

מאיר הדעה על יו"ד זולק ה' (סי' רג' - סי' רסט')

	הלכות צדקה	
1	גודל שכר צדקה, ואם כופין עליה	רמז
2	מי חייב בה ומי ראוי לקבלה	רמח
6	כמה חייב ליתן וכיצד יתננה	רמט
11	כמה ראוי ליתן לכל אחד	רנ
11	למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו	רנא
16	דין פדיון שבויים וכיצד פורדין אותם	רנב
18	דין מי הוא הראוי ליטול צדקה	רנג
22	שלא לקבל צדקה מן העובדי כוכבים	רנד
23	להרחיק מקבלתה	רנה
23	קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים	רנו
29	דין המתפיש בצדקה	רנח
37	דין אם מותר לשנות צדקה, והנהגת הגבאי עם הצדקה, והממונה עליה	רנט

הלכות צדקה

סימן רמז - גודל שכר צדקה, ואם כופין עליה, ובו ד' סעיפים:

(א) ¹מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד¹, וכמה פעמים נצטוינו בה במצות עשה². ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנו, שנאמר: לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך (דברים טו ז). ²וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל, וכאילו עובר עבודת כוכבים³. ומאד יש לזהר בה, כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים, שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד, ³בעובדא דנהום איש גם זוןא⁴:

:Commented [O1]
איפה לשים את היעבץ
והמהר"ם מלובלין.

¹ צ"ע שכן לשון הרמב"ם "כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת", וכאן נמשך אחרי לשון הטור, אשר שם הנוסח "השגת יד". ועי' רמב"ם מתנות עניים פ"י ה"א, חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה.

² פתוח תפתח את ירך לו (דברים טו יא) והחזקת בו (ויקרא כה לה) גר ותושב וחי עמך (שם) ונאמר וחי אחיך עמך (שם לו), ע"כ מהרמב"ם. ועי' גר"א שהוסיף נתן נתן (דברים טו י).

³ לשון הרמב"ם (מתנ"ע פ"ז ה"ב): וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיק האביון.

ועי"ש בדרך אמונה: וכל הרואה עני מבקש כו' - אבל אם לא ראהו אף על פי שידוע שיש עני אין עובר בל"ת, ומשמע דדוקא אם ראהו מבקש אבל אם לא ביקש ממנו אף על פי שידוע שהוא צריך אין עובר בלאו אם אין נותן לו: עובר בל"ת - וכו' דוקא אם יש לו מעות אבל אם אין לו אין חייב ללוות, ואם יש לו מעות בביתו ויכול ללוות כאן חייב ללוות: לא תאמץ כו' - לא תאמץ מיירי שאין נותן לו מחמת עין רעה ולא תקפוץ מיירי שפתח ידו וחוזר וקופצה וסוגרה:

⁴ עי' נתה"מ סי' עב ס"ה ד"ה אין לקהל גבאי צדקה שנטלו משכון, לא שייך פרוטה דרב יוסף, רק במקום שעוסק במצוה שהיא מצות עשה ומוטלת עליו בחיוב, ואסור לקבל עליה שכר, כגון בהלוואה או בהשבת אבידה. אבל צדקה, החיוב מוטל על כל אדם ליתן צדקה, אבל אין חיוב ומצות עשה מוטל על שום אדם להיות גבאי צדקה, דאם היה מצות עשה להיות גבאי היו כל ישראל מחוייבים להיות גבאים, רק החיוב על הב"ד לכונן את ישראל על הצדקה ולמצותו של מקום ולהעמיד ממונים על זה, והממונים רשאים לקבל שכר על זה, לא שייך בזה פרוטה דרב יוסף. ועי' אמרי בינה (או"ח סי' יג ס"ג) החולק וסובר דעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא לאו דוקא בעוסק במצוה המוטל עליו בחיוב אלא אף מצוה דאינה מוטלת עליו דוקא, מ"מ העוסק בה פטור ממצוה אחרת, ואע"פ שיש לאו בצדקה, לא בא הל"ת אלא לקיומה דעשה, ואף על גב דכתיב הל"ת קודם לעשה דפתוח תפתח את ירך לו מ"מ העיקר הוא תועלת העשה ואם עוסק במצוה דפטור ממצות פתוח תפתח ממילא ליכא לאו דלא תאמץ ולא תקפוץ, ועוד אפשר לומר שכל הלאו של לא תאמץ

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

- (א) דנחום איש גם זו – עי' תענית (כא ע"א)⁵, ועי' ירושלמי כתובות (פ"א ה"ג)⁶. ר' יוסי נתן צדקה ופרנסה לאשתו המגורשת ע"ש ומבשרך לא תתעלם (ש"ך).
- (ב) ⁴לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ולא דבר רע ולא היוזק מתגלגל על ידה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה לב יז):
- (ג) ⁵כל המרחם על העניים, הקדוש ברוך הוא מרחם עליו⁷. הגה: ⁶איתן האדם על לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה, וכמו שהוא מבקש שהקב"ה ישמע שזכותו כך הוא ישמע שזכות עניים. ⁷גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם, וסוף האדם שיצא הוא או בנו או בן בנו לידו מזה ז', וכל המרחם על אחרים מרחמין עליו⁸:
- (ד) ⁸הצדקה דוחה את הגזירות הקשות, וברעב תציל ממות (ב), כמו שאירע לצרפית. הגה: ⁹היא מעשרת, ואסור לנסות הקדוש ברוך הוא כי אם בדבר זה (ג), שנאמר: ובחננו נח בזאת וגו' (מלכי ג י). ¹⁰וי"א דוקא בנתינת מעשר (ד) מותר לנסות הקדוש ברוך הוא, אבל לא בשאר דקה:
- (ב) וברעב תציל ממות - וה"ה משאר מיני מיתה מצלת ועוד מוספת לו אורך ימים (ש"ך).
- (ג) כי אם בדבר זה - שודאי יבוא כמו שאמר חז"ל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר (ש"ך), הא דשרי לנסות במעות מעשר היינו אם עושה ע"מ להתעשר אבל בשביל טובה אחרת כמו בשביל שיחיו בניו וכדומה אסור לנסות (פ"ח), האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בניו ובשביל שאזכה לעוה"ב הרי זה צדיק גמור, והא דאמרין דבישראל הוי צדיק גמור, לאו דוקא במצות הצדקה, אלא באיו מצוה שתהיה הותר לעשותה על מנת שיחיו בניו, אבל באומות העולם חטא הוא להם (פ"ח * פרשת דרכים).
- (ד) בנתינת מעשר – וי"א דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים (פ"ח).

סימן רמח – מי חייב בה ומי ראוי לקבלה, ובו ח' סעיפים:

לא קאי רק אם צריך לדי מחסורו אשר יחסר לו ואינו מתבזה לחזור על הפתחים ליקח מכל א' דבר מועט רק מעשיר הצריך למלאות מחסורו בזה יש לאו דלא תאמץ ולא תקפוצ אבל עני המחזיר על הפתחים זה א"צ לתת מתנה מרובה כמבואר בש"ך (סי' ר"נ סק"ג) אפשר בזה ליכא לאו דלא תקפוצ כיון דאם לא יקבל מזה יסבב אצל אחרים.

אורח בא לביתו של ראובן ומת ולא נודע מי הוא, ולא הוכרה משפחתו ויורשיו, חייב הנפקד להוציא הפקדון או המלוה מתחת ידו ולמסרו ביד ב"ד (מהר"ם מלובלין יב), וי"ח שכל שלא בא לידו באיסור אלא כל שאין בא א' בטענה ודאית, הוא יכול להחזיק בו, ויכול להשתמש בו, ואם נאכל עד שבא יורש, אין לו אחריות על זה (יעבץ ח"א סי' קמב).

⁵ ז"ל: אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו, גדם משתי ידיו, קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין וכו'. אמרו לו תלמידיו: רבי, וכי מאחר שצדיק גמור אתה, למה עלתה לך כך. אמר להם: בניי, אני גרמתי לעצמי. שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי, והיה עמי משוי שלשה חמורים, אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים. בא עני אחד ועמד לי בדרך, ואמר לי: רבי פרנסני. אמרתי לו: המתן עד שאפרוק מן החמור. לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו, ואמרתי: עיני שלא חסו על עיניך, יסומו, ידי שלא חסו על ידיך, יתגדמו, רגלי שלא חסו על רגליך, יתקטעו. ולא נתקרה דעתי עד שאמרתי: כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו: אוי לנו שראינוך בכך. אמר להם: אוי לי אם לא ראיתוני בכך.

⁶ ז"ל: כשם שאדם חס על כבוד אלמנתו כך חס על כבוד גרושתו דאמר ר' יעקב בר אבא בשם ר' לעזר מבשרך לא תתעלם זו גרושתו.

⁷ עי' המשך לשון הרמב"ם: וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו, וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואם לא ירחם האב על האב מי ירחם עליו וכו'. עי' אה"ע (סי' ב ס"ב): וכן מי שיש בו עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד, חוששים לו ביותר שמא גבעוני הוא, ע"כ. והוא מגמ' יבמות עט ע"א וביצה לב ע"ב. ועיי"ש בב"ש: ג' סימנים יש בישראל ביישנים רחמנים וג"ח כל שיש לו ג' סימנים וכו' וכל שאין לו ג' סימנים אין ראוי לדבק בו. ולענין הלכה צריך לומר שאין לו ג' סימנים כלל אבל אם יש א' מסימנים אלו ראוי לדבק בו.

⁸ המשך לשון הטור: כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו וזהו החלק הטובה שיהיה לו ממנו כדכתיב והלך לפניך צדק ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד וכו'.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(א) כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו, עני המתפרנס מן הצדקה (א) חייב ליתן ממה שיתנו לו⁹. ומי שנותן פחות ממה שראוי ליתן¹² בית דין כופין (ב) אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמרוהו ליתן¹⁰, ויורדים לנכסיו בפניו (ג) ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן¹¹:

(א) אפילו עני המתפרנס מן הצדקה כו' - היינו כשיש לו פרנסתו בלאו הכי, דאם לא כן אינו חייב ליתן צדקה כדלקמן (סי' רנא ס"ג). ומכל מקום מותר לו להתפרנס מן הצדקה אם אין לו קרן שיוכל להתפרנס מן הריח כדלקמן (סי' רנג ס"ב) (ש"ך).

(ב) ב"ד כופין כו' - דווקא עשיר אבל עני אין מחייבים אותו כדלקמן (סי' רנג ס"ח), אמנם עיקר דאם יש לו פרנסתו מחייבים אותו ולקמן (סי' רנג ס"ח) מיירי כשאין לו פרנסתו (ש"ך), ואף ע"ג דהוי מצות עשה שמתן שכרה בצדה דכתיב למען יברכך מכל מקום כיון דאיכא בה נמי לאוין לא תקפוץ ולא תאמץ כופים (ש"ך)¹².

(ג) בפניו כו' - י"א דר"ל אפילו בפניו ואין ממתנין עד שיתן הוא בעצמו אלא כיון שלא רצה ליתן שוב אין שומעין לו ויורדים לנכסיו אף בפניו, ועיקר דדוקא בפניו אבל אם אינו כאן דאין יורדין לנכסיו עד שמודיעים לו אם אפשר, עי' רמ"א לעיל (סי' רמה ס"ג) (ש"ך). ועי' באה"ע"ז (סי' עא ס"ב)¹³ ואפילו הוא בענין שאי אפשר לו להודיעו תוך שלשים יום, דבכהאי גוונא נפרעים ממנו חוב שלא בפניו (עי' חו"מ סי' קו ס"א-ב), ודלא כרמ"א באה"ע שם (נקה"כ), וי"א שיורדים בפניו דווקא, ואפילו אם אי אפשר להודיעו (פ"ת * ב"מ)¹⁴.

(ב) ממשיכנים על הצדקה, אפילו בערב שבת¹⁵:

(ג) יתומים, אין פוסקין עליהם צדקה (ד), אפילו לפדיון שבויים¹⁶, אפילו יש להם ממון הרבה, אא"כ פוסקין עליהם לכבודם, כדי שיצא להם שם (ה) (ו)¹⁷. הגה: ¹⁵ ולוקא (ז) **מקט'** שאין

Commented [O2]: ר"ך לעשות ס"ק מכאן

⁹ עי' לקמן סי' רנא ס"ב.

¹⁰ אין הכונה מלקות דרבנן דהא צדקה מצוה דאורייתא ובכל מצוה דאורייתא אם אינו רוצה לקיים מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקיים אלא קרי ל' מכת מרדות לפי שהיא בלי קצבה אלא עד שיקיים (ד"א מתנ"ע פ"ז ה"י סק"ב).

¹¹ עי' לקמן סק"י. אם בא עני ותפס מזה שאינו רוצה ליתן אי זכה בהם. והיכא דבעל הבית רוצה ליתן לעני אחר יראה דלא זכה העני במה שתפס, אבל היכא דאינו רוצה ליתן לשום עני איכא למימר דמהני תפיסת העני, והוא הדין נמי אם זה העני שתפס הוא קרובו שהוא קודם לכל אדם ולא יכול לומר לעני אחר אני רוצה ליתן (מחנ"א זר"מ סי' ח).

¹² עי' חת"ס ח"ה סי' קעז: מי שרוצה ליתן צדקה לעניים כפי יכלתו אעפ"י שאינו רוצה לקיים דרשא דעניי קרובין קודמים תו ליכא לאו דלא תקפוץ ואין כופ' לכ"ע והכא אפי' בנן שרוצה ליתן צדקה כפי יכולתו רק לא לאביו (עי' לעיל סי' רמ ס"ה) וכיפ' מטעם קלון דאביו [עי' סי' רמא ס"ו] שבזיון הוא לו דיהיב לאחרני ולא לאביו ואקלון כופ' וחסרון כיס ליכא

¹³ ז"ל: מי שהלך למדינת הים והניח בניו כאן, מוכרים מנכסיו לפרנסה עד שיהיו בני שש, אבל מבני שש ומעלה, אין זנין אותם מנכסיו. הגה: וי"א היינו דוקא שלא התחיל לזונן אחר שש, אבל התחיל לזונן, ניזונין מנכסיו, דודאי ניחא ליה בהכי. וי"א אם אמוד, זונין אותן בכל ענין, משום צדקה.

¹⁴ ואם יש כאן אשתו או בניו ובנותיו שהניח עליהם הנהגת הוצאות ביתו שנוטלין מהם הצדקה בכל עניין ואפילו פסיקת צדקה חדשה כיון שבמקומו עומדים (ערה"ש ס"ו).

¹⁵ אף על פי שיוכל הבעה"ב לומר טרוד אני בצרכי שבת ואתן אחר השבת לא משגחינן ביה ונראה דזהו דווקא בהצדקה הקצובה שכבר נותנים אותה והגיע הזמן אפילו בע"ש ממשכנין עליה אבל צדקה מחדש שעושין עתה פסיקת צדקה יכול לומר טרוד אני עתה ואתן אחר שבת (ערה"ש ס"ז).

¹⁶ עי' לקמן סי' רנב ס"א.

¹⁷ עי' חו"מ סי' רצ סט"ו: האפוטרופסין עושים לקטנים לולב וסוכה וכו' אבל אין פוסקים עליהם צדקה אפילו לפדיון שבויים מפני שמצות אלו אין להם קצבה, מיהו אם פסק עליהם צדקה לאחר שובניהו כדי שיצא עליהם שם טוב והם אמודים לכך שפיר דמי, ומי שנשתטה או נתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי (ועיין לעיל סימן קסג סעיף ד):

מאיר המשפט: האפוטרופסין כו' - חלה יתום ונפל למטה, כשראה האפוטרופוס הצער הגדול הזה רחם עליו והקדיש לגבוה סך מה לצדקות ואולי בזכות זה ירפאהו ה' מחליו, וגם נשאר ממון הרבה ליתום ועשו הכל לאהבת הנער, ומת הנער, ועכשיו נפל הירושה לדודו. כל מה שעשו לזכות היתום

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

לה קצבה, או שיש לה קצבה על נכסי יתומים ויכולין להמתין עד שיגדלו, כגון שיש להם טבל ואין לריכין לאכול עכשיו. אבל אם לריכין לאכול עכשיו, מעשין ותורמין להם. וה"ה צדקה שיש לה קצבה, כגון שהיו להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם(ח) כל שנה ושנה, ואין להם לאכול רק זו או יחזרו על הפתחים והיה גנאי ליתומים(ט), האפטרופוס שלהם נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם:

(ד) צדקה - יתום שחלה ונפל למטה והיה לו ד' אפטרופסין וכשראו הצער הגדול הקדישו לגבוה סך מה לצדקות אולי בזכות זה ירפאהו ה' ית' מחליו ואח"כ מת היתום אין יכולין היורשים לערער על האפטרופסים על המתנות שנתנו ולהחזירם מן המקבלים אלא כל שהוציאו הצדקות ברשותם מחיי היתום ונתנו לעניים או לגזברים כבר זכו בהם עניים וגם אם לא הוציאו מן רשותם אם אמרו אנו זוכים בעד העניים או שהיו הם בעצמם הגזברים זכו העניים על ידיהם כל שהסכימו ארבעתם בכך אבל אם לא אמרו כן בפירוש אלא דעתם היה לתתם לגבאים אחרים או שהם אמרו לשלחם לעניים ונטרפה שעה שמת הילד הרי אלו לא יתנו ואם נתנו לאחר מיתה אם הודיעום שהם נכסי היתום מוציאין מן העניים ואם נתנו סתם ישלמו האפטרופסים מבייתם (פ"ת).

(ה) כדי שיצא להם שם - דוקא ביש להם ממון הרבה שהם עשירים מופלגים וי"א אף ע"פ שאין להם ממון הרבה כיון שהם בכלל עשירים פוסקים לשום להם שם, ועיקר דהא דפוסקים עליהם לעשות להם שם, היינו שמותר לעשות כן ואין הדין מוציא ממון בזה שלא כדין, ואם כוננת הדין להחשיבם לעשות להם שם מותר לפסוק להם אבל כשאין כוונתו לעשות להם שם מוציא ממון שלא כדין ואיסורא קא עביד אף שהיתומים סומכין על דבריו לפי שהם סוברים שהם מחוייבים בכך וכשכוונתו לעשות להם שם מותר אבל אם האפטרופוס של יתומים עומד לפניו ואומר שאינו חפץ שיצא להם שם אין כופין אותן (ש"ך).

(ו) כדי שיצא להם שם - דוקא ביתומים שאינם בני שם ועכשיו ע"י שפוסקים להם צדקה משים להם שם אבל ביתומים בני בעלי שם טוב אין פוסקים בהם לאחשובניהו יותר (ש"ך).

(ז) ודוקא כו' - כלומר דוקא צדקה שאין לה קצבה או מצוה אחרת שיש לה קצבה ויכולין להמתין כו' (ש"ך).

(ח) והיה להם קצבה מאביהם כו' - נראה דוקא בהיה להם קצבה מאביהם הא לא"ה אין לעשות קצבה לקרוביהם דאל"כ לעולם יתחייבו ליתן ע"י קצבה והיינו דאמרינן דפטורין ליתן צדקה אפי' לפדיון שבויים דיש להם קצבה לפי מה שהן השבויים עכשיו (ש"ך).

(ט) והיה גנאי ליתומים כו' - עי' לעיל (סק"ה?) דבשביל שם אין כופין אותן אבל הכא ביש להם קצבה כופין אותן ועוד לפי מש"כ (סק"ה?) דבשביל שם אין פוסקין אלא בעשירים מופלגים י"ל דהכא אפילו אינם עשירים הרבה פוסקים עליהם ועיקר דהכא פוסקים עליהם בכל ענין אפי' אינם עשירים הרבה וכופין אותן דדוקא כדי לעשות להם שם הוא דפוסקים משום דע"י נתינה זו נעשה להם שם טוב אבל כשנותנים לקרוביהם שלא יתבזו אין פוסקים עליהם בדבר שאין לו קצבה כיון שלא נעשה להם טובה מיד בנתינה זו אלא שע"י כן מסלקים הפגם שיגיע להם אח"כ (ש"ך).

בעד רפואתו רשאיין הם בכך, לפי שצורך שעה הוא להם דבכל שעתא לא שכיח חולי ומקרי דבר שיש לו קצבה וכו' (ש"ך * המהרי"ט).

אבל אין פוסקין עליהן צדקה כו' - ה"מ כשלא נטלו רשות מב"ד, אבל אם נטלו רשות מב"ד רשאיין (סמ"ע), וי"א דאפילו ברשות ב"ד אין פוסקין (ט"ז).

אפילו לפדיון שבויים - נקט פדיון שבויים לרבותא, משום דאין מצוה גדולה כפדיון שבויים עי' יו"ד סימן רנ"ב סעיף א' (סמ"ע).

ב"ד פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי - כיון דמצוה הוא וכופין אותו בשוטים לקיים המצוה, גם זה הוא כפייתו להוריד לנכסיו, דממונו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה, ושעבוד נכסי בצדקה כמו בשאר חוב, דלא גרע מצות צדקה ממצות פדיון הבן דשעבודא דאורייתא. עכ"ז בנודר לעניים כיון דנודר לעניים אינו עושה קנין, דלא אמרו אמירה לגבוה כמסירה אלא בהקדש ולא לעניים ואינו אלא משום נדר, ועיין מ"ש בסימן כ"ו ס"ג ד"ה ויש מי שאומר (קצה"ח), וי"א דליכא שעבוד נכסים רק במקום שדין ב"ד לכופו על הצדקה, כגון לפרנס קרובו או ליתן לקופה ולתמחוי של העיר שבאו החיובים עליו שלא מכח דיבור פיו, אבל צדקה שבא עליו מכח דיבור פיו הוי כנדר וליכא שעבוד נכסי (נתה"מ).

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

Commented [O3]:
"כ עשיתי רמב"ם ודרך
אמונה

(ד) ¹⁶נבאי צדקה, אין מקבלין מהנשים (י) ¹⁷ומהעבדים ומהתינוקות, אלא דבר מועט(יא), אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים. וכמה הוא דבר מועט, הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי בסתמא, ¹⁸אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם(יב):

(י) מהנשים - אם אמרה שנתנה בשליחות בעלה וברשות נאמנת, ועיין ספורנו (שמות לה כב) [ויבאו האנשים על הנשים - עם הנשים המתנדבות באו האנשים שלהן להסכים בנדבה, כדי שיקבלו הגבאין מהן, שאין מקבילים מן הנשים אלא דבר מועט]. אשה שיודעת שבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו והיא נושאת ונותנת תוך הבית ומחלקת צדקה לפי העושר ויודעת שבעלה מקפיד אסור לקבל ממנה גזל גמור ואף שב"ד כופין הצדקה מ"מ מי שם האשה לשופטת ואשה פסולה לדון וגם לב"ד אין רשות ליקח ממנה בלי ידיעתו. וגם לב"ד אין רשות ליקח ממנו בלי ידיעתו רק מודיעין וממשכנין ולוקחין בפניו בעל כרחו אבל בלי ידיעתו גנבה היא. והוא הדין להתיר לה בימי עיבורה ליתן חלקה לעניים להתפלל עבורה ולעשות לה פדיון ג"כ אינו נכון דאין זה בכלל רפואה רק אם היו כל בני משפחתה נוהגים כך אפשר לומר שמחוייב גם הבעל לעשות לה כן וכופין אותו על כך אבל לא שהיא תעשה זאת בלי ידיעתו בגניבה (פ"ת), וי"א דאשה הנושאת ונותנת בבית אם נדרה לצדקה צריך לשלם בשבילה אף על גב דיכול למחות לה להבא, מ"מ צריך לשלם מה שנדרה כבר, וכנראה שנעלם מעיני המקור של פ"ת הקודם (פ"ת * ב"ש).

(יא) דבר מועט - דוקא בצדקה לוקחין מהם דבר מועט לפי שאין דרך הבעל להקפיד על דבר מועט לדבר מצוה אבל כשאינה דבר מצוה אפילו דבר מועט אסור (פ"ת).
(יב) אסור לקבל מהם - וקנס שקנסוה חייב בעלה לשלם בעדה, עי' אה"ע (סי' צא ס"ד¹⁸) דדמי לכפרה (ש"ך).

(ה) ¹⁹אם האשה השכירה מלמד לבנה, אם ידע הבעל ושתק ודאי ניחא ליה(יג) במה שעשתה. אבל אם מוחה לאלתר(יד), אין במעשיה כלום. (ואפילו אם נשאלת ונותנת(טו)) תוך הכניס יוכל למחות בה):

(יג) ודאי ניחא ליה כו' - דמסתמא אינו מקפיד באשתו על דבר זה (עי' חו"מ סי' פא ס"ז¹⁹): מי שהתנה עם אחד ללמוד עם בן חבירו בפני אבי הבן ואבי הבן שתק שתיקה כהודאה דמיא אף על פי שלא דבר האב כלום דהוה ליה לאסוקי אדעתיה ולמחות כו' ודוקא התם ששכרו בפני אבי הבן אמרינן דה"ל לאסוקי אדעתיה שכוונתו שהוא ישלם בעד בנו והלכך חייב לשלם משום שתיקה כהודאה דמי אבל אם לא השכירו בפניו אף על גב שידע שהשכירו לא אמרינן מסתמא ניחא ליה ושישלם הוא והכא אשמועינן באשתו דאף ע"ג שלא השכירה בפניו כיון דידע ושתק מסתמא ניחא ליה במה שעשתה (ש"ך).
(יד) לאלתר - נראה דר"ל מיד ששמע אפי' אחר כמה ימים אחר שהשכירה ואם שתק כששמע אפי' אחר כמה ימים נשתעבד למפרע גם במה שלמד עמו דאמרינן איגלאי מילתא למפרע דניחא ליה במעשיה (ש"ך).

¹⁸ ז"ל: קהל שעשו ביניהם תקנות בקנסות, ועברה אשה על התקנה, בעלה חייב לשלם. מאיר העזר: שזה דומה למש"כ אדם מביא קרבן עשיר על אשתו ושם איירי דחייב להביא משלו אם כן חייב לשלם קנס בשבילה משלו אפי' לא הכניסה לו כלום כדי שיהיה לה כפרה אבל זה רק אם עשתה בשוגג, אבל במזיד או להכעיס הוא פטור (ח"מ), וי"א דחייב להביא קרבן בשבילה אפילו אם חייבת קודם הנישואין וי"א דאינו חייב להביא קרבן אא"כ נתחייבה תחתיו. וי"א דמקור דברי הח"מ מדובר בקרבן שחייבת מחמת נדר, ותימא על רמ"א שפסק דהבעל חייב לשלם ועי' ט"ז דאין להוציא ממון מיד הבעל ומ"ש במקור הנ"ל דאשה הנושאת ונותנת בבית אם נדרה לצדקה צריך לשלם בשבילה אף על גב דיכול למחות לה להבא, מ"מ צריך לשלם מה שנדרה כבר (ב"ש).

¹⁹ ז"ל השו"ע: מי שהתנה עם בחור ללמוד עם בן חבירו, בפני אבי הבן, ואבי הבן שתק, שתיקה כהודאה דמיא, ואף על פי שלא דבר האב כלום, דהוי ליה לאב לאסוקי אדעתיה ולמחות, וכמו שיתבאר בסמוך סעיף י"ג. מאיר המשפט: מי שהתנה עם בחור ללמוד עם בן חבירו - בכהאי גוונא שעושה בשל חבירו על פי דיבורו בפניו ושתק, הוי כריצוי. כגון באחד שאמר לחבירו "הנני לוקח חפץ שלך בסך זה והנני אני מושכו לקנותו בסך זה", ומשכו בפני חבירו ושתק, הוי כהודאה וריצוי. והכא נמי מיירי דהבחור התחיל ללמוד עם בן חבירו בידיעתו, משו"ה הוי כהודאה וריצוי (נתה"מ).

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(טו) ואפי' אם נושאת ונותנת כו' - דאף אם הניחה לישא וליתן אינה אלא כמו אפוסטרופוס בעלמא ויכול לחלק כל זמן שירצה (ש"ך).
(ו) ²⁰בן שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו, נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל, שכך נהגו בעלי בתים:
(ז) ²¹אדם שוע שנותן צדקה יותר מהראוי לו, או שמיצר לעצמו ²⁰ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש, אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה, והגבאי שמכלימו ושואל ממנו, עתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע ממנו:
(ח) ²²הרוצה לזכות לעצמו, יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה. אם בנה בית תפלה, יהיה נאה מבית ישיבתו. האכיל רעב, יאכיל מהטוב והמתוק שבשולחנו. כיסה ערום, יכסה מהיפה שבכסותו. הקדיש דבר, יקדיש מהיפה שבנכסיו. וכן הוא אומר: כל חלב לה' (ויקרא ג, טז):

סימן רמט – כמה חייב ליתן וכיצד יתננה, ובו ט"ז סעיפים:

(א) ²³שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים ⁷(א). ואם אין ידו משגת כל כך, ²⁴יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר ²¹, ואחד מעשרה, מדה בינונית, פחות מכאן, עין רעה. ²⁵וחומש זה שאמרו (ב), שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח (ג) בכל שנה. הגה: ²⁶ואל יבזז אדם יותר מחומש, שלא יטוּך לזכיות ²². ²⁷דוקא כל ימי חייו, אבל נשעת מותו יכול אדם ליתן לזכה כל מה שירצה (ד). ²⁸ואין לעשות ממעשר שלו דבר מזה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מזה, רק יתנו לעניים (ה) ²³:

²⁰ עי' ד"א (מתנ"ע פ"ז ה"א סקקע"ה): "א דדוקא שיועד בו שאין לו אבל מספק מותר לבקש ממנו.

²¹ ענין מצות הצדקה נכלל בשני סוגים. א' שהוא דבר תורה. זהו להמציא לעני הגון די מחסורו כל צרכו, לפי מה שהוא אדם חסר אשה ובית דירה וכלי תשמישים או פרנסה או בריאות, או אפי' הצריך למעדינים בטבעו. חובה להזמין לו כל זה בכל היכולת, אם אפשר בצבור. ואם לא צריך היחיד לקיימו במה שאפשר לו. ב', הוא מדבריהם, היינו להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה. ואף על פי שיש קופה ותמחוי בעיר שעניים סומכים עליהם. אלא שרוצה להרחיב להם או ליתן גם לעניים עולם שבמקומות אחרים. זה אינו חיוב של תורה אלא מדרבנן למאן דאית ליה דמעשר כספים דרבנן. ובזה שאמרו "המבזז אל יבזז יותר מחומש", זה אינו אלא במי שאיננו עשיר מופלג. אבל מי שעשיר רב. מצוה ומדת חסידות לבזבז הרבה, רק ישער שישאר בידו כדי להתפרנס ממנו כל ימי חייו (יעב"ץ ח"א סי' ג).

²² עי' אהבת חסד (ח"ב פ"כ): כל עיקר התקנה [שלא יתן יותר מחומש] הוא לסתם צדקה אבל להחזקת התורה, לא שייך זה כלל, כיון שיש לו על ידי ההחזקה בשכר תורתו אין שייך ע"ז שיעור. ²³ ראובן השיא בנו לבת ת"ח והתחייב כך וכך לשבוע לת"ח זו שיזון הזוג על שולחנו משך ששה שנים רצופים כדי שילמוד הבן אצל חותנו, עתה כבד עליו ושאל אם מותר ליתן סך הנ"ל ממעות מעשר. עי' רמ"א (יו"ד סי' רמט ס"א) שאין לעשות שום מצוה ממעות מעשר כגון נרות בהל"נ ועי"ש בש"ך שיכול לפרנס בו בניו הגדולים, ע"ש בבאר הגולה דדוקא מצוה שחייב בלא"ה אבל מצוה שאינו מחוייב, מותר ליקח ממעות מעשר, ואינו עיקר דהטעם משום דמעשר שייך לעניים ואין יכול ליקח נרות בה"כ ממעות עני' אפי' לא יהי' חייב בהם בלא"ה מ"מ אין יכול לגזול עניים ולו אין לו בהמעות אלא טובת הנאה וכן מי שהנהיג ג' פעמים להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים שוב כל מה שיפריש מעשר הוה ממילא לעניים ולא כל כמיני' לקנות ממנו נר לבה"כ ודברי ש"ך נדפסו בטעות ג"כ במ"ש דיכול לפרנס בניו הגדולים ק"ו מאביו משום כבוד אביו וכ"ש בניו וסיים ש"ך משמע אפי' יש לו לפרנסם ממקום אחר וצ"ע היכי משמע כן מאביו למד ובאביו אמרו תבוא מארה מי שפרנס אביו ממעשר אם אפשר לו לפרנס בלא"ה וצ"ל לולי כבוד אביו פי' שהרי יכול לפרנס אביו ממעות מעשר אי לאו משום כבוד אביו אמרו תבוא מארה למי שפרנס אביו ממעשר משום בזיון לאביו אבל בנו שאינו חייב בכבודו מותר לפרנסו ממעשר אפי' יש לו לזונו ממקום אחר יכול ליתן לו ממעות צדקה אדרב' עניי קרוביך קודמין.

איתא בהפלאה: אם עניי עירך יש להם כדי חיותם אלא שאין להם הרוחה כלל לזה עניי עיר אחרת קודמין לעניי עירך דהתאב תאב קודם עוד דריש בספרי כי יהי' בך אביון בך ר"ל בעצמך היינו בני ביתו קודמין אף לבני עירו וקודמים בכל צרכיהם אפי' לעניי עירך שאין להם מזון ומחיה כלל.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(א) כפי צורך העניינים - וכדלקמן (סי' רנ"א) (ש"ך).
(ב) וחומש זה שאמרו כו' - וה"ה במעשר לבינוני שנותן שנה ראשונה מעשר מהקרן ואח"כ מעשר מהריוח (ש"ך).

(ג) שהריוח - ואם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד, אם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר ואינו ממלא הריוח את ההפסד. אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה וחשב כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה, אז ימלא ההפסד מן הריוח, ואינו חייב לתת מעשר בכלל, שכן לא היה לו ריוח, וי"א שאם הריוח וההפסד היה בשנה אחת, לעולם ינכה זה בזה, אבל בשתי שנים לא ינכה, אבל אם היה לו הוצאות בעסקים, גם הוצאה בכלל קרן יחשב וי"א שאין מנכה ההוצאה בכל ענין. ובמעות נדוניא נוהגים האבות מחלקים המעשר כפי הישר בעיניהם והבנים יוצאים בזה ידי חובתם, והם מרויחים בכך שאינו נקבע בחובה להפריש מעשר מכאן ואילך, אבל אם הם עשו כן מעצמם, נעשה נדר, אבל אם האבות הכניסו סתם כך וכך מעות להזוג ואח"כ בהגיע זמן החתונה נוטלין המעשר, אז אין זכות לאבות במעשר אם לא מדעת הזוג, שזה מצוה שלהם, אבל אפשר כיון דהכי נהוג אדעתא דהכי נתחייבו מעיקרא להיות להאבות טובת הנאה שבהן. גם מירושה שירש מאביו צריך ליתן מעשר, אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות, מ"מ צריך הוא ליתן מחדש. מי שנהג מעשר כספים כל ימיו והיה לו פנקס מיוחד לזה כתוב בו כל הכנסות שלו כמה מעשר מגיע וכמו כן רשום חלוקת הצדקות ממעות מעשר ולפעמים הוא מקדים ליתן לעניים ואח"כ כשהריוח מנכה מן המעשר. ואחר מותו נמצא החשבון שהמעשר חייב לו איזה סך, אפי' אביהם היה חי בחייו לא בריר כולי האי שיכול לנכות מה שכבר הקדים לעניים (עי' רמ"א לקמן סי' רנז ס"ה - דבמלוה לעני דרך הלואה ולא בדרך נתינה זה אחרת), אמנם הואיל ונהגו כן אפשר לומר דסתמא כפירושו שנותן לו בענין שיפרע ממעשר שלו וכל זה בעודו חי אבל בניו לא. אכן אם הוא שעת הדחק להם, יש להקל גם בזה, אבל עכ"פ צריך היורש להפריש המעשר ואח"כ יעכב לעצמו, ועיין בספר משנת חכמים סוף הלכות יסוה"ת מ"ש בענין זה. אשה שמכנסת לבעלה מעות שיש לה בעצמה שירשתו וכה"ג באופן שאין רשות אביה שולטת בה אין מחויב הבעל לעשור מעות נכסי צאן ברזל או נכסי מלוג שלה, אבל לפני משורת הדין שיעשה בהם דבר מצוה, אבל אינו מחויב לתת מעשר לעניים. ואם מתה האשה וירש הבעל את כתובתה צריך לעשר הנכסים שהוא ירש ממנה, מיהו אי לא ירש רק כתובה דאורייתא אינו מחויב לעשר ואפשר שיש להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה שלפי שומא זו יעשר. אחד ששהה מעות מעשר שלו אצלו עד שיקרה עניים הגונים או קרוביו שיתן להם וביני ביני הוציא המעות לצרכו ואח"כ כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איזה סך לסיועת נשואי בתו, וזה לא היו לו מעות מזומנים ושלח לו סחורה ע"י איש נאמן ונגזל הסחורה בדרך, הרי אם היה שולח לעני אותם המעות ונאבד בדרך ודאי דאינו חייב באחריות, ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני כדי להרויח, ג"כ פטור, אבל מאחר שנשתמש בהמעות לצרכו, וכאן בא האונס מחמת הפשיעה, שאילו שלח מעות, לא היה נגזל, שהיה יכול להטמין, אז המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני זה²⁴ (פ"ת), מי שיש לו סחורה שהטעה גוי עליו, ויכול גוי לתבוע אותו, ולכן היהודי לא שולח בו ידו, צריך לתת מעשר על כמה הוא שוה כעת עם הסכנה, ואם ימכרו לבסוף יעשר חוץ ממה שכבר עישר (פ"ת * חוט השני).

[04] Commented: ל שונו דמסתי"ה??

[05] Commented: ה ערה?

[06] Commented: מ כאן משמע שגם רווח קרן צריך לעשר

נמצא לנידון שלפנינו אם מיד בשעת נישואים היה דעתו לחייב עצמו לפרנס הזוג ששה שנים ממעות מעשר ש"ד ומ"מ נ"ל מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, אך אם בשעת חיובו בשעת נישואים לא היה דעתו ליתן ממעשר שלו הרי חייב עצמו בשטר לפרנס הזוג ששה שנים ואין אדם פורע חובותיו ממעשר (חת"ס יו"ד ח"ב סי' רלא).

עי' עוד ש"ך סי' שלא סקמ"ו ד"ה והרוצה?, וט"ז שם ד"ה הרבה: דממעות מעשר אין נותנין צדקה שפסקו עליו בני העיר. ולפי זה אשה שהניחה עזבון הון רב ועשתה צוואה ובה נאמר שמהונה ינתנו כ"ג אלפים והיא נותנת רשות לנכדה לצוות ולפקוד על הסך להשתמש לדבר טוב כרצונו אסור לפרוע שכר הקרקע לקברה במעות אלה, שהחוב לשלם על היורשים ואין לפרוע חובתם מהנדר והצדקה (בית יצחק חו"מ עא).

עי' לקמן רמ"א סוף סי' רנב.

²⁴ צ"ע למה זה רק מדיני שמים, הרי מדיני אדם עי' חו"מ סי' רצא ס"ו חייב, אבל אפשר שזה ממון שאין לו תובעים, אבל הרי בנותן לשליח, הוי תן כזכי, אם כן הם של העני עצמו, וממנו נגנב, ואז אין לו חיוב כלל.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(ד) כל מה שירצה – וי"א היינו שליש נכסיו (רע"א), וי"א שמותר יותר מחומש, ולא מוגדר כמה (רע"א * מ"ח).

[07] Commented: ל בדוק את זה בפנים מ"ז סי' תרנו סק"ב

(ה) רק יתנו לעניים – וכ"ש לפרוע בהם מסים דאסור. ולענין לקנות מצות בבית הכנסת [כגון עליות ופתיחה והגבהה] במעות מעשר, אם בשעת קניית המצות היה דעתו על זה, שרי, דהא המעות לצדקה אזיל, ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרות אחרים לס"ת, אין זה איסור, שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים. מה שאין כן אם בשעת קניית המצות לא נתכוין ליתן ממעשר ואח"כ רוצה לפרוע ממעשר ה"ל כפרוע חובו ממעשר. כשקונה בעדו ספר ממעות מעשר, צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם (ט"ז), כל מצוה שתבא לידו כגון להיות סנדק או להכניס חתן וכלה לחופה וכה"ג, שהיו נוהגים לקנות בכסף מעשר וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאלין לאחרים ללמוד בהם (ט"ז וש"ך), אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות מן המעשר, ולפזר מעשרותיו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם מותר²⁵, דאפי' לאביו מותר לתת אם הוא עני, משום²⁶ כבוד אביו וכ"ש לבניו דמותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה, וזה מותר אפי' יש בידו יכולת לפרנס ממקום אחר דזה הוא צדקה, כדלקמן (סי' רנ"א ס"ג) (ש"ך), עי' ט"ז "לקנות מצות בבה"כ", וי"א דאם היה מכרה פומבית מה שהוא מוסיף ליתן יותר מחבירו כדי לזכות במצוה אינו יכול לתת ממעשר שלו, רק כשיעור מה שהוסיף, אבל לא כפי מה שרצה גם חבירו לתת, דהא בזה לא הועיל לקופה של צדקה כלום (רע"א), נראה שהש"ך חולק על הרמ"א, אמנם י"א שכל דברי הרמ"א הם פי' שבלאו הכי מחויב על כל פנים לעשות מצוה זו ורוצה לפטור ממנה במעשר אינו רשאי אבל אי רוצה לעשות בו מצוה שאינו כבר מחויב רשאי, אז אין מחלוקת. וי"א דעיקר הטעם של הרמ"א משום דמעשר שייך לעניים, ועכ"ז אין מחלוקת שהרמ"א מדובר שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים, ושוב כל מה שיפריש הוא ממילא לעניים, ואינו יכול לקנות ממנו נר לבה"כ אפילו אינו מחויב בהם, אבל אם מיד בתחלת התנהגות להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה מודה הרמ"א לש"ך. א' שהשיא בנו לבת ת"ח והתחייב ליתן להת"ח בכל שבוע ג' זהובים שיוזן על שולחנו שש שנים כדי שילמד הבן אצל חותנו הת"ח הנ"ל, והן עתה כבד עליו הדבר ורוצה ליתן זאת ממעות מעשר, אם מיד בשעת נישואין היה דעתו לשלם ממעות מעשר מותר, ומ"מ מהיות טוב, יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו, אך אם בשעת חיובו, לא היה דעתו לזה, אין אדם פורע חובותיו ממעשר (עי' ט"ז). מי שמת והניח ספרים שכתוב עליהם שהם ממעות מעשר מקרוביו וישאילם לאחרים כל ימי חייו האפוטרופסים על יתומיו העניים המחוסרים לחם יכול למכרם לפרנסת היתומים שכן כתב "כל ימי חייו" ואחר שמת יכולים למכרם. ואם קנה במעשר ספרים, אסור למכרם אפי' ללמוד תורה ולישא אשה, ואף שהתירו בס"ת למכור ללמוד ולישא אשה, היינו בס"ת של יחיד (עי' או"ח סי' קנ"ג ס"ז?), והספרים הללו זכו בהם רבים ומצוה להשאילם לאחרים, א"כ אין לו רשות למכרם, אבל אם התנה עם הקונה שהוא ישאילם לאחרים ואינו מוכר לו כי אם טובת הנאה שיש לו בהם, צ"ע אם מותר למכרו בענין זה. יש מנהג שהחתן וכלה משלמין ממעות מעשר הכלי זמרים ומשרתי סעודת נישואין, מ"מ אסור ליקח ממנו שכר משרת ומשרתת אף על גב דסגי ליה לפי עבודתו במשרתת קטנה ששכרה מועט, רק רוצה במשרתת גדולה שהיא משגחת יותר בדבר איסור והיתר, אפ"ה אסור. א' נהג להפריש מעשר מן הרייח. ונתרשלו ידיו באמרו שנודע לו בבירור שנותן לצדקה ומזונות לבניו ובנותיו אשר לצדקה תחשב יותר מחומש הרייח, אינו יוצא י"ח מעשר בזה, ויש חולקים דאף אי נימא דמעשר כספים יש לו דין מעשר עני מ"מ לענין להפריש מאומד ל"ד למעשר תבואה ויכול להוסיף אם ירצה ושפיר עביד אם הוסיף (פ"ת).

(ב) לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל(ו) לשנה, ואם נתן פחות מזה, לא קיים מצות צדקה;

(ו) משלישית השקל – והוא שתות "אוקיא" של כסף, ועי' לקמן (סי' שה"ס"?) שה' שקלים הם ב' אוקיות וחצי, ולמ"ש הרב שם שהוא בערך ב' זהובים רייניש (היינו ה' זהובים בזמן

²⁵ מעות מעשר עיקרו הוא לצדקה לחלק לעניים וקרוביו העניים הם קודמין בזה לאחרים ואפילו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם יכול ליתן להם מעשרותיו דכיון שאין להם משל עצמם היו צדקה גמורה ואפילו יש יכולת בידו לפרנסם ממקום אחר (אהבת חסד ח"ב פ"ט אות א).
²⁶ החת"ס (ח"ב סי' רלא) מגיה "לולי".

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

הזה), וע"כ נהגו בארצות האלו שהגבאי צדקה הולך בבהכ"נ שני וחמישי לגבות מעות צדקה מכל אחד ואחד ואפי' נותן מהפחות שבמטבעות הוא נותן יותר משלישית השקל לשנה ומנהג נכון הוא, ולמדת חסידות יתן בכל סוף שנה זהוב וחצי (ש"ך).

(ג) צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות, הפסיד זכותו(ז):

(ז) הפסיד זכותו - אפילו נתן לו הרבה ועובר על "ולא ירע לבבך כו" (ש"ך).

(ד) אם שאל לו העני ואין לו מה יתן לו, לא יגער בו ויגביה קולו עליו, אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת²⁸. הגה: ואסור להחזיר העני השואל ריקס, אפילו אין נותן לו רק גרוגרת אחת, שנאמר אל יסוך דך נכלס (תהילים עד כא):

(ה) אם יכול לעשות לאחרים שיתנו, שכרו גדול משכר הנותן(ח):

(ח) משכר הנותן - אין פירושו ששכרו יותר מן העושה ע"י כפייה, דהא זה העושה ע"י כפיה הפסיד זכותו כנ"ל (סעיף ג) אלא פירושו יותר משאר עושי צדקה, אפילו ברצון (ט"ז).

(ו) שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו: מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה(ט), או הלוואה, או עושה שותפות(י), או ממציא לו מלאכה כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל, ועל זה נאמר: והחזקת בו (במדבר כה, לה):

(ט) ונותן לו מתנה – עיקר צ"ל "המתנה" (ט"ז), וי"א דעיקר הגירסא "מתנה" דכיון שעדיין לא העני לגמרי אינו מתבייש שכן דרך האוהבים לתת מתנה זה לזה, (ש"ך).

(י) או עושה שותפות - והוא עדיף מהמלוה, מפני שהמלוה מעות חבירו בלא ריוח הלוה בוש שהוא נהנה מחבירו בדבר שאין חבירו נהנה כלל, אבל בעושה שותפות אינו בוש כלל מאחר ששניהן נהנין (ש"ך).

(ז) פחות מזה, הנותן צדקה לעני ולא ידע למי יתן, ולא ידע העני ממי מקבל. וקרוב לזה, הנותן לקופה של צדקה,³⁷ ולא יתן אדם לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן(יא) ויודע לנהוג בה כשורה:

(יא) נאמן כו' – ע"י לקמן (סי' רנו ס"א ?) (ש"ך).

(ח) פחות מזה, שיודע הנותן למי נותן, ולא ידע העני ממי לוקח, כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים²⁹, וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא אם אין ממונים על הצדקה נוהגים כשורה:

(ט) פחות מזה, שיודע העני ממי נוטל, ולא ידע הנותן למי נותן, כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם לאחוריהם, ובאים העניים ונוטלין, כדי שלא יהיה להם בוש:

(י) פחות מזה, שיתן לעני בידו, קודם שישאל:

Commented [O9]: מ
ה ההבדל בין המתנה
להלוואה?

Commented [O10]: ע
י' ט"ז שמזל דבי תרי
עדיף

²⁷ ע"י חגיגה ה ע"א: מאי [כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם] אם טוב ואם רע. אמרי דבי רבי ינאי: זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא. כי הא דרבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא, אמר ליה: מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה. דבי רבי שילא אמרי: זה הנותן צדקה לאשה בסתר, דקא מייתי לה לידי חשדא.

ועיי"ש בר"ח: אם טוב ואם רע כלומר אפילו רצה לעשות טוב ועלה בידו רע כגון שנתן צדקה לעני בפרהסיא שנמצא מביישו ר' שילא אמר הנותן צדקה לאשה בסתר ומייתי לה חשדא שמשאיה שם רע, ע"כ. וצ"ע שזה לא מובא בשו"ע ונו"כ, אמנם ע"י דרך אמונה (מתנ"ע פ"י ה"ד) שהביאו. וע"י לקמן סעיף ח' שזה רק מעלה, וע"י לבוש (ס"ו): ולא יתן הצדקה לעני בפרהסיא מפני שהעני מתבייש, והנותנה בפרהסיא לעני צנוע מוטב לו שלא היה נותנה לו, כיון שביישו ברבים עד דאזיל סומקא ואתי חוורא, אלא יתנה לו בסתר בכל אופן שיוכל.

²⁸ ע"י אהבת חסד (ח"ג פ"ח): אם הוא רואה בחבירו שהוא עצב מפני דלותו או איזה צרה ח"ו ואינו יכול לעזור לו עכ"פ מצוה לדבר על לבו ולהפיגו מדאגתו וזהו הכל בכלל גמ"ח וכמה שכתב רבינו יונה באגרת התשובה שלו שאפילו אם דל הוא ואין ידו משגת לעסוק בגמ"ח ממש מ"מ יוכל להשיג המדה טובה ההיא בלא כסף ובלא מחיר וזה מעשה גמילות חסדים ידבר על לב העני והיה דבריו נחת רוח לאביו וינחמנו ממעשיו ומעצבון ידיו ויכבדהו ואסור לגעור בעני כו'.

²⁹ ע"י לעיל הערה 27.

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(יא) ⁴¹פחות מזה, שיתן לו בראוי אחר שישאל:
(יב) ⁴²פחות מזה, שיתן לו פחות מהראוי, בסבר פנים יפות:
(יג) ⁴³פחות מזה, שיתן לו בעצב (יב). הגה: ⁴⁴ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה. ⁴⁵ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן (יג):
(יב) שיתן לו בעצב – והיינו שצר לו בנתינתו, אבל עכ"פ אינו מראה לו פנים זועפות, דא"כ לא נחשב בשמונה מעלות, דהא הפסיד זכותו ועובר על משום לא ירע לבבך כדלעיל (סק"ו) (ז) (ש"ך).
(יג) וראוי לעשות כן – שאז לא יוכלו הצבור לשנות אותו דבר לדבר אחר (עי' רמ"א לקמן סי' רנט ס"ג) (ט"ז), אמנם במקורם של דברי הרמ"א איתא הטעם דמדת חכמים ומידת ותיקין כדי ליתן שכר לעושי מצוה ומדת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושה מצוה, ומכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב כן שמות המקדישים לשמים להיות להם לזכרון טוב על מצוה ולפתוח דלת לעושה מצוה ³⁰, ואפילו הקדיש כבר מותר שיכתוב שמו עליו ואין הצבור יכולין לעכב עליו ³¹ (נקה"כ), דוקא היכא שעשה בעצמו בגופו או בממון שלו, יש לו זכות לכתוב שמו עליו, ולא מי שרק גבה כסף מהקהל ושכר פועלים במעות צדקה ואפילו אם כבר כתבו שלט, אין לו חזקה, ורשות ביד הקהל למחקו (פ"ת). וי"א שזה דווקא שהצבור הסכימו מתחלה שיעשה זה היחיד משלו ההיכל ולא רצו המה לעשות משלהם אם כן למה יעכבו עליו מלחתום שמו על הקדשו ואין טעם במחאתם, אבל אם עשה מעצמו, אין לו זכות. ואין נוהגין למחות בשאר כלי הקודש שמתנדבים, כטסים ומנורות של כסף ופרוכת לפני ארון הקודש, אף על גב דחותמין שמותם על הקדשם, היינו משום דאין נדבת היחידים מבטל נדבת הצבור, דיכולים לעשות הרבה טסים ומנורות של כסף ולהשתמש כולם בבת אחת, או בזה אחר זה, כגון בפרוכת ואין הצבור נדחין מפני נדבת היחיד, אבל בדבר שהצבור נדחת לגמרי מפני יחיד דאין משתמשים אלא באחת, אף על גב דגם בשאר כלי קודש כגון פרוכת היו יכולים הצבור לומר אין אנו רוצים שיהיו משתמשים בשום פעם בשל יחיד אלא בשל צבור אפילו הכי אין נוהגין למחות, היינו משום שאין הציבור רוצה למחות על זה דאדרבה נוח להם שיהיו משתמשים לפעמים גם בשל יחיד משום דאין לך אדם בישראל דלא ניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה ורוצה כל אחד בזה באולי גם הוא יוכל להתנדב דבר מה או שהתנדב כבר ויהיו משתמשים לפעמים גם בשלו (פ"ת * צ"צ).

(יד) ⁴⁶טוב ליתן פרוטה לעניי (יד) קודם כל תפלה, שנאמר: אני בצדק אחזה פניך (תהילים י"ז, טו):
(יד) לעני כו' – וכ"ש אם נותן לקופה של צדקה קודם תפלה שעדיף טפי (עי' או"ח סי' צב ס"י) ³² (ש"ך).
(טו) ⁴⁷נבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה, ישיאו בהם בתולות עניות (טו), שאין צדקה גדולה מזו:
(טו) בתולות עניות כו' – וי"א דווקא יתומות ³³ (ש"ך).

³⁰ אמנם כמו בכל מצות מידת חסידות להעלים את זה (חת"ס).
³¹ ואם תרם חפץ, ואח"כ רצה להוסיף שמו, יש ביד הציבור למחות בטענה שהסכמנו בנדיבת ליבך, ואם היתה רוצה לכתוב שמך, היינו תורמים יחד איתך (מהרש"א).
³² ז"ל: טוב ליתן צדקה קודם תפלה. ט"ז: דכתיב אני בצדק אחזה פניך.
³³ עי' מ"ב סי' כה סק"ב: מי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין אין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנותן.
ז"ל הירושלמי: רשב"י אומר גדול היא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו נאמר [שמות כ יב] כבד את אביך ואת אמך ונאמר [משלי ג ט] כבד את ה' מהונך ממה את מכבודו ממה שיחונך מפרש לקט שכחה פיאה מפרש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית ומאכל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים. ועי' יו"ד סי' רמ ס"ה: חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(מז) ייש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים, עדיף ממצות בית הכנסת. הגה: ⁴⁹מה שנוהגין לפסוק לזקק עצור מתים בשעת הזכרת נשמות, מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם(טז):
(טז) לנשמותיהם – משום שהוא יתברך בוחן לבבות, אם היה אותו המת בחיים היה נותן צדקה אם היה לו ממון כו', אבל אם נותן בעבור רשע אינו מועיל³⁴ (ט"ז), עי' או"ח (סי' תרכא ס"ו)³⁵ (ש"ך).

סימן רנ – כמה ראוי ליתן לכל אחד, ובו ה' סעיפים:

(א) ⁵⁰כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב, יאכילוהו. היה צריך לכסות, יכסוהו. אין לו כלי בית, קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני, קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך. ⁵¹הראוי לתת לו פת, נותנים לו פת. עיסה, נותנים לו עיסה. מטה, נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה, חמה. צונן, צונן. להאכילו לתוך פיו, מאכילין. אין לו אשה ובא לישא, משיאין לו. ושוברים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו, ואחר כך משיאין לו אשה. הגה: ⁵²ונראה לכל זה צגצאי לזקק, או רבים ביחד, אבל אין היחיד(א) מחוייב ליתן לעני די מחסורו, אלא מודיע לעני לרבים, ואם אין רבים אלכו יתן היחיד, אם ידו משגת:

(א) אבל אין היחיד כו' – אבל כדי סעודה חיוב על כל אחד ליתן לו א"כ מחזור על הפתחים דאין על היחיד ליתן לו אפילו כדי סעודה (ט"ז), וי"א שגם היחיד מחוייב ליתן לו כל די מחסורו אם ידו משגת (כנ"ל סי' רמט ס"ז?), ואין עיקר כדבריו, אלא אם כן אין רבים אצלו או שאין יד הרבים משגת לסייע לו (ש"ך).

(ב) ⁵³אשה שבאה לינישא, לא יפחתו לה מנ' וזו(ב)³⁶. ואם יש בכיס, מפרנסים אותה לפי כבודה. (ועיין לקמן סימן רנ"ז אם הגבאים לריכים ללוות):

(ב) לא יפחתו לה מנ' זו - ומחייבין את הגבאים ללוות, ואם ישנן בכיס יותר מנ', נותנין לפי כבודה אבל ליותר מנ' אין מחויבים ללוות (ש"ך), שיעור זה וכן כל השעורים שבסעיף ד' אינו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה נותנים לו כפי הראוי וכדלקמן (סי' רג' ס"ב) (ש"ך).

(ג) ⁵⁴עני המחזור(ג) על הפתחים, אין נותנין לו מהקופה מתנה מרובה, אלא מתנה מועטת³⁷:

(ג) עני המחזור כו' – היינו ליחיד אבל הגבאי צריך ליתן אפי' למחזור על הפתחים כדי סעודה שהגבאי במקום רבים הוא, ומתנה מרובה היינו כדי סעודה (ט"ז), וי"א דזה מדבר לגבאי צדקה, וה"ה מכל יחיד ויחיד שמחזור אצלו א"צ לתת לו מתנה מרובה (ש"ך).

(ד) ⁵⁵אין פותחין לעני העובר ממקום למקום, מכבד בפונדיון (הרמב"ם פירש שמשקל הפונדיון הוא ה' גרעיני שעורה). מד' סאין בסלע. ואם לן, נותנין לו ⁵⁶מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ⁵⁷וישמן וקטניות. ואם שבת, נותנין לו מזון ג' סעודות וישמן וקטנית ⁵⁸ודג וירק. ואם מכירין אותו, נותנין לו לפי כבודו³⁸:

(ה) ⁵⁹עניי העיר מרובים, והעשירים אומרים: יחזרו על הפתחים, והבינונים אומרים: שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור, לפי ממון, הדין עם הבינונים. הגה: ⁶⁰כי עיקר חיוב הצדקה לפי הממון. ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הגדלה, ויש לפי המס. והנותן לפי צרכו, ראוי יותר לזכרה:

סימן רנא – למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו, ובו י"ד סעיפים:

³⁴ מ"ב (תרכא סק"ט): ואם התודה קודם מותו י"ל דיש לו כפרה וכצדיק חשוב (פמ"ג) ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא.

³⁵ ז"ל: נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. (ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביום הכיפורים).

³⁶ בזה"ז היינו רבע כתובה?.

³⁷ עי' לעיל הערה 4.

³⁸ פי' שנותנים לו לפי כבודו, ואם לא יודעים אז נותנים לו כמו שכתוב לעיל עי' לקמן הערה.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(א) ⁶¹מי שהוא עבריינין (א) במזיד על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה, אינו חייב להחיותו (ב) ולא להלוותו. ⁽⁶²⁾ומפרנסים עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל (ג), מפני דרכי קלס):

(א) עבריינין - לשון עבריינין משמע שהוא רגיל לעבור, כדלעיל (סי' ב סק"כ?), אבל אם עבר עבירה לתאבון פעם אחת לא יצא מכלל אחוה בזה (ש"ך).
(ב) אינו חייב להחיותו – עי' חור"ד (לעיל סי' קנט ס"ב ד"ה וטוב) ³⁹ (רע"א).
(ג) עם עניי ישראל - לאו דוקא "עם עניי ישראל" אלא אפילו עניי עובדי כוכבים לחוד מפרנסים מפני דרכי שלום ועי' לעיל (סי' קנא סקי"ט?) (ש"ך).
(ב) ⁶³מי שהוא עבריינין להכעיס, אפילו למצוה אחת, כגון שאוכל נבילה היכא דשכיח בשר בשרה, אסור לפדותו (ד) אם נשבה. ⁶⁴אנל עניינין לתיאבון, אין חיסור בדבר אם רואים לפדותו, אנל אין מחויבים (ה) בכך:

(ד) אסור לפדותו - כאשר עשה עבירה להכעיס אפילו בפעם אחת נכנס בכלל הפושעים ומומרים בזה לענין עונש של אותה עבירה ועונשו הוא שלא יצילנו שום בר ישראל עד שיעשה תשובה. ובמזיד לתאבון שעשה הרבה פעמים, אף על פי שרואין ממנו שמתחרט והולך לעשות תשובה דאז ודאי אין אסור להצילו מכל מקום אין חיוב עדיין עד שיהיה ידוע לנו שעשה תשובה וקיבל דינו וי"א דלפדותו דוקא אסור בלהכעיס אבל לזוננו אין אסור ואין חיוב בדבר ואין כעיקר כדבריו (ט"ז), עי' לעיל (סי' ב סק"ט?) דמומר להכעיס אפילו בפעם אחת דינו כעובד כוכבים, ועי' לעיל (סי' קנח ס"ב) דאפי' עשה עבירה פעם אחת להכעיס הרי זה אפיקורוס ומורידין אותו ואין מעלין, ובאינו מומר להכעיס ולא לתיאבון, אלא שאינו חושש בדבר, בין אוכל האיסור או ההיתר, י"א דבכה"ג אין איסור לפדותו, ואפילו אם ראה שאכל איסור כאשר התיר לפניו, דבכה"ג אין איסור בדבר דשמא אינו עושה להכעיס ואפילו לתיאבון אינו חייב לפדותו. עוד אפשר לומר בדעת הי"א שאם אינו רגיל בכך והוא עושה שלא לתיאבון ושלא להכעיס אז אינו חייב להחיותו או לפדותו אבל אין בזה איסור, ובמזיד לתיאבון שהוא רגיל בכך אסור לפדותו (ש"ך).

(ה) אבל אין מחויבים – עי' ט"ז דכאן מיירי במומר לתאבון הרבה פעמים ואפילו במבקשים להרגו. יהודי גנב מפורסם שנתפס וייסרוהו יותר מדי צריכין להשתדל בהוצאות ולהצילו ואין לומר הואיל שדרכו בכך הוי מומר לדבר אחד דמה בכך הא לא הוי מומר להכעיס ואפילו שהוא גנב מפורסם אינו כמסכן רבים, ואסור למסרו בידי עכו"ם, אבל בעוסק בזיופים, ומטבעות הללו יתפשטו בקרב ישראל, וכמה נפשות נקיים יבואו מזה לידי סכנה. איש אחד שישב בחצר המטרה קרוב לסכנת נפשות ואיש ההוא היה מפורסם דרכיו לא טובים נאף וגנב (עי' דברי לקמן סי' רנב ס"ד סק"ד?). וי"א דאפי' עבד כמה פעמים לתיאבון אפ"ה מחויבים לפדותו ואפילו ברגיל אין לעמוד על דמו ולהחיותו ודברי הרמ"א כאן הם דעת יחיד, ואפילו ספק לתיאבון מצוה להחיותו. מי שהרג נפש אינו רק כעובד לתיאבון ליתובי יצריה הרע, ואם אחר זה נתפס בשביל גניבה או דבר אחר כ"ש אם בא לידי סכנה מצוה להשתדל בעדו אם אינו ברשעו תמיד ועי' לעיל (סי' רלב סק"ד) (פ"ח).

(ג) ⁶⁵הנותן לבניו ובנותיו הגדולים, שאינו חייב (ו) במזונותיהם, כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה, וכן הנותן מתנות לאביו (ז) והם צריכים להם, הרי זה בכלל צדקה. ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים. ואפילו אינו בנו ולא אביו, ⁶⁶אלא קרובו, צריך (ח) להקדימו לכל אדם. ⁶⁷ואחיו מאביו, קודם לאחיו מאמו. ועניי ביתו קודמין לעניי

Commented [O11]: ה ט"ז אומר את זה בדעת הטור, אבל ממשעות דבריו דה"ה לדעת השו"ע ואולי זה רמ"א, וכן בש"ך?? ועי' פ"ת משמע כך

Commented [O12]: ל: בדוק שזה בסדר

³⁹ מומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית. הגה: ויש מחמירין אף במומר להלוותו. וטוב להחמיר אם אפשר להשט ממנו:

מאיר הדעה: וטוב להחמיר כו' - י"א במומר להכעיס שלא יצא מן הכלל אעפ"י שהוא היה מן המורידין וכדלעיל (סי' קנח ס"ד?) מ"מ יש להחמיר בו טפי ממומר שיצא מן הכלל ואין להלוות לו ברבית, ויש מתירים במומר להכעיס, מ"מ יש להחמיר (ש"ך), אף דבכל מקום מומר להכעיס ומומר שיצא מהכלל שווין, מכל מקום הכא יש להחמיר טפי דהרבה פוסקים כתבו טעם היתר הלוואת רבית למומר משום דמותר לאבד ממונו, ודוקא במומר שיצא מהכלל מותר לאבד ממונו דלא שייך לומר דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא כיון שנתערב בין העובדי כוכבים, משא"כ במומר להכעיס שלא יצא מהכלל (חור"ד), עכ"פ ודאי דאסור להלוות לו בלא רבית רק לא ילוה כלל. וצ"ע באבק רבית אם אסור למומר דאפשר לא גזרו כולי האי אך י"א לאסור (פ"ת).

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

עירו, ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת⁴⁰ (מ). הגה: ⁶⁸והקצועים בעיר קרויים עניי העיר, והם קודמין לעניי אחרים הבאים לשם ממקומות אחרים. ויושבי ארץ ישראל (י) קודמין ליושבי חוצה לארץ. הגה: ⁶⁹פרנסת עמנו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו, אם הם עניים, והם קודמים (יא) לפרנסת בניו. ואחר כך בניו, והם קודמים לאחיו, והם קודמים לשאר קרובים, והקרובים קודמים לשכניו, ושכניו לאנשי עירו, ואנשי עירו לעיר אחרת. והוא הדין אם היו שבוים ונריך לפדותן:

- (ו) שאינו חייב כו' - דהיינו שהם יתירים על שש (ש"ך).
- (ז) לאביו כו' - ואם ידו משגת לתת מעשר וגם לפרס את אביו תבא מאירה למי שמפרנס את אביו ממצות צדקה כדלעיל (סי' רמ ס"ה) (ש"ך).
- (ח) קרובו צריך - אפי' לת"ח שאינו רבו (ש"ך לקמן סק"כד) ואף דמשם ליכא ראייה רק אביו קודם לתלמיד חכם מ"מ נראה דגם בשארי קרובים הכי הוא (רע"א), בנו עני קודם לאחר ואפי' האחר הוא ת"ח ובנו אינו ת"ח, בחיוב ממון המוטל על האדם לפרנס קרוביו או אחרים אף שהאחרים ת"ח קרוביו קודמין שכל קרוב מצות קרוביו עליו ומצות ת"ח מוטלת על כל ישראל וכן בכל מצוה שיכול לזכות את קרובו או או אחרים קרוביו קודמין (רע"א * חכ"צ), שקרובי אשתו יש להם דין עניי עירו ואין לכופ לבעל לתת לקרובי אשתו כ"כ כמו לקרובי עצמו, רק שלישי אחד דרך משל אם יתן לקרוביו שלש אלף ש"ח, א"צ ליתן לקרובי אשתו רק אלף ש"ח. ויש להסתפק אם קרובי אשתו הם ג"כ עניי עירו וכיוצא בזה מה דינם (פ"ת).
- (ט) קודמים לעניי עיר אחרת - אפי' עיר אחרת של ארץ ישראל (ש"ך), עניי עירו אפילו הם עמי הארץ קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ח והא דאיתא לקמן סעיף ט' דכל הקודם בחכמה קודם לחבירו היינו דוקא אם שניהם מעיר אחת (פ"ת).
- (י) ויושבי א"י - יש להקדים יושבי ירושלים על יושבי שארי העיירות א"י, וכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות, וע"כ אם שניהם שוים שצריכים להחיות נפשם בלחם צר, נאמר זה קודם. אבל כשיש לאנשי ירושלים אפילו רק לחם צר, שוב אין להם שום תביעה עד שיגיע לכל א' מהעיירות אחרות ג"כ כשיעור הזה, ושוב מהנותר שיצטרכו לכסות ומותרות יש הקדמה למוקדם עד שיהיו שוה בשוה בזה (פ"ת).
- (יא) והם קודמים - אחיו מאב קודם לאחיו מאם (ט"ז, ש"ך).
- (ד) ⁷⁰מחייבין האב לזון בנו עני, ואפילו הוא גדול, מחייבין אותו יותר משאר עשירים שבעיר. (י"ז) שאלו קרובים וע"ל סי' רנ"ז סעיף י'.
- (ה) ⁷²מי שנתן ממון לגבאים (יב) לצדקה, אין לו ולא ליורשיו שום כח בהם, והקהל יעשו הטוב בעיני אלהים ואדם. הגה: ⁷³אצל קודם שצלו ליד גבאי, אם נדר צדקה סתם נותנין לקרוביו (וג' העניי, לאומדין דעתו) דכוונתו לקרוביו. ⁷⁴דוקא אם היו לו קרובים עניים צעקת הגדר, אצל אם היו עשירים אז, והענו, אין נותנין להם. ⁷⁵וכל זה צפוסק צדקה לצדו, אצל אם פוסק צדקה עם בני העיר, על דעת בני העיר נדר והם יעשו מה שירצו:
- (יב) מי שנתן ממון לגבאים - אם נתן והקדיש סך ידוע שיהיה הקרן לעולם קיימת ליתן מהרווחים כך וכך לשנה לפלוני ופלוני עניים, אם אין הרווחים מספיק כדי סיפוקם, אין ליתן להם יותר, שונה ממש"כ בחו"מ (סי' רנג סי"ז) ⁴¹(רע"א), אמנם אם קבע מי הם העניים, וגם קבע כמה הם יקבלו, אז יש לתת מהקרן (רע"א * מהרי"ט), ויש חולקים, דבכל ענין לא נותנים מהקרן (רע"א * מ"מ).
- (יג) נותנין לקרוביו - וכ"ש דמותר לתת מעשר לקרוביו עניים בחייו (ט"ז וש"ך), ואם פוסק צדקה עם בני העיר אינו יכול ליתנו לקרוביו (ש"ך).
- (יד) דאומדין דעתו כו' - בכל דיני נדרים והקדשות סומכין על פי האומדנא ועל פיהם הם דנים בהם וכן הולכים בתר אומדנא דעניים (ש"ך), כיון דאומדנא דדעתא הכי הוא הרי הוא כאלו התנו בפירוש ואמרו שאין אנחנו נודרים אלא על תנאי זה, הנודרים והגובים לא

⁴⁰ עי' לעיל הערה 23.

⁴¹ ז"ל הש"ע: שכיב מרע שאמר תנו לבני שקל בכל שבת או שאמר אל תתנו להם אלא שקל, ונמצא שאינו מספיק להם אלא סלע בכל שבת נותנים להם כל צורכם וכו':
מאיר המשפט: או שאמר אל תתנו כו' - דודאי לא היתה דעתו להרעוב בניו, ולא אמר כן אלא כדי שיצמצמו במזונותיהן ולא ילכו אחר מותרות (סמ"ע).

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' - סי' רסט')

גבו מה שגבו אלא לאותם עניים שוב אין בני העיר רשאים לשנות מדעת הבעלים שהם הנודרים אבל בני העיר שעשו קופה בסתמא אומדנא דדעתא היא דאדעתא דהכי נדרו מה שנדרו שיהיה הרשות ביד הקהל לעשות בהם כרצונם ולפזרם לכל מה שיראה להם אפילו לצרכי צבור, וענין אומדנא דעניים הוא דאע"ג דמשבאת לידי הגבאי אסור לשנותה אף על פי כן אם יש גבאי מסוים שהיה לוה ממעות הצדקה לעצמו, ועושה מהם צרכיו והדר פרע, מותר מפני שהיה סומך על האומדנא והיה סובר דכיון שהוא גורם לצבור לתת יותר בגלל זה ויש רווחה לעניים על ידי זה ודאי אומדנא דדעתא היא דניחא להו לעניים בהא (ש"ך * רא"מ), האומר תנו מאה דינר לעניים סתם יתנו לעניי אותה העיר, אם לא נתנו הכסף עוד לצדקה ובינתיים ירדו קרוביו מנכסיהם י"א שיש ליתן אותה צדקה לקרוביו משום דאומדינן דעתו שאלו ידע שירדו קרוביו מנכסיהם לא היה מניח צדקה לקרוביו ונתן לאחרים וי"א דאדרבה אמדינן דעתיה איפכא דמידי הוא טעמא דיהיב אלא כי היכי דתהוי ליה כפרה ותלך לפניו צדקתו והשתא דקרוביו עשירי ימנע עצמו מלעשות מצוה לעצמו וימתין עד שירדו מנכסיהם ועד אותו זמן יהיה נדון אבל אם השליט לאיזה אדם פקיד עליהם לעשות כאשר ירצה בעניניו לכ"ע אותו השליט יכול לעשות כאשר ירצה בעניניו (רע"א * רשד"ם), אשה אחת שבצאת נפשה כי מתה צוותה שיתנו נכסי לעניי עירה ועכשיו בא אחיה שהיה גר מרחק גדול והוא עני הולכים אחרי אומדנא ואומדן דעתא שאם היה אחיה עמה או במקום שתוכל לשלוח לו נכסים, לא היתה נותנת נכסיה לאחרים, ולעבור נחלה מאחיה היורש דבר תורה⁴², וכ"ש אם הוא עני, ולכן כל מה שיש מנכסיה בעין ולא הוציא והוה הקהל בהוצאותיהם יתן בידו מן הדין (רע"א * תשב"ץ), מי שמת וצוה מחמת מיתה שינתן מנכסיו ליורשיו עשרה זהובים ונ' זהובים לקנין בית הקברות ושאר כל נכסיו לאמו ולא היה לו וולד ואח"כ נתברר שאשתו מעוברת. אם אמר הנ"ל והוסיף "בגלל שאין לי וולד" אז כל המתנה בטלה, אלב כל שלא גילה שעשה כן בגלל שאין לו וולד, אז העשרה זהובים הם של בנו, ואם אינו מספיק, ראוי להתפרנס מאותן חמשים זהובים שהניח אביו להקדש בית הקברות לפי שהבן הוא עני ומוטל על הצבור לפרנסו מתורת צדקה א"כ ראוי הוא להתפרנס מהקדש (רע"א * יכין ובועז), איש א' שהניח עשירות ליורשיו גם סך לירושלים ולשאר צדקות דהיינו שיהא הקרן קיימת ולחלק כל שנה הרווחים ולעת ז' אחד מהיורשים יש לו דוחק ויש לחוש שילך בדרך שאינו הגון. י"א שיתנו מהרווחים לו, משום אומדנא, דודאי דעתו דאם יהיו בניו עניים שיתנו להם, אבל לא מן הקרן, כאשר שבאו ליד גבאי, היינו מה ששייך לשאר צדקות אבל מה שאמר לירושלים אינו יכול לשנות ליתן לבנו, ועיקר אפילו לא באו ליד גבאי אסור מהקרן ואם באו ליד גבאי אפילו מרווחים אסור. ואם אדם הודיע לקהל שהוא נודר כך וכך לתת ביד גבאי ושוב העני, אפי' הוא עצמו לא יכול לעכב הכסף לעצמו, שאנחנו יד עניים (רע"א * פ"מ, פ"ת), אחד שצוה לפני מותו לחלק מעזבונו לקרוביו ואח"כ בא אחד מבניו לידי עניות ותבע שיתנו לו הכל כי הוא קרוב לכולם אין בדבריו כלום (פ"ת), ואם נדר לתת לצדקה, והוא עצמו נהיה עני, והמעות עוד בידו, אינו יכול לקחתם לעצמו (פ"ת * ראש יוסף), אומדנא רק מועיל אם טעה בשעת ההקדש, אבל אם הקדיש ואחר כך בניו נהיו עניים, אין להם זכות בכלום, אבל זה שיש ב' אומדנות, א' שלא התנה, ב' שלא ישאיר בניו עניים, ולכן זה ספק ממון, ואין מוציאין מיד הגבאי, אבל אם הכסף נמסר ליד א' מהבנים, אז האומדנא הוא שאם הקדיש אפילו אם בניו יהיו עניים היה לו להתנות, שאע"פ כן יתנו לעניים, ולכן אפילו אם הבן הזה עשיר, ואחיו עניים, זה של אחיו (פ"ת * הר הכרמל).

(ו) יהיו עניים בני ביתך(טו):

(טו) יהיו עניים בני ביתך - פירוש שמוטב שיקח מהם להשתמש בהם משישתמש בעבדים (ט"ז, ש"ך).

(ז) חייב [להקדים] להאכיל(טז) הרעב מלכסות הערום:

(טז) חייב להקדים להאכיל כו' - כצ"ל (ט"ז).

(ח) איש ואשה שבאו לשאול מזון(יז), מקדימין אשה(יח) לאיש. וכן אם באו לשאול כסות. וכן אם באו יתום ויתומה לינשא, מקדימין להשיא היתומה(יט):

[O13] Commented: ל

שנות היא: דכי לית ליה זווי דצדקה לדידיה וגם אין לו לפרוע הוה מעשה ליה לצבורא והיו נותנין מעות לצדקה ואיכא ואני הסברתי איך שהבנתי

[O14] Commented: ל

מה לא מוציאים ממה שנתנו לעניים

⁴² עי' & שאסור לעבור נחלה מיורשיו, וקשה שכן כאן נתנה לצדקה, שהוא נדר מן התורה, וצריך להיות כאילו שנתקיימה מיד, ומה"ת שהיתה נותנת לאח שלא עני.

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(יז) שבא לשאול מזון כו' - אבל להצילם אם הם טובעים בנהר וכה"ג מקדימים לאיש, אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינן כדין הכסות (ש"ך).

(יח) מקדימין אשה כו' - מפני שדרך האיש לחזור על הפתחים ואין דרך האשה בכך ואפי' היא מחזרת עתה על הפתחים מ"מ כיון שאין דרכה בכך יש להקדימה שלא תחזור על הפתחים אי נמי שמא תחבייש לחזור גם אצל אחרים (ש"ך).

(יט) להשיא היתומה - ת"ח שנדב לו אחד מהקצינים סך מה להשיא בהם בנו הבחור, אינו יכול לשנות להשיא בו בתו הבוגרת, כיון שזיכה לבנו ע"י האב וזכין לאדם שלא בפניו כבר זכה בו הבן אם לא שהת"ח הוא עני מאד שא"א לו להשיא בתו אלא בממון זה אז גם על הבן מוטל הדבר אפשר דגם הבן ימחול ויאמר כאילו התקבלתי ואז מותר לשנות⁴³ (פ"ח).

(ט)⁷⁹ היו לפניו עניים הרבה, ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם, מקדים הבהן ללוי, והלוי לישראל (כ), והישראל לחלל, והחלל לשתוקי, והשתוקי (כא) לאסופי, והאסופי לממזר, והממזר לנתין, והנתין לגר, והגר לעבד משוחרר. במה דברים אמורים, בזמן שהם שוים בחכמה⁴⁴, אבל אם היה ממזר ת"ח וכהן גדול עם הארץ (כב), ממזר תלמיד חכם קודם. (ס"אפילו חכם לכסות (כד), ועם הארץ להחיות. ואשת חזר, כחזר). וכל הגדול בחכמה קודם לחבירו. וואם היה אחד מהם רבו, או אביו, אף על פי שיש שם גדול מהם בחכמה, רבו, או אביו שהוא תלמיד חכם (כד), קודם לזה שהוא גדול ממנו:

(כ) והלוי לישראל כו' - עיין באור"ח (סי' רא ס"ו) (ש"ך).

(כא) והשתוקי כו' - עיין באה"ע (סי' ד) מהו שתוקי (סכ"ז), ואסופי (סל"א) וממזר (סי"ג) (ש"ך).

(כב) וכהן גדול ע"ה כו' - לאו דוקא ע"ה אלא שאינו שוה בחכמה לישראל, ועי' לעיל (סי' רמו סקט"ו) (ש"ך).

(כג) ואפי' חכם לכסות כו' - היינו מדינא אבל בזמן הזה שאין ת"ח אפילו לענין ליטרא דדהבא וכדלעיל (רמ"א סי' רמג ס"ז) כל שכן דאין לדחות פקוח נפש מפניו, ואותו שלהחיות קודם (ש"ך), ויש חולקים (פ"ח).

(כד) או אביו שהוא תלמיד חכם כו' - כשאין אביו חכם דווקא רבו מובהק קודם ממנו אבל רבו שאינו מובהק אפילו אביו אינו חכם כלל אביו קודם, ואם אביו הוא תלמיד חכם קודם לרבו מובהק אפילו שרבו גדול בחכמה מאביו כנ"ל (סי' רמב ס"ו) (ש"ך)⁴⁵.

(י)⁸² מי שבא ואמר: האכילוני, אין בודקין אחריו אם הוא רמאי, אלא מאכילין אותו מיד. היה ערום ובא ואמר: כסוני, בודקין אחריו אם הוא רמאי, ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד:

(יא)⁸³ רבי שהיה מצטער שנתן פתו לעם הארץ, משום דהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל עם הארץ יחסר לתלמיד חכם, הא לאו הכי חייב להחיותו. אם בא לפנינו מת ברעב, חייב להחיותו אף על פי שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך:

(יב)⁸⁴ שני עניים שחייבים ליתן צדקה, יכול כל אחד מהם ליתן צדקה שלו לחבירו. הגה: ⁸⁵ ודוקא צדקה, אבל אם חייבים כל אחד קנס לצדקה שעצמו על איזה דבר, אינם יכולים לתת אחד לחבירו, דאם כן אין כאן קנס:

(יג)⁸⁶ צבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור, ואין ספוק בידם ליתן לשניהם, אם הוא רב מובהק ובקי בהוראות ובידינים, הוא קודם. ואם לאו, שליח צבור קודם⁴⁶. הגה: ואין לפקנס הרב שצריך מכיס קל צדקה, דגנאי הוא לו וגם לצני העיר, אלא יעשו לו (ספוק) (ספק) ממקום אחר. אבל כל יחיד יוכל לשלוח לו מלצח שוה, שזהו דרך כבוד:

Commented [O15]: ע

י' דרך אמונה (מתנ"ע פ"ז ה"ה סקל"ג) שלא יתנו על נתאי שחברו יחזור ויתן לו. עי' ראייה שלו ביו"ד סי' שעח ס"א שלא נראה לי, וכן ממה שכתב מתנ"ע פ"ו ה"ז, וצ"ע

⁴³ ואם הבן עומד נגד?

⁴⁴ עי' לעיל סק"ט (ט).

⁴⁵ עי' לעיל סק"ח (ח).

⁴⁶ עי' אור"ח סי' נג סכ"ד.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(יד) ⁸⁷ יכולים לשנות, אפי' מתלמוד תורה, לצורך שלשים פשיטם להגמון בכל שנה, לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן, ויכוס ויפשיטום (כה) ערומים:

(כה) ויכוס ויפשיטום כו' – אע"פ שכתוב גדולה תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, עכ"ז אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש, אלא דיותר יש זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא בא לידו הצלת נפשות ממי שבא לידו הצלת נפשות ועל ידי כך צריך לבטל תלמוד תורה ולעסוק בהצלת נפש (ש"ך).

סימן רנב – דין פדיון שבויים וכיצד פודין אותם, ובו י"ב סעיפים:

(א) ⁸⁸ פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים (א)(ב)(ג). הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו, יכולים לשנותן לפדיון שבויים. ⁸⁹ ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה (ד), ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין, שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת, מותר למכרם לצורך פדיון שבויים. אבל אם בנאוהו (ה) כבר, לא ימכרו אותו. (י"מ"מ הנודר סלע ללדקאו), אין פדיון עזויים צלל ואין לפדות צלע זו רק מדעת בני העיר כלקמן סימן רנ"ו סעיף (ה') (ז') (ח'):

(א) ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים – מותר למכור ס"ת לפדיון שבויים (ט"ז), וי"א דווקא היכא דא"א בענין אחר מותר למכור ספר תורה או בית הכנסת אפילו לפדיון שבויים אחרים [ולא של בעל הספר תורה ולא של בעלים של הבית הכנסת], אבל בשאר מעות של מצוה או הכינו לצורך הבנין, יכולים לשנותם אפי' אפשר בענין אחר כיון דפדיון שבויין מצוה גדולה הימנו וי"א דספר תורה מותר למכור לצורך פדיון שבויין משום דכל היכא דאיתא בקדושתה קיימה וכן בית הכנסת מותר למכרה לאחרים כשתעמוד בקדושתה, אבל שתצא לחוץ אסור למכרה לפדיון שבויין (ש"ך).

(ב) שם - י"א דצריך לסכן עצמו בשביל חבירו דזה ספק וזה ודאי (עי' חו"מ סי' תכו ס"?) וי"א דאם שניהם שוים במעלה כגון שניהם ת"ח או ע"ה ומכ"ש אם המציל ת"ח והניצל ע"ה אינו רשאי להכניס עצמו אפילו בספק והצלה ודאי⁴⁷. אך אם המציל אינו ת"ח כמו הניצל אז מותר להכניס עצמו, אבל אין מחויב אם לא ממדת חסידות אם ירצה, ועי' לעיל (סי' קנ"ז ס"א ד"ה כשבע) (פ"ת), מחויב לכנוס לספק נפשו להציל נפש חבירו (פ"ת * חוות יאיר).

(ג) שם - מי שנדר לפני מותו מעות לפדיון שבויים ויש מגפת דָּבָר בעולם ר"ל ונמצאו הרבה מישראל הם בדוחק גדול, מותר ליתן להם ממונות אלו ולא הוי שינוי מדעת הנותן, אבל עכשיו בעו"ה כשיש דבר בעולם הם ג"כ בשבי, הוי ממש פדיון שבויים ואפשר גדול ממנו (פ"ת).

(ד) ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה - זה מותר לשנותו אפילו למצוה אחרת בלאו פדיון שבויים, עי' אור"ח (סי' קנג ס"?) ולא נקטיה כאן בפדיון שבויים אלא משום סיפא שקנו העצים והקצום (ט"ז).

(ה) אבל אם בנאוהו כו' – י"א שיש איסור בדבר וקשה שכן במקור הדברים רק איתא דאין דרך העולם לעשות כן. ומש"כ "בנאוהו", היינו שגמרו אותו, אבל אם לא גמרו הבנין רק התחילו בו מותר למכור אותו חלק שבנאו. ומה שכתוב כאן לענין בית הכנסת, ה"ה וכל שכן בית המדרש לענין זה (ט"ז).

(ו) ומכל מקום הנודר לצדקה – עי' לקמן (סי' רנו ס"ד סק"י) (ט"ז), ועי' דברי שם סק"י, וכן סי' רנט סק"ה? (ש"ך), דאין פדיון שבויין בכלל צדקה סתם בלשון בני אדם והאומר סלע זו לצדקה אין משמעות לשונו אלא צרכי עניים כמאכל ומשתה וכסות וכיוצא בו אבל לא פדיון שבויין, ואפילו אם בלשון חכמים פדיון שבויין הוי בכלל צדקה סתם, מאחר שאינו כן בלשון בני אדם, והרי צדקה מקרי נדר ובנדרים הולכין אחר לשון בני אדם (ש"ך), ועיקר כט"ז (ב"מ).

(ז) כדלקמן סימן רנ"ו סעיף ד' - כן צ"ל (ט"ז).

Commented [O16]: דו"ק המח' ש"ך א וט"ז ב.

Commented [O17]: הסמ"ע תירץ אבל לא הבנתי איך זה להלכה?

⁴⁷ וזה נוגע להתרמת כליה.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(ב) ⁹¹המעלים עיניו מפדיון שבויים, עובר על לא תאמץ את לבבך (דברים טו, ז). ועל לא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז). ועל לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, מז). ועל לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה, נג). ובטל מצות פתוח תפתח את ירך לו (דברים טו, ח). ומצות וחי אחיך עמך (ויקרא כה, לו). ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח). והצל לקוחים למות (משלי כד, יא). והרבה דברים כאלו:

(ג) ⁹²כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכא דאפשר להקדים, הוי כאילו שופך דמים:
(ד) ⁹³אין פודין השבויים (ח) יותר מכדי דמיהם (ט) ⁴⁸, מפני תיקון העולם, ⁹⁴שלא יהיו האויבים (י) מוסרים עצמם עליהם לשבותם. ⁹⁵אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכן לת"ח, או אפילו אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול, פודים אותו בדמים מרובים. (ואם אשמו כחצר דמי או לא, עיין בטור אכן העזר סי' ע"ח):

(ח) אין פודין את השבויים כו' - אפי' קרובו אין לפדות ביותר מכדי דמיו מפני תיקון עולם וי"א דרשאי לפדות מי שהוא רוצה כיון שאין דוחק לציבור, אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו ביותר מכדי דמיה וכן נוהגים (ש"ך), במקום שיש חשש שיהרגו פודין, ויש חולקים, אבל א' שנתפס בתפיסה בטענה שזינה עם זונה צריכין להפריז עליו מעות הרבה להציל נפשו מפני חילול השם, שזה ספק וי"ל קים לן כצד שפודים, אבל כל זה במדינות אחרות שנותנים עין בממון, ושייך הטעם שהם ילמדו לעשות עוד, אבל במדינות אחרות צריך עיון אם אין חייבים לפדות נפש מישראל בסכנת נפשות בכל ממון, ולכן בשבוי שהיה קרוב לסכנת נפשות, צריכין לפזר עליו מעות, אך הקרובים יתנו הערכה כפי שישמו עליהם הפרנסים והמותר מקופת הקהל (פ"ת).

(ט) מכדי דמיהם - פירוש כדי דמיו היינו כפי מה ששוה למכור בשוק כעבד ואף על גב דבארצנו זה אין רגילות למכור עבדים ושפחות בשוק, מ"מ מאחר שלא מצינו שבזמנינו ישתנה הדין מדין הגמרא מסתמא גם בזמנינו צריכין להעריך דמיו כמה היה שוה למכור בשוק שמוכרין שם עבדים כגון בארץ ישמעאל וכדומה, וי"א דפירוש כדי דמיהן הוא כמו שנפדים שבויים עובדי כוכבים ולא כעבד הנמכר בשוק. מה שאנו נוהגין שפודין ביותר משיעור זה דמצוה רבה איכא וכל המרבה להתעסק בזה הרי זה משובח (פ"ת).

(י) שלא יהיו האויבים - כשעתידין לשבות עוד אחרים (ש"ך).
(ה) ⁹⁶אין מבריחין (יא) השבויים, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ומרבים בשמירתם:

(יא) אין מבריחין - פשוט דכל יחיד שיכול להבריח אדם פרטי, ואין לו לחוש על שאר השבויים אשר יושבים שם (ואפילו מדת חסידות ליכא בזה) (פ"ת).

(ו) ⁹⁷מי שמכר עצמו לעובד כוכבים, או שלוח מהם ושבו אותו בהלואתו, פעם ראשונה ושניה פודים אותו, שלישית, אין פודים אותו. אבל פודים את הבנים (יב) לאחר מיתת אביהם. ⁹⁸ואם בקשו להרגו, פודין אותו מיד, אפילו אחר כמה פעמים. (י"שנוי קהמי אפילו למאור אחת, כגון אוכל נבלות (יג) להכעיס, חסור לפדותו. ועיין לעיל ר"ט סימן רנ"א):

(יב) אבל פודין את הבנים - שלא יטמעו בין העובדי כוכבים ואין לחשוש לזה בחיי אביהם, שהוא ישמור עליהם, אבל כל שא"א שישמור אותן פודים אותן מיד (ש"ך).

(יג) אוכל נבילות – עי' לעיל (סי' רנא ס"?) דאפי' בשביל פעם אחת שעשה כן להכעיס הוה מומר שלא להחיותו ולפדותו. הנודר שום דבר ל"מצוה רבה" יתנהו לפדיון שבויים (ט"ז).

(ז) ¹⁰⁰עבד שנשבה, הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות, פודים אותו כישראל שנשבה:

(ח) ¹⁰¹פודים האשה קודם האיש, ¹⁰²ואם רגילין במשכב זכור, פודין האיש קודם. (ואם קנייהם רואים לטובעו (ול) צננה, הלכת האיש קודם):

(יד) ואם שניהם רוצים לטבוע כו' - פי' שאיש ואשה הם בסכנת טביעה בנהר והטעם שאיש חייב טפי במצות (ט"ז), עי' לעיל (סי' רנא סקי"א?) (ש"ך), אם עובד כוכבים אלם נושה בא לקחת שני ילדים מישראל ולהעבירם על דתם ויש ספק בידינו לפדות אחד מהם בסך ממון אשר יושת עליו וא' זכר וא' נקבה מי קודם, הזכר קודם דאם להחיות הגוף קודם

⁴⁸ עי' לקמן סק"י (יח).

Commented [O18]: ל
שנו לברוך בורח, ולא
ברור אם זה על עצמו או
אחר

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' - סי' רסט')

הזכר לנקבה להציל נפשו כל שכן, ואף על גב דלהוציא מבית השביה אשה קודמת היינו בגדול וידוע שלא יעבירוהו על דת ובשאיין לחוש שיטמע הזכר בין העובדי כוכבים (עי' & (פ"ת).
(ט) ¹⁰³הוא ואביו ורבו בשבי, הוא קודם לרבו⁴⁹, ורבו קודם לאביו(טו), אמו קודמת(טז)(יז) לכולם. (וע"ל סימן רמ"ז סעיף ל"ד):
(טו) ורבו קודם לאביו כו' - ואם אביו חכם אפילו אינו שקול כרבו אביו קודם כדלעיל (סי' רמב סל"ד) (ש"ך), עי' מש"כ שם סק" (רע"א).
(טז) אמו קודמת - משום שיש לה זלזול יותר להיות בשבי (ש"ך).
(יז) שם - פי' אפילו לעצמו, ואף על גב דחייו קודמים לחיי אביו ורבו, אפ"ה להוציא מבית השבי אמו קודמת לכולן משום דלמא יעשה בה איסור, והיינו דווקא שאין בשביה זו משום סכנת נפשות, אבל אם יש סכנת נפשות חייו קודמין לשל אמו (ש"ך).
(י) ¹⁰⁴אם איש ואשתו שבויים, אשתו קודמת לו. ובית דין יורדין לנכסיו ופודים אותה, ואפילו(יה) עומד וצווח: אל תפדוה מנכסי, אין שומעין לו:
(יח) ופודים אותה ואפי' כו' - היינו דוקא בכדי דמיה וכדלעיל (סק"ד ?) וכן בסעיף י"א וי"ב מיירי בכדי דמיו אף על פי שהוא ג"כ בשביה יכול לפדות אשתו ביותר מכדי דמיה ולא עצמו (ש"ך), ולא פודים אותה, ועי' לעיל סק"י(יז) והכא נמי ע"כ איירי בדליכא שום סכנת נפשות (ב"מ).
(יא) ¹⁰⁵מי שנשבה ויש לו נכסים ואינו רוצה לפדות עצמו, פודים אותו בעל כרחו:
(יב) ¹⁰⁶האב חייב לפדות את הבן, אי אית ליה לאב ולית ליה לבן. הגה: ¹⁰⁷וה"ה קרובי(ט) אחר, קרוב קרוב קודם, ללא כל הימנו שיעשירו עצמם ויטילו קרוביהם על הכזר. ¹⁰⁸הפודה חבירו מן השביה, חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם, ולא אמרינן דהוא מצריח ארי מנכסי חבירו. ¹⁰⁹ולריך לשלם לו מיד(כ), ולא יוכל למימר אני ציית לך דין. ואם אית ליה אח"כ טענה עליו יתבענו לדין, דכלא זה אין אדם פודה את חבירו:
(יט) ¹¹⁰וה"ה קרוב כו' - ע"ל סי' רנ"ז ס"ח (ש"ך), צריכים ליתן לפי הממון ואם קרוב אחד נתן יותר אין יכול לתבוע מקרוב האחר וכ"ש אם נתן יותר על כדי דמיהן אפילו שהתחיל הקרוב האחר ליתן יותר מכדי דמיהן ע"ש (פ"ת)⁵⁰.
(כ) וצריך לשלם לו מיד - ונפרעים בזה אפי' מנכסי יתומים קטנים (ש"ך), אם מיחה שלא לפדותו כי רצה לקדש שם שמים ולא השגיחו בו, בין אם הפדיון מסכנת נפשות בין אם הפדיון מסכנת איבוד ממונו, אם כבר נתפס חייב לשלם, ואם עוד לא תפסוהו, אינו חייב לשלם, דילמא לא יתפסוהו (פ"ת * בית יעקב), אבל אם המציל גם כן נתפס באותו ענין ממנו, אז חייב לשלם לו, ואם אין המציל באותו בעיה, אז אין חייב לשלם לו (פ"ת * יד אליהו).

:Commented [YL19]
ע"אם היד אליהו מחלק
בין קודם התפיסה לאחר
התפיסה, שמשמע שזה
דווקא קודם תפיסה וצ"ע

סימן רנג - דין מי הוא הראוי ליטול צדקה, ובו י"ב סעיפים:

(א) ¹¹⁰מי שיש לו מזון שתי סעודות, לא יטול מהתמחו. מזון י"ד סעודות, לא יטול(א)(ב) מהקופה. ואם יש לו ר' וזו ואינו נושא ונותן בהם, או שיש לו חמשים וזו והוא נושא ונותן בהם, ¹¹¹לא יטול צדקה. ואם יש לו ר' וזו חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם, אפילו נותנים לו אלף וזו בבת אחת, הרי זה יטול. הגה: ¹¹²ומי שחולך מציתו ונוסע מעיר לעיר לקצץ, כל הדך שהיה דלעתו ליסע כשהלך מציתו, נקרא פעם אחת(ד). ואפילו נתנו לו ר' וזו צעיר אחת יכול לקבל יותר, ומכאן ואילך אסור. ואם יש לו הרבה והוא עליו בחוב(ה), או שממושכן לכתובת אשתו(ו), הרי

⁴⁹ היינו רבו מובהק (&).

⁵⁰ הפודה חבירו כו' - ראובן נתפס כגנב, ועונשו מכות, ויש חשש שימות, ואחיו שמעון בא לפדותו, וראה שאין לו היכולת, ולכן שאל לאחיו לוי, והרכין ראשו ולא סיפר ליהודה, כולם חייבים לפדותו מכח השר"ע (י"ד סי' רנב ס"ב), ואסור לאחר, וכל רגע שמאחרים הוי כאילו שופך דמים, ואין כאן טענה שראובן איבד עצמו לדעת (עי' חו"מ סי' שמה ס"ב), אפילו גנב מפורסם, ואפילו ששמעון שילם חלקו של יהודה, יהודה חייב לשלם לו, ואין ליהודה טענה שהייתי מפיס את השר, שכן אסור לאחר התשלום כנ"ל, אבל אם זה יתר מכדי דמיהם, שאין פודים על כך (&), ואין חילוק בזה שהוא הפיל את עצמו לזה, אלא בכל ענין אין פודין, וכל א' יתן לפי ממונו, אפילו שיש בזה סכנת נפשות (שב יעקב כד), הוב"ד בפ"ת חו"מ סי' קכח ס"א.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

זה יטול. ואם יש לו בית וכלי בית הרבה, ואין לו ר' זון, הרי זה יטול, ואין צריך למכור כלי ביתו ואפי' הם של כסף וזהב. במה דברים אמורים, בכלי אכילה ושתייה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן,¹¹³ אבל מגדרה (ז) או עלי שהם של כסף, מוכרם, ולא יטול מהצדקה. והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב,¹¹⁴ דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיחידים. אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה, לא יתנו לו עד שימכור כליו. הגה: ¹¹⁵ וכן במקום דאיכא תקנה שלא ליתן לכהן למי שיש לו דבר קטן, אין חושבין לו בית דירה וכלי תשמישו. ¹¹⁶ וכל מי שהוא עשיר, חסור ליתן לבניו, אף על פי שהם גדולים, אם הם סמוכים על שולחן אביהם. ¹¹⁷ וכל זה דרך צדקה, אבל דרך דורון וכבוד יכול לקבל אדם, כדלמדין ¹¹⁸ הרואה ליהנות יתנה כאלוהי:

(א) לא יטול כו' – כך היה דרכם לחלק תמחוי בכל יום וקופה מערב שבת לערב שבת, ולפיכך מי שיש לו מזון יום א', לא יטול מהתמחוי. ומי שיש לו מזון יו"ד סעודות, לא יטול מהקופה, ואע"פ שאין זה נוהג בזה"ז, עכ"ז כל קהל מירושלם יש להם קופה של צדקה כדלקמן (סי' רנו ס"א) (ש"ך), תמחוי פי' קערה גדולה היא וגובין בה גבאים מאכל מבעלי בתים ומחלקים לעניים ב' סעודות ליום מיום ליום ועי' לקמן (סי' רנו ס"א) (ט"ז).
(ב) יו"ד סעודות לא יטול מהקופה – אע"פ שיש ג' סעודות בשבת, עכ"ז עדיף לאכול ב' סעודות בשבת ולא לקחת צדקה, אבל אם אין לו כלום ונוטל צדקה, שיקח לג' סעודות (ט"ז)⁵¹.

(ג) ר' זון – דין מי שיש לו מאתים זוז אינו נוהג בינינו אלא רק בימיהם ה' להם לקט שכחה ופאה היו מתפרנסים משנה לשנה ה' זה השיעור לשנה עד בוא תבואתה של שנה אחרת אבל עתה מה גבול תתן לו, אלא הכל לפי הזמן שיהי' לו קרן כדי שיכול להתפרנס מן הריווח (פ"ת * חת"ס).

(ד) נקרא פ"א – יש עוד טעם דלא אמרין מי שיש לו ר' זון לא יטול מן הצדקה אלא מקופה של צדקה או מהיחידים בתורת צדקה שהרי בעל הבית הנותן לעני זה לא יתן לעני אחר ונמצא גוזל את העניים, אבל בנידון דידן שהכל יודעים שיש לו יותר ממאתים זוז והוא מחזר משום פרנסת אשתו ובניו נותנים לו בתורת מתנה ולא בתורת צדקה ולכן צריך להזהיר את גבאי צדקה שלא יתנו להם מקופה של צדקה שנמצאו גוזלים שאר העניים ואם אין לו מאתים זוז ורצו הגבאים ליתן לו אפילו מתנה מרובה מותר ומ"מ צריך לדקדק בדבר שלא ידחקו את שאר העניים אשר בעיר (פ"ת).

(ה) והוא עליו בחוב – ר"ל שחייב לאחרים (ש"ך), היינו שצריך לשלם תוך שנה, אמנם מעות שאינו דוחק לפרוע וכן כתובת אשתו או אפי' סחורה בהקפה שדרך ליקח לזמן מועט ולשלם וליקח אחרת תחתיו, באופן שלעולם ישאר הקרן תחתיו, אם יש לו קרקע יתירה על בית דירתו, באופן שאם יגיע פרעון החובות והכתובה הנ"ל יכול לפרועם בקרקע ההיא, אז נהי דלא מחייבים אותו למכור עתה אותה הקרקע, מ"מ עד שיגיע אותו הזמן פרעון תהי' הקרקע בשווי' ולא ינוכה לו ממעות מזומנים שתחת ידו כלל בשביל החובות והכתובה כי יניח להם מקום לגבות מקרקע הנ"ל אך אם אין לו כזה אזי המעות או הסחורה שבידו יחשב לו לשליש עד"מ אם יש לו סחורה בעד ג' מאות זהו' והיא לו בהקפה ע"ד הנ"ל יחשב לו רק בעד מאה זהובים (פ"ת * חת"ס).

(ו) לכתובת אשתו – אפי' נשואה. היינו שהבעל ייחד לאשתו נשואה קודם חופה כלים ותכשיטין ושמום כך וכך וכתב שויים בכתובתה (ש"ך), פי' שעשה על זה אפותיקי לכתובת אשתו (ט"ז), עי' ש"ך וט"ז, צ"ל דהני כלים ותכשיטים מיידי היתרים מכדי צרכו או מחרישתא דכספא וכה"ג דאל"ה הרי בל"ז אינו מחויי' למכור כליו ותכשיטיו, אך עתה דאין לנו דין ר' זון רק לפי המקום והזמן דנשוא ונותן בהם ובזה כ' דגם חובו וכתובות אשתו שהוא נושא ונותן בהם מתחשב אם לא שייחד לה כלים בכתובתה ולבע"ח בחובו (פ"ת * חת"ס).

(ז) אבל מגדרה כו' – ה"ה מנורה ושולחן של כסף צריך למכור, דשלחן ומנורה וכיוצא בהן שאין גופו ממש נהנה מהן, מחייבין אותו למכור. ואם לאחר שכבר נטל נזדמנו לו כלים הללו (פי' כגון שנפלו לו בירושה או במציאה) אין מחייבין אותו למכור. וי"א דאם לאחר

⁵¹ ועי' שע"צ סי' רמב"ק, שמביא קושיית המ"ז שם שהרי אם צריך לצדקה מותר לקחת כל ג' סעודות כנ"ל סי' רנ"ד, ומסיק שעיקר כדבריו כאן ולא כמו שכתב באו"ח שעני פטור מג' סעודות ועונג שבת.

שנטל נודע שעשיר היה והיה לו ר' זוז, ב"ד באים וגובין ממנו מה שנטל, ואם אין לו כדי לשלם, מוכר כלי תשמישו היקרים ומשתמש בפחותים, ואף על פי שממון שאין לו תובעים הוא, משום קנס גובים ממנו, והבא להורות כי"א זו לא מגמגמים] בו (ש"ך), פירוש כלי שכותשין בו חטין ומ"מ אין נקרא כלי אכילה, שאין מקרבין העלי לפניו בשעת אכילה. ומש"כ שמוכרים מנורה ושלחן יש חילוק בין שלחן שלהם לשלחן שלנו דבזמן התלמוד היה לפני כל אחד שלחן קטן בפני עצמו והיה השלחן כמו כלי אכילה שמיוחד לו דגם גבי כלי אכילה, נראה דהיינו רק מה שמיוחד לו, אבל מה שמשתמש עם בני ביתו הוא כלי גדול ודאי אין לשייר לו של כסף בשביל בני ביתו, ועכשיו ששלחן אחד לכל המסובין חייב למכור אם הוא של כסף (ט"ז), עי' ש"ך מש"כ "דאם לאחר שכבר נטל", וי"א בהפוך, דבכלים שהיה רגיל כבר לשמש, לא ימכור, אבל מה שנפלו לו בירושה אחר הגבי' ימכור (רע"א), עי' ט"ז וי"א שמה שרגילים לא צריכים למכור כדי לקחת צדקה, אלא דווקא חלק השלחן שבו אוכלים משרתיו (פ"ת *חת"ס).

(ב) יש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריות. ודברים של טעם הם.

(ג) ¹²⁰מי שהיו לו קרקעות (ח)(ט) ואם ימכרם בימות הגשמים ימכרם בזול, ואם יניחם עד ימות החמה מוכרן בשוין, אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהם, ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה. ⁽¹²¹⁾ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחצי דמיהם. היו שאר האדם לוקחים ביוקר (י) והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול, מפני שהוא דחוק וטרוד, אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך (יא) עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור:

(ח) מי שהיו לו קרקעות כו' - שיטת המחבר היא מיירי בעשיר שאף אם ימכרם לפי הזול, יהא לו שיעור ר' זוז. דאילו אין שוין אף לפי הזול ר' זוז לפי כולם נותנין לו, אפי' אלף זוז בבת אחת, שכן הוא עני, ומ"מ כיון שאין לו מעות ר' זוז ויצטרך עכשיו בימות הגשמים למכור בזול אין מחייבין אותו למכור אלא מתפרנס מן הצדקה עד חצי דמי הקרקעות ואין משגיחין לראות בכמה הוא מוזל עכשיו, אלא בין מעט בין הרבה מאכילין אותו עד מחצה, לפי שעד מחצה הדרך להוזיל ולא יותר. ואם שאר בני אדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא למכור אלא בזול, מאכילין אותו אפילו יותר מעד חצי דמי הקרקעות, והרמ"א סובר שאין משגיחין ליתן עד דמי חצי הקרקעות או לא אלא רואין אם יכול למכור בימות הגשמים בחצי דמיהן אין מאכילין אותו, אבל אם לא יוכל למכרן בחצי דמיהן, מאכילין אותו ואין משגיחין לראות כמה יתנו לו, אלא אפילו יותר מדמי חצי הקרקעות נותנין לו, כיון שאינו יכול למכור אותם בחצי דמיהן, לפי שעד מחצה הדרך להוזיל ולא יותר (ש"ך).

(ט) קרקעות כו' - מלבד בית דירתו, כלומר דהא אין מחייבין אותו למכור בית דירתו כדלעיל סעיף א' (ש"ך).

(י) ביוקר כו' - אבל אם הוזלו כל הקרקעות אף של אחרים אפי' אם הוזלו שאינם שוים כחצי דמיהן אם יכול למכרן שיהיה לו ר' זוז לפי הזול צריך למכרן ולא יטול מהצדקה (ש"ך).

(יא) אלא אוכל מעשר עני והולך כו' - י"א דהיינו כשיעור מה שזל קרקעו יותר משל כולם, וי"א דמאכילין אותו והולך עד שימכור בשוה וכן עיקר (ש"ך).

(ד) ¹²²בעל הבית ההולך ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל, יטול צדקה, ובשיחזור לביתו אינו חייב (לשלם (יב)) ⁽¹²³⁾דהוה ליה כעני והעשיר דלאנו חייב לשלם):

(יב) אינו חייב כלום - לאו דוקא נטל מקופה של צדקה אלא אפי' מאדם בעלמא שפרנסו דרך חסד ונתן לו די סיפוקו, כיון שלא היו לו נכסים באותה שעה. אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות, אפילו ביד אחר, חייב לשלם אם חבריו תובעו, זולת ביתום עני, שהזן יתום ויתומה בתוך ביתו אין לו עליהם שום תביעה ואפילו יש להם אם לא שכתב שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתמא לא, עי' רמ"א ס"ה (ש"ך).

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(ה) ¹²⁴מי שפירנס יתום, והיה מכוין למצוה, וכשהגדיל תבע ממנו מה שפרנסו, פטור. הגה: ¹²⁵אפילו היה לו יתום בלתי שעה, אם לא שפירס שדך הלואה פרנסו. ודוקא יתום, אבל אחר, אפילו בסתם, נמי אמרין שדך הלואה עשה מאחר שיש לו נכסים. ועיין בחומ סי' ל' סכ"ה⁵²:

(ו) ¹²⁶עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך, המותר שלו. ואם גבו לעניים, סתם, והותירו, ישמרו לעניים אחרים. וכן מותר שבוי, לאותו שבוי. ואם גבו לשבויים, סתם, והותירו, ישמרו אותם לשבויים אחרים. וכן מותר המת, ליורשיו. מותר המתים, למתים. ¹²⁷ואם ראו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות, הרשות בידם:

(ז) מעות שגבו לפדיון שבוי, ומת קודם שנפדה, ¹²⁸יש מי שאומר שהם של יורשיו ¹²⁹ויש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו, ולזה הדעת נוטה בזמן הזה, דאמדינן דעתייהו שלא התנדבו על דעת כך. והוא הדין לנמכר (פי נממן ונאבד, כי בא השמש (בראשית כה, יא), ת"י פמעת שמשא) השבוי בין העובדי כוכבים קודם שנפדה. הגה: ועיין בחומ"מ סוף סימן רפ"ג. ¹³⁰והוא הדין אם נדל"א ליתומה מעות להשיאה, ומתה (ג), ללא זכו בהם יורשים. ומיהו כל זמן שהיא חיה הם של היתומה וכדי לתת לה מיד, ואין ממתינים עד נשואיה. ואם מתה המעות חוזרין. ועיין בחומ"מ מ"פ סימן כ"ג סעיף י"ו ד"ש חולקין(יד):

(יג) ומתה - אם מתה אחר שהשיאה, זכו בהם היורשים, וקשה הא הוי כנדוניית חתנים לר"ת דיכול לומר לא התניתי אלא ע"מ שתהנה בתי בו (ע"י אה"ע סי' נב ס"ד בהג"ה) וצ"ל דדוקא באב הנותן דינו כך ולא אחר (פ"ת).

(יד) דיש חולקין - שם הכריע הרמ"א כדעה הראשונה ואפילו תפסו יורשי היתומה מפקינן מיניה דלא מצי למימר קים לי כצד החולק (פ"ת).

(ח) ¹³¹עני שנתן פרוטה לצדקה, מקבלין ממנו. ואם לא נתן, אין מחייבין(טו) אותו ליתן. נתנו לו בגדים חדשים והחזיר הישנים, מקבלין ממנו. ואם לא החזיר, אין מחייבים אותו:

(טו) אין מחייבין כו' - לפי שהכל חייבים ליתן צדקה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה וכדלעיל (סי' רסח ס"א ?) לכך הוצרכו לפרש דאם לא נתן אין מחייבים אותו ליתן וטעמא דמילתא משום דהעני יכול לצאת ידי חובתו כשיתן לעני חברו וחבירו יחזור ויתן לו, ע"י לעיל (סי' רנ"א ס"ב), וצ"ל דהכא מיירי בעני שאין לו פרנסתו דודאי אינו חייב ליתן צדקה עד שיהיה לו פרנסתו כדלעיל (סי' רנ"א ס"ג בהג"ה וכן סי' רסח ס"א) מיירי ביש לו פרנסתו וכמ"ש שם והלכך בהא אין מחייבין אותו (ש"ך).

⁵² ז"ל: יתומים שסמכו אצל בעל הבית וזן אותם משלו, לא הניח מעותיו על קרן הצבי (ועב"ד סימן רג' ס"ה), והוא הדין אחד שאמר שהלוה ליתומים, אבל אם פרנס בתורת גמילות חסדים פטורים:

מאיר המשפט: יתומים שסמכו - ע"י א"ע סי' ע' ס"ח [עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו] אשה שהלך בעלה, אין הבעל חייב לשלם לו והרי זה איבד מעותיו [ש"ך]. אם זר מפרנס אז צריך לשלם לו, או מטעם שא"א ליתומים בלי מזונות ופרנסה, והם אינם בני מלאכה כלל להתפרנס, או אפילו אם הם בני מלאכה אין הקומץ משביע כו'. גם מטעם שאין אדם יכול לראות בעוני וחוסר של יתומים והוציא עליהם על מנת ליטול. אבל אין לומר זה במי שהוא קרוב כי איככה יוכל לראות באבדן מולדתו, כי בראות האדם אחיו או אחותו או קרוב אליו בצער הרי הוא עצמו בצער, ולכן קרוב שהוציא מעות למזונות היתומים לא יכול לתבוע תשלום הוצאותיו, ובפרט אם יש בידו נכסי היתומים בתור אפוטרופוס (ש"ך * הרשד"ם). כל מי שמהני לחברו סתם לאו אדעתא דמתנה יהיב, ולכן אח שפרנס אחיו ואחיו שלו סתם, יכול לתבוע כספו בחזרה, אפילו הוי ראובן איש עשיר ואין דרכו להאכיל בני אדם בשכר, מ"מ דמיא לחצר דלא קיימא לאגרא דצריך הדר בו לעלות שכר דאי גברא דעביד למיגר הוא הוי זה נהנה וזה חסר, וכל זה בתנאי שיקבל חרם סתם שמעולם לא מחל על זה, ורק ביתומים כי כל יתום אפילו עשיר הרי חשוב כעני, או אשת חבירו, שנחית אדעתא דבעלה, והוה כפורע חובו של חבירו (ש"ך * רשד"ם), המפרנס יתום שהוא בן אחיו, אין שום אומד דעת שהוא עשה בחנם בגלל הזלזול אם לא היה עושה, ומה גם אם איש עשיר הוא. וכן אפילו אם לא הלך הנער מעצמו לביתו אלא הוא לקחו אליו, ג"כ אין טעם לומר שזה גמ"ח אלא הלואה, אמנם בקטן, תולים שזה משום גמ"ח דמצוה לאספו הביתה, כי יתום הוא ובתורת חסד יאספהו אליו המקרב אותו, אבל אין לו זכות לתבוע אלא דווקא מה שהוא צורך הכרחי ולא הוצאות של בזבז (ש"ך * האלשיך) [ע"י רע"א לעיל סכ"ד שחולק על האלשיך, ומסיק לחלק בין סמכו אצלו ללא סמכו].

וע"י רמ"א סי' רמו ס"ז הוב"ד במלואים אות. **Error! Reference source not found.**

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(ט) עניי שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימים ונותנים לו לשם מתנה או לשם הלואה:
(י) עשיר המרעיב עצמו, ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו, אין משגיחין בו:
(יא) תלמיד חכם חייבים לתת לו לפי כבודו. ואם אינו רוצה לקבל,¹³⁵ מתעסקין לסחור לו סחורה, שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר. ואם יודע להתעסק בפרקמטיא, מלוין לו מעות לסחור בהם:
(יב) מי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה, אין בעלי חובות יכולים להפרע(טז) ממה שגבה בצדקה. הגה: ¹³⁷אם לא שכתוב בקצו שחייב לאחרים, דא נתנו לו אדעתא דהכי שיקלס:
(טז) אין ב"ח יכולים להפרע – אבל אם ישאר לו ר' זוז, כן צריך לשלם לבעלי חובות שלו (פ"ת * בשמים ראש).

סימן רנד – שלא לקבל צדקה מן העובדי כוכבים, ובו ב' סעיפים:
(א) ¹³⁸אסור לישראל(א) לימול צדקה מן העובדי כוכבים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול לימול מעובדי כוכבים בצינעא, הרי זה מותר:
(א) אסור לישראל כו' – משום חילול השם (ט"ז, ש"ך), שהוא מבזה את עצמו ברבים (ש"ך).
(ב) ¹³⁹מלך או שר גוי ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירין אותו משום שלום מלכות, אלא נמלין ממנו וינתן לעניי נכרים(ב) בסתר, כדי שלא ישמע השר. הגה: ¹⁴⁰וי"א דיעשה כהוגג מה שזוהי לו המושל. וכל זה דוקא כשנותנים מעות לצדקה, אבל אם מנדבין דבר(ד) לצית הכנסת, מקבלים מהם⁵³. ¹⁴¹אבל לא מן המומחה. ועיין להמן סי' רנ"ט סעיף ד':
(ב) וינתן לעניי עובדי כוכבים – אבל לישראל לא, שלא רוצים שיהיה להם זכות, ורק כאשר יכלה זכות [מעשה צדקה – ש"ך] שלהם אז ישברו, ויבא הגאולה השלימה (ט"ז וש"ך). ואע"פ שברישא התירו לקבל בצינעא ויש לחלק שכן כשהעובד כוכבים מכין דוקא לעניי ישראל, ובזה מייקר שם ישראל, בזה יש זכות גדול וזה אסורה, משא"כ ברישא שהעובד כוכבים אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מצד טבעו רחמן על כל הפושט יד, אין זה זכות גדול, ואין בזה חסרון. ומה שנותנים לעניי נכרים בסתר, אין בזה איסור של גניבת דעת, דלא שייך גניבת דעת אלא אם הוא עושה מעשה בדרך גניבה, דהיינו אם הנותן נתכוין לתת לישראל ולא לעובד כוכבים נמצא דבשעת נתינה לעובד כוכבים עובר על דעתו של העובד כוכבים הנותן, מה שאין כן כאן דיש עכ"פ היתר בנתינה לעובד כוכבים אלא במה שאין נותן לישראל כלום הוא עובר על דעתו בשב ואל תעשה אין בזה איסור גניבת דעת, ועי' לעיל (סי' קכ סק"א) מענין גניבת דעת עובדי כוכבים (ט"ז).
(ג) וי"א דיעשה בהן כו' – אם גוי שלח כסף לפדיון שבויים צריך לקיים מאמר הנותן משום גניבת דעת, אבל במעות המתחלקות לעניים יתנם לעניי עובדי כוכבים ואפילו פדיון שבויים יש איסור לתת להם מצוה של צדקה, וקשה (ט"ז), וי"א גם הי"א מורדו דאם שלחם סתם ינתן לעניי עובדי כוכבים בסתם, אלא דאם המושל צוה כך וכך יעשה כן משום שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים כדלעיל (סי' סה ס"ז), וחר"מ (סי' רכז ס"ז), אבל מעות המתחלקות לעניים אין בהן גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שהישראלים רגילין לפרנס עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל, וסברא הראשונה אינה מחלק בכך, ועיקר כה"א אלו אבל אסור לפדות בהן שבויי עובדי כוכבים משום גניבת דעת ומשום דעובדי כוכבים מורדין ולא מעלין אותן (ש"ך).

⁵³ עי' אור"ח סי' קנד ס"א: נרות שיעוה שנותנם כותי לעובדי אלילים, וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל, אסור להדליקם בבהכ"נ. הגה: אף על פי שמותרים להדיוט וכו'.
משנה ברורה: שנתנם כותי לעכו"ם – פי' לבית עכו"ם להדלקה.
וכיבן שמשן וכו' – כלומר דאז מותרין להדיוט וכמו שכתב בהג"ה דנתבטל מהם שם נוי עכו"ם ע"י כיבוין אפ"ה אסורין לגבוה משום דמאיס וה"ה שיעוה הנוסף מנרותיהם דאסור, ואם לא הודלקו עדיין מעולם ומכרן שמשן לישראל, מותר אף לגבוה דלא חל עלייהו שם נוי עכו"ם מעולם.
בבהכ"נ – וה"ה לכל הדלקה של מצוה, כגון הדלקת הנר דשבת ודחנוכה או ללמוד לפנייה דאסור, וה"ה לכל מילי דמצוה אין עושין מדבר שנעשה לעכו"ם עיין סימן י"א ס"ח וסימן תקפ"ו ס"ג וכו'.
אף על פי שמותרים להדיוט – ר"ל מטעם ביטול וכנ"ל אפ"ה לגבוה אסור משום דמאיס.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(ד) אבל אם מנדבין דבר וכו' - דהוה במקום קרבן ועובדי כוכבים נודרים נדרים ונדבות כישראל, וזה שונה מצדקה, לפי שנדרים ונדבות אין באין לכפרה⁵⁴ (ט"ז וש"ך), ועי' לקמן (סי' רנט ס"ב) (ש"ך).
(ה) אבל לא מן המומר כו' - וי"א שמקבלין מן המומר גם בהקדש לעניים או הקדש בית הכנסת (ש"ך).

סימן רנה - להרחיק מקבלתה, ובו ב' סעיפים:

(א) ¹⁴²לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער, שלא יצטרך לבריות. וכן צו חכמים: עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות.¹⁴³ ואפילו היה חכם מכובד והעני, יעסוק באומנות ואפי' באומנות מנוולת, ואל יצטרך לבריות⁵⁵:

(ב) ¹⁴⁴כל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל, אינו מת עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן יטול, כגון זקן או חולה (א) או בעל יסורין, ומגיס דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים. וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק את השעה וחי חי צער כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת עד שיפרנס אחרים, ועליו הכתוב אומר: ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיה יז ז):

(א) זקן או חולה כו' - או שיש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא אם כן יטול (ש"ך).

סימן רנו - קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים, ובו ו' סעיפים:

(א) ¹⁴⁵כל עיר שיש בה ישראל, חייבים להעמיד (א) מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים, שיהיו מחזירים לגבות (ב) מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו, והם מחלקים המעות מערב שבת לערב שבת ונותנים לכל עני מה שיספיק לו לשבעה ימים, וזו היא הנקראת קופה. וכן מעמידים גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה, ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים, ונותנים ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי. מעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה, אבל תמחוי יש מקומות שלא נהגו בו. הגה: ¹⁴⁶ולכן מי שיש לו מזון שבעה ימים, לא יקח מן הקופה ומי שיש לו מזון יום אחד, לא יקח מן התמחוי, כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ולריכס הגבאים שיהיו נאמנים וחכמים וידקדקו על העניים שלא יהיו רמאים (ג). וכל שהגבאי אינו נאמן, אסור ליתן צדקה על ידו (ד):

(א) חייבים להעמיד כו' - וכופין זה את זה להכניס להם אורחין ולחלק להן צדקה (ש"ך).
(ב) מחזירים לגבות - צריך לעמוד מפני הגובה צדקה, בשעה שהולך וגובה מאיש לאיש, כמו מפני כל עושי מצוה⁵⁶, אכן אם זה הגובה מקבל שכר על טרחתו אינו בכלל זה (פ"ת).
(ג) שלא יהיו רמאים - חוץ מי שביקש שיאכילהו שאין מדקדקים אחריו (עי' לעיל סי' רנא ס"י) (ש"ך).

(ד) אסור ליתן צדקה על ידו - אלא יעשה כמו שנתבאר לעיל (סי' רמט ס"א) (ש"ך).
(ב) ¹⁴⁷בתענית מחלקים מזונות לעניים. וכל תענית (ה) שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים, הרי אלו כשופכי דמים. במה דברים אמורים, כשלא נתנו להם הפת והפירות, אבל אם אחרו המעות (ה) או החטים אינם כשופכי דמים:

⁵⁴ צ"ע בהחזקת כולל והדפסת ספר.

⁵⁵ ואם היה דיין אסור לעשות מלאכה בפני שלשה (חו"מ סי' ח ס"ד), ומיהו נראה דאפילו דיין אי עביד בצנעא שרי (תשב"ץ ח"א סי' קמב), מי שיעסוק במלאכה קבועה בכל יום, הרי הוא כעושה בפרהסיא, אחר שהדבר ידוע ויש לו קול וכו', ולא אמרו בפני שלשה, אלא לאסור כל מלאכה אפי' קלה ובמקרה (לחם שמים ליעב"ץ על אבות פ"ד מ"ה).

⁵⁶ עי' שזה דווקא מצוה שהיא נדירה.

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(ה) וכל תענית כו' - רגילין היו בליל תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו, נמצאו עניים רעבים, שנשענו על כך, ודווקא בדבר המוכן לאכול. אבל בחלוקת מעות וחטים שאינם מוכנים לאכילה לא נשענו עניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר (ט"ז וש"ך), ובזמנינו שבעד המעות מצוי לקנות פת מן הפלטר אף במעות יש לחשוש (ב"מ).

(ג) ¹⁴⁸הקופה אינה נגבית בפחות משנים(ו), שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים. אבל לאחר שנגבית, אחד נאמן עליה להיות גזבר. וכן יכולים למנות(ז) שני אחים להיות גזברים. ואינה מתחלקת אלא בשלשה, לפי שהוא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו. ותמחוי, כמו שמתחלקת בשלשה כך אינה נגבת אלא בשלשה, לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד(ח) כמה ראוי שיתן:

(ו) בפחות משנים כו' - השררה היא שממשכנין האנשים על הצדקה מי שידו משגת ליתן (ט"ז וש"ך), עי' לעיל (סי' רמח ס"ב) (ש"ך).

(ז) וכן יכולים למנות כו' - כיון שא"צ ב' אלא משום שררה (ש"ך).

(ח) וצריכים לעיין על כל אחד - לפי שתמחוי נגבה בכל יום לפי צורך השעה לאכילה מה שאין כן בקופה שהוא דבר קצוב תמיד בשוה (ט"ז).

(ד) ¹⁴⁹התמחוי נגבית בכל יום, והקופה מערב שבת לערב שבת. התמחוי לעניי עולם, והקופה לעניי אותה העיר בלבד. רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי, ותמחוי קופה, ולשנותם לכל מה שירצו(ט) מצרכי צבור, ואף על פי שלא התנו כן בשעה שגבו. ¹⁵⁰ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו, והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה, ה"ז יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי צבור. הגה: ¹⁵¹וה"ה לגבאי הממונה(ו) מצני העיר. ¹⁵²וה"ה ביחיד שהתנדב לדקה ונתנה לגבאי(ו). אבל אם מינה צעמנו גבאים, אין צני העיר יכולים לשנותה, דלא על דעתו התנדב. ¹⁵³וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני, אין להם לשנות אפילו לתלמוד תורה(ז). ¹⁵⁴צני העיר שמינו גבאי ונתפרדה החבילה ונפרדו זה מזה, ועדיין מעות לדקה ציד הגבאי, אם היה רשות ציד הגבאי בתחלה לעשות מה שיראה, גם עתה יעשה מה שיראה. ואם בתחלה הולך לימך צני העיר, גם עכשיו יעשה כן. ואם א"ל לימך, או שאינו יכולין להשוות דעתם, יעשה הגבאי מה שיראה וכלכד שיעשה בו דבר מאלו. וע"ל סימן כנ"ט סעיף ד':

(ט) לכל מה שירצו - אפי' לדבר הרשות (עי' לקמן סי' רנט ס"ג סק"ה?), ודוקא דבר שהוא קבוע ואם יחסר להם יגבו פעם אחרת, אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים, כגון שהוצרכו לגבות לצורך כסות, או שבאו עניים הרבה וגבו לשמם, לא ישנו לצורך דבר אחר, ולא אפילו לצורך עניים אחרים (ט"ז וש"ך), אמנם לצורך פדיון שבויים אפילו כה"ג יכולין לשנות כדלעיל (סי' רנב ס"א?). ואף על גב דאינן יכולים לשנות באירע דרך מקרה כו' אפי' לדבר מצוה, מ"מ כשרואין הפרנס' שיש צורך בדבר יכולים לשנות לדבר מצוה, אבל לדבר הרשות לא (ש"ך), אף על פי שלא התנו כן בשעת הגבייה ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי רשאי לשנות לכל מה שיראה לו מצרכי הצבור מפני שאנו אומרים דעת הנותנים ועל דעת הצבור או על דעת חבר עיר הם נותנים אין ראוי שיכללו בזה האורחים והנשים הנותנות, ואם נחלקו הקהל לשנים ראוי שיחלק גם הצדקה לשנים גם אין ראוי להחלק הצדקה לפי הנפרדים רק לפי הנמצאים, דהא לא תבעו הם כלום ואפשר שהיו מסכימים על ידך בענין הצדקה, ושיחלקו לפי מספר האנשים הנמצאים כעת, כל שאין שם איש מפורסם שיהיה דעת כל הנותנים עליו. גם הריחוק ראוי שיהיה בכלל החלוקה מאחר שהוא בא מכח הצדקה הנופלת בחלוקה, אבל אין נשים ואורחים בכלל החלוקה שמחלקים את הקהלה, להיחשב לצד א' (ש"ך * הרא"ם), צדקה שנדרו קהל עבור שבויה והיא ברכחה, לא זכתה בה השבויה כל שלא באה ליד הגבאין ולפיכך אם מתה לא זכו בה יורשיה אחריה. ואפילו אם עדיין לא נפדית השבויה, יכולין בני העיר לשנותה לכל דבר שירצו, וי"א דאפילו הגיע ליד הגבאין יכולין בני העיר לשנותה אפילו לדבר הרשות. ולדעת השו"ע מש"כ (סי' רנג ס"ו) מותר שבויים לשבויים היינו כל שאין צורך לדבר אחר, אבל אם גבאי צדקה כשרואי מדרך התיקון ובתנאי שיהיה זה תיקון אנשי העיר שצריכין לשנות אלו המותרות ויעשו מהם רצונם כגון שיוציאו מותר שבויים לעניים או מותר עניים לשבויים והדומה לזה שהרשות בידם והבחירה (ש"ך * מהר"ם אלשקר), עי' ש"ך וצ"ע דהא המהרי"ו [הערה 153] סובר שאסור לשנות אפילו ללמוד תורה מטעם שכבר זכו בו העניים, היינו במותר העניים אבל

[O21] Commented:
ה'ר"ת האם הוא מובא
בשו"ע ורמ"א?

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

בגוף הצדקה אפילו לפדיון שבוים אי אפשר לשנות, ואפשר שגם זה דעת הש"ך, וצ"ע (ב"מ).

(י) וה"ה לגבאי הממונה כו' – אבל אין גבאי שוה לכל דבר לציבור, שהציבור יכולין לשנות אפי' לדבר הרשות, אבל הגבאי אינו יכול לשנות אם לא לדבר מצוה שונה מחבר עיר שרשאי לשנות לדבר הרשות⁵⁷ כמו הציבור, ו"חבר עיר" היינו חכם גדול שהכל גובין על דעתו והכל סומכין לעשות כמו שירצה, אבל גבאי סתם, לא נתמנה בסתם להיות הרשות בידם לעשות מה שירצה אם לא שנהגו בכך מקודם על פי תקנותם (ש"ך), אבל כסף שנגבית בעיר אחרת, וניתן לגבאי של עיר זו, יכול לשנות לדבר רשות, שכן מסתלקי מאותם מעות מכל וכל ונותנים הכח לאותם גבאים שהרי הם אינם יכולים לפקח בהם הרי הם בעיר אחרת אלא דעת המתנדבים שיעשו אלו הגבאים לאותם מעות כרצונם ויש להם כח כמו בני העיר בצדקת עירם ואפשר לומר דאפי' יותר מבני העיר (ש"ך * מהרי"ק).

(יא) ונתנה לגבאי - הממונה על הציבור דכיון דליד ממונים שלהם נתן, על דעתן התנדב (ש"ך), אחד שהקדיש מעות והרווחים יהיו למקום פלוני בא"י להחזיק שמה הישיבה וביני בני גרם העון ונחרב המקום ההוא והפקיד הגבאי ואז חיל והשיב המקום לאיתנו וקבץ נדחי הישיבה ועתה חוזר בו המקדיש ורוצה לשנותו למקום אחר, אינו יכול לשנותו כיון שפירש לאותם הקובעים ישיבה באותו מקום ע"ש (פ"ת).

(יב) אין להם לשנות אפילו לת"ת - דאע"ג דבשאר דוכתי מותר לשנות (כנ"ל סק"ט), מ"מ בזה שאומר שיתנו מעותיו לעניים, לקצבה בכל שבוע, כבר זכו בו עניי העיר. שנים שהתפשרו לתת כל אחד בשוה לצדקה ואירע להם פדיון שבויים ורוצה האחד שיגבהו לפי ממון והאחר טוען שכבר התפשרו לתת בשוה לצדקה ופדיון שבויים ג"כ בכלל צדקה, מאחר ובלשון בני אדם אינו בכלל וצדקה⁵⁸ הוי נדר ובנדרים הולכין אחר לשון בני אדם דבלשון בני אדם קורין צדקה לצרכי עניים כמאכל ומשתה וכסות וכיוצא בו ע"י לעיל (סי' רנב ס"א ברמ"א), ויש חולקים שהרי מי שמצא בשבי, כל הצרכים יש אצלו, חרב ורעב, ואם כן זה שפודה אותו הוא מאכילו. וחזק מזה כשאומר "סלע זו לצדקה" דעתו על צדקה שבאותו קהל, שביד הגבאי, והגבאי יעשה מה שלבו חפץ, כדרך שעושה בשאר צדקה שבקהל, וא"צ ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אא"כ רוצים לשנות בדבר שהנודר אומר בפירוש לאיזה דבר הוא נודר (ע"י סי' רנט), משא"כ בהך שאומר "לצדקה" הוא שם כולל ושייך לצדקה העיר, אבל כאשר כתוב בשטר "שיתנו צדקה בשוה" פדיון שבויים לא עלה על דעתם בשעת תנאי שזה לא שכיח, וע"כ אם הקרה לפנייהם פדיון שבויים, חוזר הדבר לעיקר הדין שיתן לפי ממונו (ט"ז), ויש חולקים על הט"ז, דכיון שאמר לעניי העיר מיד זכו בה אותם עניים והוי כאלו בא הממון לידם וע"י עוד לקמן (סי' רנט ס"?) (ש"ך).

(ה) ¹⁵⁵מי ישיב במדינה ל' יום, היו כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. יושב שם ג' חודשים, כופין אותו ליתן (לתמחוי, יושב שם ו' חדשים, כופין (יג) אותו ליתן) צדקה בכסות שמכסים בה עניי העיר. יושב שם ט' חדשים, כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקבורים בה את העניים ועושים להם כל צרכי קבורה. ¹⁵⁶במה דברים אמורים, בבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע. אבל אם בא לעיר כדי להשתקע, כופין אותו מיד. וכן בני עיר חדשה (יד) כופין זה את זה מיד. וי"א דזמן הזה משערים לכל נשלשים יום:

(יג) יושב שם ג' חדשים כופין אותו ליתן לתמחוי יושב שם ו' חדשים כופין כו' - כן צריך לומר (ט"ז).

(יד) וכן בני עיר חדשה כו' - כלומר דהבאים לדור בעיר חדשה, כיון שהם יודעין שדעתן להשתקע כופין מיד לכל דבר (ש"ך).

(ו) ¹⁵⁷מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה, הרי זה נותן לעניי אותה העיר (טו). ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה, נותנים, וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם. הגה: ¹⁵⁸והא דלריכין ליתן, מפני החשד. לכן חוזרים ולוקחים מהם ומביאים לעירן. ודוקא בלדקה שלא היו נותנים (טז) אלו נשאלו דעירן, ולכן איכא חשדא, אבל דקה שאף דעירן היו נותנים, אין לריכין ליתן כלל, דודאי יתנו דעירן. ¹⁵⁹מי שיש לו מעות אחרים למחלית שכן או דרך אחר, ונותנין מעשר מן הריוח, כריך ליתן [מעשר] הריוח לצעליונין) והוא יתנו למי שירצה, אם לא שיש תקנה

[O22] Commented: צ
יין לב"י וצ"ע למה
התכוין

[O23] Commented: נ
נול

⁵⁷ ע"י לקמן ס"ו.

⁵⁸ כנ"ל סי' רנב סק"ו.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

בעיריית) ליתן מכל מה שמרויח, אפילו עם מעות אחרים.¹⁶⁰ ואם יש שם חבר עיר⁵⁹, יתנו לחבר עיר והוא מחלקה כפי שיראה לו:

(טו) הרי זה נותן לעניי אותה העיר - דכיון שהוא יחיד, נגרר אחר העיר ההיא, מה שאין כן ברבים, שחשיבת קהל עליהם⁶⁰, אף בעיר אחרת, רק מפני החשד צריכים תחלה ליתן באותה עיר (ט"ז).

(טז) ודוקא בצדקה שלא היו נותנים כו' - דוקא שגזרו עליהם תענית מפני הבצורת או מפני משלחת חיות רעות או מפני הצרה וגזרו על עצמן צדקה וגזרו נמי על בני העיר דאתו לגבייהו ליתן צדקה לבטל הגזרה בתשובה ותפלה וצדקה, אז צריכין ליתן לגבאי העיר מפני החשד. וצריכין נמי ליתן לחבר העיר, היכא דאיכא חבר עיר, אבל צדקה שרגילין ליתן כל שעה, וכן קבוע בכל מקום, שאפי' היו אותם בני העיר שבאו הכא בעירם לא היו מונעין מלתת אותו, אף על פי שעתה באין כאן, אין צריכים לגבאים ולא לחבר עיר, אלא מוליכין אותם לביתם, הלכך אותן בני ישובים שבאין לקהלות לראש השנה ויום הכפורים ומזכירין נשמות ונודרין צדקות, אין כאן חשד כלל, כי בודאי יתנוה וגם אין נותנים אותם לחבר עיר, כי אין צדקה זו באה מכח אותה העיר אלא מכח חק ומנהג, הלכך מוליכין הצדקה שלהם לישוביהן ועושים בהם כרצונם. מיהו אם קנו בעיר זו כיבוד כמו עליה או הגבה וכדומה להם, חייבים ליתן לעיר זו ואין יכולים לחזור וליקחם להביאם לעירם, דהא קנו מצות בבית הכנסת זו. ועוד שאל"כ תהא פסידא לצדקה זו, שהיו אנשי אותה העיר קונים מצוה זו. יש תקנות קדמוניות אנשי כפרים שאין להם מנין שבאין במקום קהלות ומביאין נרות של שעה שמדליקין ביום כפור, ויש להניח המותר באותו בית הכנסת שהיו נדלקים ביוה"כ, ואם הביא ב' נרות האחד יניחו במקום שנדלק והא' ידלק בעירו במקום שמתפלל שם ביחיד (ש"ך).

(יז) הרויח לבעליו - פי' חצי הרויח, ומה שכתב רמ"א "צריך ליתן הרויח לבעליו" נראה שהוא ט"ס וצ"ל "צריך ליתן מעשר הרויח", ר"ל כפי חלקו (ט"ז).

(יח) תקנה בעיר - י"א היינו עיר הלוה, ועיקר היינו עיר המלוה. ומי שנתעסק עם מעות אחרים אם כל הרויח למלוה ואין לו חלק בשכר ישלח הכל ליד המלוה והוא יתן שם המעשר אפי' קדמו תקנת מקום המתעסק לתקנת מקום המלוה ואפי' לא פירשו במקום המלוה שיפרשו מכל מה שירויחו אחרים ממנו ואם מלוה למחצית ישלם החצי שכר למלוה ומחצית שכר יתן המתעסק בעירו (ש"ך).

סימן רנו - סדר גביית הצדקה ושלא לאחר, ובו י"א סעיפים:

(א) ¹⁶¹גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש (א) זה מזה בשוק, אלא כדי (סיראו זה את זה, כגון) שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגוברים. מצא הגבאי מעות בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו ימלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק, לא יתנם לתוך כיסו, אלא לתוך ארנקי של צדקה, וכשיגיע לביתו ימלם. ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים (ב), אלא אחד אחד, מפני החשד, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר לב, כב)⁶¹:

(א) אינם רשאים לפרוש - שלא יאמרו שזה הגובה יחיד דעתו לגנוב, אף על גב דבאמת אין א' גובה יחיד (עי' לעיל סי' רנו ס"ג) (ט"ז), כשגובים צדקה משום חשד וכן במצאו מעות או פרעו חברו הטעם משום חשד (ש"ך).

(ב) שנים שנים - שלא יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא אחד (ט"ז, ש"ך).

⁵⁹ עי' לעיל סק"י).

⁶⁰ יש לומר דרבים היינו רוב אנשי אותה העיר שהלכו לעיר אחרת לפי שעניים מוטלין עליהם לפיכך נותנים אותה לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדו אותם שפוסקין ואינם נותנים וכשהולכים לעירם נותנים אותה לפרנס עניי עירם ועדיין צ"ע דלמא ג' הוו רבים (רדב"ז על הרמב"ם), וי"א עשרה (מאירי).

⁶¹ ש"ך סק"א:

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(ב) ¹⁶²גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק, מצרפים המעות דינרים לאחרים, אבל לא לעצמם(ג). וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי, ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם, מפני החשד. ¹⁶³ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברים, שנאמר: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה, כי באמונה הם עושים (מלכים ב' יב טז). הגה: ¹⁶⁴ומ"מ כלי שיהיו נקיים מה' ומשכאל, טוב להם ליתן חשבון. ¹⁶⁵וכל זה בגזאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר(ד), או שנתמנה באלמות וחזקה, כריך ליתן חשבון. וה"ה בכל ממונים על הצבור. ¹⁶⁶וכשרואים הצבור(ה) יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר, ואין כאן משום חשד. וה"ה שאר ממונים:

(ג) אבל לא לעצמם – אם ידוע שאין בקופה של צדקה רק דבר מועט מותר, דבדבר מועט אין חשדא, וכן הא דלעיל ס"א גבאי צדקה אם הגביה שגובין הוא דבר מועט אין חשד (פ"ת).

(ד) אבל מי שאינו כשר כו' – אפי' נתמנה מדעת הצבור, אם קוראים עליו תגר שלא נהג כשורה וחושדין אותו בדבר שראוי להסתפק בעיני הדיין, צריך לתת חשבון [והחשבון לא יעקב – פ"ת] לפני כל מערער עליו דידוע שכמה דברים צריכים להוציא ממעות צבור שאין לגלות אלא לצנועים (ש"ך).

(ה) וכשרוצים הצבור כו' – כיון שנהגו למנות אנשים ידועים לזמן ובהגיע זמנם יצאו אלו ונכנסים אחרים תחתיהם א"כ אחרי שנהגו בכך ליכא משום חשד וצ"א אם תוך הזמן הצבור יכולים לסלקו משום חשד (ש"ך).

(ג) ¹⁶⁷הצדקה, הרי היא בכלל הנדרים⁶². לפיכך האומר: הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד(ו). ואם איחר, עובר בבל תאחר **Error! Reference source not found.** (דברים כג כב). שהרי בידו ליתן מיד, ועניים מצויים הם. ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים(ז). הגה: ¹⁶⁸וכל זה בצדקה שיש צדו לחלקה בעלמו, אבל כשנדרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי, או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי, אינו עובר עליה אף על גב דעניים מצויים. אלא"כ תבעו הגבאי ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים(ח) והגבאי היה מחלק להם מיד. ואם אין ידוע לגבאי, כריך הוא להודיע לגבאי(ט) מה שנדר, כדי שיוכל לתבעו. ולא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק להם, אבל אם אין דרך לחלק להם מיד, לא מקרי עניים מצויים. ואם אמר: חתן סלעני לצדקה לפלוני, אינו עובר עד שיצא אותו עני, אף על גב דשאר עניים מצויים. ¹⁶⁹ודוקא במפריש צדקה סתם, אבל כל אדם יכול להפריש(יא) מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד, כמו שיראה לו. וכן אם התנה בשעה שנדר בצדקה או התנדב אותם שיהיו הגבאים רשאים לשנותה ולצורפה בזהב, הרי אלו מותרים⁶³:

(ו) לעניים מיד – אם אין עניים שם לא חייב לחזור אחריהם, ואין הדין כאן תלוי ברגלים, אבל צדקה שהפריש לעצמו שלא לתתו ביד הגבאי אינו עובר עליו כי לדעתו הפרשה לתתנו למי שירצה ומתי שירצה ולא עובר אלא במחליט שלא לתת, אבל י"א שתוך ג' רגלים כן חייב לחזור אחרי עניים (פ"ת * חת"ס)⁶⁴, מי שעומד חוצה לארץ ונדר מעות לעניי ירושלם או למאור בית הכנסת של ירושלים, לפי המחבר יש חלוק בין הנודר שמן למאור לבית הכנסת ובין מעות לעניי ירושלים, דאלו מעות חייב להפריש מיד אבל לא מחייב לחזור אחרי עניים, ואחר שיירות ואנשי אמונה אלא מפריש ומניח עד שיבואו אצלו עניי ירושלם ויחלק להם. אבל שמן למאור דומה לנדרים ונדבות וחייב לשלחם בשיירה הראשונה בטוחה וע"י איש אמונים ואם נתרשל ועברו ג' רגלים עבר על לאו דלא תאחר אמנם בשלמא נדרים ונדבות אית בהו מצות עשה ולפיכך עובר עליהם על כל תאחר אבל הנודר שמן למאור נהי דצד מצוה איכא, דכתיב על כן באורים כבוד ה', אבל מצות עשה של תורה ליכא, ולפיכך מצוה איכא לשלוח אבל אינו עובר על לאו וזה איננו צדקה, ולפי הי"א הנ"ל, אם היו שיירות מצויות ולא שלחם עבר ודוקא שהיה בדעתו לשלחם על ידי אחרים, אבל אם היה בדעתו לבא לחלקם בידו, אינו עובר כלל, וזה שכתוב "צדקה מחייב

⁶² עי' לעיל סי' רג' ס"ד והערה שם. **Error! Bookmark not defined.**

⁶³ דאם נמצא בפנקסו של אדם אחר מותו שהקדיש ממון או כלים לצדקה ולא מסרם לציבור ואין עדים על זה מ"מ חייבים היורשים לקיים ואין חוששין שמא נמלך (ערה"ש סי' רמז ס"ז).

⁶⁴ עי' לעיל סי' רכח סמ"ב

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

עלה לאלתר" היינו לענין עשה דמחייב ליתן מיד ולפי שטה זו נמי אם היה בדעתו לשלחם צריך לשלחם עם השיירה הראשונה שתהיה בטוחה וע"י איש נאמן כדי לקיים מצות עשה ואם היו שם שיירות ואנשי אמונה לשלוח על ידם ולא שלח ועברו ג' רגלים עבר על לאו ואם אין שם שיירות בטוחות ואנשי אמונה אינו עובר כלל שלא היה בדעתו להניח מעותיו על קרן הצבי (פ"ת * רדב"ז).

(ז) ומניח עד שימצא עניים - וא"צ לחזור אחר עניים אפילו עברו ג' רגלים אלא ימתין עד שיזדמן לו עניים (ש"ך).

(ח) ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים כו' - כיון שהגבאי תובעו מחייב לאלתר דשמא צריך הגבאי לשלם לעצמו או לאחרים מה שהלוה לצורך עניים א"כ אפי' לא קיימי עניים מחייב, אבל אם ידוע לו שהגבאי יניחנו אצלו ואין לו בו צורך כלל, אז אינו עובר (ש"ך).

(ט) צריך להודיע לגבאי כו' - היכא שנדר ע"י ש"ץ בבית הכנסת ליתן צדקה הואיל וידוע הגבאי שחייב צדקה לא עבר עד דתבע ליה הגבאי (ש"ך).

(י) ואם אמר אתן סלע כו' - הנודר לתת לעניים למי שירצה, עובר עליו לאלתר דהא קיימי עניים ויש בידו ליתן להם שכן לא נדר כדי ליתן לגבאי, ואין לומר שאינו עובר משום שיכול לומר "איני רוצה לאלו אלא לאחרים שיבואו", דא"כ בכך יפטור עצמו לעולם (ש"ך).

(יא) אבל כל אדם יכול להפריש כו' - אם הפריש והתנה שלא יתן עד שימצא עני, תנאי מועיל אף ביש עניים ומתנה שלא יתן אלא מעט על יד על יד ובתנאי זה אפילו הפרשה אין צריך ובלא תנאי צריך הפרשה (ט"ז).

(ד) ¹⁷⁰ צריך ליוזר מלידור, ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר: בלא נדר(יב):

(יב) יאמר בלא נדר - עי' לעיל (סי' רג' סק"ד ?) (ש"ך).

(ה) ¹⁷¹ כשחסר בכים של צדקה צריך הגבאי להלוות(יג). וכשימצא בכים לאחר זמן, נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכים. הגה: ¹⁷² מי שמפריש מעשרותיו(יד) והלוה לעני משלו(טו), מפריש מעשר שלו(טז) ומחשב על זה שהלוה לעני, ומעכב לעצמו מה שהפריש. ¹⁷³ ודוקא שהעני שהלוה לו עדין חי, אבל אם מת או נתעשר(יז) אין כריך לשלם, שהרי עני היה בלתי חיה, ואין מפרישין עליו, ואין מפרישין על האבוד. ואין לחוש שמא נתעשר(יח) אלא בידוע:

(יג) צריך הגבאי להלוות כו' - ע"ל (סי' רנ' ס"ב) (ש"ך).

(יד) מעשרותיו כו' - וה"ה שאר צדקה (ש"ך).

(טו) והלוה לעני משלו כו' - כלומר שהלוה לעני על מתנותיו שעתיד לקבל ממנו שיפרע לו בהם, הלכך מפריש המעשר או צדקה שלו עליו ומחשב זה כאלו נתנו לעני והוא משלם לו בהם והלכך מעכבם לעצמו בתשלומין והילכך כיון שמת או נתעשר א"צ לשלם, שהרי לא הלוה כדי שישלם לו מממונו ואינו יכול להפרישם עליו דהא עכשו אינו יכול לזכות בהן שהרי הוא מת או נתעשר ואין להפריש למפרע כשהיה חי ועני דאין מפרישין על האבוד (ש"ך), עי' לעיל (סי' רמט' סק"א ?), ואם מתחלה כשהלוה לעני לא הלוה לו ע"ד כן, יכול להפריש עליהן, אבל צריך רשות מהעני, וגם דוקא אם בלא"ה היה ג"כ נותן המעשר לזה העני, וכפי אותו אומד יחשוב עתה על חלקו ולא יותר (פ"ת), מי שמפריש מעשר מכל מה שעתיד להרויח ומחלקו לעניים והלוה לעני משלו קודם שהיה לו ריוח על סמך שכשירוויח יתפרע ממנו וכו', ודוקא אם רגיל לתת לזה תמיד דהוי בכלל מכירי כהונה, אבל ללא זה צריך לזכות המעות לעני ההוא על ידי אחר ואחר כך יפרע ממנו (פ"ת * שמלה חדשה), [כהמשך השמלה חדשה] שמא לא נחא ליה לעני שיזכה וישלם חובו ואין כאן זכין לאדם שלא בפניו, כיון שהוא עני אין צריך לשלם (פ"ת * לבושי שרד).

(טז) מפריש מעשר שלו - י"א דצריך לזכות בהן העני על ידי אחר וא"כ יפרע ממנו חובו כדי לקיים מצות "נתון תתן", ואם רגיל ליתן לזה ה"ז בכלל מכירי כהונה ולויה וא"צ והרמ"א שכתב בסתם שיכול להפריש עליו ולא ביאר שצריך לזכות ע"י אחר רואים שאפילו שלא ברגיל לכך לא צריך לזכות לעני (ש"ך), וי"א דאפילו מזכה לו על ידי אחר לא מהני בהא ואם נתנו להעני בעצמו והוא משלם לו מותר לקבלו ממנו ורשאי לומר לו כשנותנו לו שהוא מעשר ושנותן לו כדי שיפרע לו חובו (פ"ת * שמלה חדשה).

(יז) או נתעשר כו' - אם הלוה לקהל אף שיש בהם עשירים או שמתו מקצתם מ"מ מסתמא יש בהן קצת עניים וסומך על עניים שבהן (ש"ך), אפילו ירשו היורשים ונתנו רשות

Commented [O24]: ב
דור?

Commented [O25]: נ
וכן שמלה חדשה? וכן
הבאה

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' - סי' רסט')

להפריש לא מהני, היינו אם היו רשמים הם עשירים אבל אם הם עניים מהני רשות שלהם (פ"ח).

(יח) ואין לחוש שמא נתעשר - וכן אין לחוש שמא מת⁶⁵ (ש"ך).

(ו) ¹⁷⁴הגבאי שאומר בעודו גבאי: כך וכך הלוייתי לכיס של צדקה, נאמן בלא שבועה. אך לא לאחר שסלקוהו(יט):

(יט) אך לא לאחר שסלקוהו - וי"א אף לאחר שסלקוהו ועיקר לגמרי אחר הסילוק אינם נאמנים כיון שלא אמרו בשעת הסילוק ותכף אחר הסילוק נאמן (ט"ז), אע"פ דמקמי הכי לא אמר כלום שהלוה לכיס של צדקה אלא לאחר שסלקוהו אמר כך וכך הלוייתי נאמן ומיהו דוקא כשאמר כך בשעה שסלקוהו אבל אם לא אמר כלום בשעה שסלקוהו אלא לאחר יום או יומים כשאין הכיס של צדקה בידו שוב אינו נאמן, וצריך עיון, מיהו בגבאי כשר ומפורסם בצדקתו נאמן בלא שבועה אף לאחר שסלקוהו ואין הכיס בידו (ש"ך), וזה אף שעדיין לא גבה מעותיו עד לאחר שסלקוהו נוטל בלא שבועה (ש"ך), אם אמר כן אחר שסלקוהו ולא אמר כן בשעה שסלקוהו, אפילו אמר יום או יומים כן לאחר שסלקוהו אינו נאמן. וי"א דנאמן כל שאומר יום או יומים אחר כך (נקה"כ).

(ז) ¹⁷⁵גבאי צדקה, אם יחפרוהו העניים אין לו לחוש, כי יותר זכותו גדול: @NO MB

(ח) ¹⁷⁶עני שיש לו קרובים עשירים שיכולין לפרנסו, אין גבאי(כ) העיר חייבים לפרנסו, אף על גב דקרוביו ג"כ נותנים בכיס:

(כ) אין גבאי - עי' לעיל סי' רנב סי"ב (ש"ך).

(ט) ¹⁷⁷לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד (כא):

(כא) לעני א' בלבד - או לקרוב א' ולהניח שאר הקרובים⁶⁶ (ש"ך).

(י) ¹⁷⁸המחלק צדקה צריך לזוהר שלא ירבה לקרוביו(כב) יותר משאר בני אדם. הגה: ¹⁷⁹ודוקא גבאי, אבל כל אחד מותר ליתן צדקה שלו או מעשר שלו למי שירצה מקרוביו, והם קודמין כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"א:

(כב) שלא ירבה לקרוביו - ועי' א"ר יוסי יהיה חלקי עם גבאי צדקה ולא עם מחלקי צדקה (ט"ז).

(יא) ¹⁸⁰המניח מעות להריוח לתלמוד תורה, וממנה אשתו עליהם לתת הריוח למי שתחפוץ, אינה יכולה להפקידם(כג) ביד אחר, אפילו הוא כרבי הנניא בן תרדיון. אבל אם המתנדב(כד) מינה עליהם חבר עיר, יכול החבר עיר להפקידם ביד אשתו:

(כג) אינה יכולה להפקידם כו' - דאין רצונו שיהא פקדונו אלא ביד אשתו דוקא **דכל** היכא שהשליח משנה מדעת המשלח בטל השליחות מכל וכל (ש"ך).

(כד) אבל אם המתנדב כו' - אין חילוק בין אשתו לחבר עיר אלא דאם השליט שום אדם על הקרן ויעשה מה שירצה בריוח אין כח בידו להפקיד הקרן ביד אחר כי אם הריוח אבל אם השליט אותו שיעשה גם עם הקרן מה שירצה כ"ש יש לו רשות להפקיד ביד מי שירצה לשום אדם בעולם ודברי השו"ע כאן שלא בדקדוק (ט"ז), וי"א דבכח עיר מסתמא דעתו שיעשה בו כל מה שירצה, אבל באשתו בסתמא לא אמרינן הכי, ומה שכתוב בסיפא יכול להפקיד ביד אשתו, הוא הדין ביד אחר (נקה"כ), עי' ט"ז ועיקר כשו"ע דכל שמינה עליהם ת"ח על דעת כן מינה אותו המתנדב שימנה הוא אחר ההגון במקומו, כי ידע שהוא בעצמו לא יכול להטריח בכל דבר שהוא טרוד בהרבה עניינים (ב"מ).

סימן רנח - דין המתפס בצדקה, ובו י"ג סעיפים:

(א) ¹⁸¹המתפס בצדקה הרי זה כמתפס בנדר(א). כיצד, היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר: הרי זה כזה, הרי זה צדקה. הגה: ¹⁸²אל יאמר אדם: סלע זה להקדש, אלא לצדקה.

Commented [O26]: ל
דור עוד פעם

Commented [O27]: ??

Commented [O28]: ו
כל? ולכן בטל הזכות
שלה

⁶⁵ עיי"ש שבגיל ? יש חשש

⁶⁶ אבל יכול ליתן לקרוב א' אם אין קרובים אחרים שנצרכים, עי' לעיל סי' רמ ס"ה, ועיי"ש הערה
Error! Bookmark not defined. אין איסור לתת כל צדקה שלו להוריו, וגם יש חיוב, ואינו רשאי
לתת מעשרו לשום עני עד שיהיה לאבותיו כל צרכם (חת"ס ח"ב סי' רכט).

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

¹⁸³ומ"מ אס' אמר: להקדש סתם(ב), כוונתו ללדקה(ג) לעניים. ¹⁸⁴ומיהו אס' אמר שכוונתו להקדש ממנע, אין לו תקנה(ד) ליהנות ממנו, וכריך לשאול לחכם, ומתירין לזה) בחרטה כשאר נדר⁶⁷:

(א) כמתפס הנדר – עי' לעיל (סי' רכט ס"ג) (ש"ך), דין הקדש בזה"ז ופדיונם ע' בהרמב"ם (פ"ח מהל' ערכין ה"ח-י"א) (רע"א)⁶⁸, אין אדם יכול לעשות שליח שיקדיש איזה דבר להקדש דדיבור של הקדש מילי ניהו ולא מימסרי לשליח ויש חולקים (פ"ת).

(ב) אם אמר להקדש סתם כו' – עי' רמ"א לעיל (סי' רנו ס"א) (ש"ך), ויש מח' אם אמירה לגבוה כמסירה להדיוט לענין הקדש עניים, והמוציא מחבירו עליו הראיה (פ"ת * ראנ"ח סי' ל), אפי' באומר הקדש לשמים הוא לעניים (פ"ת).

(ג) לצדקה – מי שהקדיש גופו או שאמר "דמי עלי", או שהקדיש קרקע סתם שהמעוות הם לעניים ולא כזמן בית המקדש, שאז כששמין אותו כמה שיהיה צריך שישומו אותו בעשרה וא' מהם כהן, וא"צ רק ג' דומה לדיני אבל לפי שלא מצאתי עדיין ראייה ברורה לזה איני סומך לענין מעשה ואם דבר כזה היה בא לידי הייתי מחמיר והייתי שם הקרקע או האיש בעשרה וא' מהם כהן. ונישום אדם אומדין אותו כפי מה ששוע בשעת השומא לא כפי מה שהיה שוע בשעת הנדר. מי שאמר "דמי רביע גופי עלי" או שהיה מקדיש רביע גופו, חייב לפרוע דמי כל גופו, שישומו אותו כעבד. ואפי' לא אמר "הרי עלי רביע גופי" אלא "הריני נודר לתת רביע גופי" ואפילו לא אמר "לתת", חייב לקיים נדרו, כיון שהוא נדר למצוה ובפרט אם נדר בעת צרה (פ"ת).

(ד) אין לו תקנה – בפדיון ונאסר על כל העולם, מיהו היינו דוקא בהקדש מטלטלין אבל קרקע יש לו פדיון וי"א דאפי' מטלטלים יש להם פדיון בדבר מועט (ש"ך).

(ה) ומתירין לו – פ' מתירים נדרו ע"י פתח וחרטה ואומרים לו "אילו ידעת שבדבורך יהא נאסר על כל העולם היית נודר", וכשאומר "לאו", מתירין לו מיד, ואם אומר "ידעתי ואף על פי כן נדרתי", מתירין לו בחרטה או בשאר פתחים וכדלעיל (סי' רכח ס"ז), וי"א דנדרים צדקה אין ניתרין אלא בפתח דמשי ליה לנדר טעות מעיקרו ולא בחרטה (ש"ך).

(ב) ¹⁸⁵המפריש סלע ואומר: הרי זה צדקה. ואמר על אחר: וזה, גם השני צדקה(ו). ¹⁸⁶ואס' נלח לומר על סלע זה, והואיל נשפתי על אחר, הוי טעות ואינו כלום(ז):

(ו) גם השני צדקה – דין זה ספק, וספיקו לחומרא. והספק היא אם יש יד לצדקה או לא דדילמא מה שאמר "וזה" ר"ל "זה יהיה להוצאה שלי" (ט"ז), עי' ש"ך לקמן (סי' רנט סק"כא) (רע"א).

(ז) ואינו כלום – אפילו אותו שנתכוין עליו א"צ ליתן (כנ"ל סי' רי ס"ז) (ט"ז), וי"א שאותו שחשב בלבו חייב ליתן לצדקה כדלקמן (סי' רמא סי"ג) ואפשר דהכא מיירי שגמר בלבו שאותו סלע שחשב לא יהא לצדקה עד שיוציאה אחר בפיו דשניהם אינם כלום (ש"ך).

⁶⁷ לבדוק אם מקומו לקמן הערה 72.

⁶⁸ ז"ל הרמב"ם: (הלכה ח): אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדיקו, ואם הקדיש או העריך או החריס אם היתה בהמה נועל דלת בפניה עד שתמות מאליה, ואם היו פירות או כסות או כלים מניחין אותן עד שירקבו, ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכן לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן. [ראב"ד] "כדי לאבדן". א"א כשאנו רוצה לפדותן אבל אם ירצה לפדותם יפדה אותם בפרוטה ויוליך פדיונם לים המלח. (הלכה ט): הקדיש או החריס עבד שנכנס למצות פודהו וילכו דמיו לים המלח כשאר דמים וערכין של זמן הזה, ואם היה עבד עכו"ם לא מעלין ולא מורידין. (הלכה י): מותר לפדות ההקדשות בזמן הזה לכתחלה ואפילו בפרוטה ומשליך אותה לים המלח, וחכמים דנו שיפדה בארבעה זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר, אבל בזמן המקדש לא יפדה לכתחלה אלא בשווי כמו שבארנו.

(הלכה יא): מי שהחריס בזמן הזה מטלטלין סתם הרי אלו נותנן לכהנים הנמצאין באותו מקום, אבל אם החריס שדה בארץ ישראל סתם או שהחרימה לכהנים אינה חרם, שאין שדה חרמים נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, החריס לכהנים קרקע בחוץ לארץ ואפילו בזמן הזה הרי הוא כמטלטלין בארץ ישראל ותנתן לכהנים. [ראב"ד] "אלא בזמן שהיובל נוהג". א"א יש מי שסובר מה שאמר אין שדה חרמים נוהג וכו' לומר שלא יהא לכהן אלא לשמים, ויש מקצת ראייה שאמר בנדרים אין אנשי הגליל מכירין בחרמי כהנים וכיון שהחרמים ניתנין לאנשי משמר ועכשיו אין משמר לא נתכוון זה אלא לשמים.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(ג) ¹⁸⁷הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר(ח), מרבה ליתן עד שיאמר: לא לכל כך נתכוונתי⁶⁹:

(ח) צדקה ואינו יודע - א' שעלה לס"ת ונדר סך מה לצדקה אחת שבעיר ויש בעיר כמה מיני צדקות כגון של עניי עיר ושל ת"ת ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל ביקור חולים והוא נדר לא' מהם ושכח לאיזה מהם פרט, מורים לו דמשום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק, אבל א"א לכופו ע"ז, אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק, ועמ"ש לעיל (סי' נט סק"ח ?) (ש"ך).

(ד) ¹⁸⁸האומר: תנו ר' זוזי או ספר תורה לבית הכנסת, יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל ¹⁸⁹בעיר שהוא דר שם. הגה: ¹⁹⁰ואם רגיל בשמים, יתן לשתייהם(ט). ¹⁹¹האומר ליתן שמן למאור, יתן לבית הכנסת(ו) ולא לבית המדרש:

(ט) יתן לשניהם - ביחד ק' לזה וק' לזה (ש"ך).

(י) יתן לבהכ"נ - דבלשון בני אדם סתם מאור הוא לבית הכנסת (ט"ז), ראובן קנה מטובי העיר גן סמוך לבית הכנסת והתנה בשטר המכר שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ואחר כך נפלה מחלוקת בין בני העיר שי"א שיתן לב"ה הסמוך לגן וי"א שיתן לב"ה היותר גדול יתחלק בין ב' הבתי כנסיות לפי הראוי להם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, היינו ברגיל בשתייהן (ש"ך), כיון דלא נדר מדעתו היתה, אלא תנאי מכירה, אין ללכת אחרי דעתו (ב"מ).

(ה) ¹⁹²האומר: תנו ר' זוזי לעניים, יתנו לעניי אותה העיר(יא) שהוא דר בה. הגה: ועיין לעיל סימן רנ"א סעיף ה'. ¹⁹³וכל זה מן הסתם, אבל במקום שיועיל כוונתו שלא כיוון לעניי אותה העיר לזד, כגון במקומות שדרך עשירים ליתן לצדקה הרבה בשעת מיתתו, ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים, הולכים אחר זה. ואפילו נדר סתם, הולכים אחר המנהג ויחלקו יורשיה הצדקה לכל עניים הטובים בעיניהם, אפילו אינם בעיר. ואפילו היתה אותה צדקה מונחת ומופקדת ביד אחר(יב), יתנו אותה ליורשים ויודיעו שכן נדר. ¹⁹⁴המחייב עצמו בקנס לצדקה, ועבר, לריך ליתן לעניים שבעיר ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים. ויכול הגבאי לחזונו, דמקרי ממון שיש לו תובעים. ¹⁹⁵אבל מי שהקדיש ממון הרבה, ומינה עליהם יורשו לחלקו כפי הטוב בעיניהם, אפילו לעניי עיר אחרת, מקרי ממון שאין לו תובעים ואין גבאי העיר יכולין לכופו אותן ולחזונו שיקיימו כוונת המת. ואף על גב דעובדים וגוזלים העניים, מכל מקום מקרי ממון שאין לו תובעים, ואחיל ויכולין לחלק לכל מי שירצו. ¹⁹⁶ואפילו היו האפטרופסים שנים, ומת אחד מהן, אין הקהל יכולין למנות אחר, אלא הגשאר יעשה מה שירצה וכמו שזה הנותן. ועיין בחו"מ סימן ש"ס¹⁹⁷. ואפילו בצדקה של בני עיר אין אדם יכול לחזונו צדקה, אלא אם כן יש לו הרשאה(יד) מן הגבאי או טובי העיר. ¹⁹⁸המקדיש מנה לצדקה ואין לו לשלם, מסדרין לו כמו לשאר צעל חוב(יג):

(יא) לעניי אותה העיר - כגון שהוא דר באותה עיר אבל אם אינו דר שם חוזרין ומביאין אותם עמהם לעירם כדלעיל (סי' רנא ס"ו). מי שאין לו קביעות דירה בשום עיר אלא לפעמים בעיר זו ופעמים בעיר זו ולפיכך יתנו לעניי אותה העיר שהיה בה בשעה שנדר, עי' חו"מ (סי' רנג סכ"ג)¹⁹¹ יתנו לעניי אותה העיר ואם רגיל בשתייהן כו' (ש"ך). (יב) ומופקדת ביד אחר - אשה אחת נפטרה ואמר הרב שהדירה ב' דנרים לצדקה ולאחר פטירתה החזיק הרב בממון שלה כי היה גבאי והיורשים אומרים לא ידענו מזאת הצדקה

⁶⁹ כיון שזהו עניין ממון אין מוציאין מיד המוחזק מ"מ חיובי רמי עליה אמנם זהו וודאי שיכול להתיר נדרו בפתח שאלו ידע שישכח לא היה נודר ומתירין לו (ערה"ש ס"ו).

⁷⁰ סעיף ו'.
⁷¹ שכיב מרע שאמר תנו ק"ק זוז לעניים או ספר תורה לבית הכנסת יתנו במקום שהוא רגיל, היה רגיל בשתיים יתנו לכל אחד ואחד ונתבאר בטור י"ד סימן רנח.
מאיר המשפט: תנו מאתים זוז לעניים כו' - אפילו אמר ל"עניי עיר" או "עניי העיר" (סמ"ע * פרישה).

יתנו לכל אחד ואחד - פירוש, הב"ד או יורשיו יתנו אותן מאתים זוז לשניהן יחד, דאין סברא לומר דיתן לכל אחד ואחד כל הסך, כיון דלא נדר אלא סך אחד (סמ"ע), אמנם באם רגיל בב' בתי כנסיות בשתי עירות ואמר תנו ס"ת לב"ה משמע לכאורה דיתן לשניהם דקאמר היינו ס"ת לכל א' וצ"ע (ש"ך).

ביאור המשפט: סימן רנח - שכ"מ שנתן ס"ת לבית כנסת מסוים, ואחר כך חזר ונתנו לבית הכנסת אחר, הוא שייך לבית הכנסת השני (ד"ג כלל עד ס"ה).

במאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

כלום, כיון שלא השליטתו על כך אין כאן מצוה לקיים דברי המת, אלא יתן ליורשים ויודיעם שכך נדרה. והך "ביד אחר" דנקט רמ"א כאן, ר"ל שאחר מיתה של הנותן בא לידו או בחיים ודרך פקדון בעלמא, אבל אם אומר שבא לידו באופן זה שיתנו לצדקה, נאמן ומצוה לקיים דברי המת וכמ"ש בחו"מ (סי' רנב ס"ז) (ט"ז), ואפילו יש לו מיגו להיות נאמן על ידו שנדר צדקה זו, ואפילו הוא גבאי וידו יד עניים יתנו אותו ליורשים ויודיעם שכך נדר (ש"ך).

(יג) מסדרין לו כמו לשאר ב"ח – עי' חו"מ (סי' צז סכ"ג) (ש"ך).

(יד) הרשאה – זה דוקא לתבוע צדקה הנהוג ליתן אבל המשתדל אצל אנשים שיתנדבו ליתן לידו אין הגבאים יכולים למחות אפילו אם אומרים שע"י זה ימעטו ליתן צדקה בסתר (פ"ח).

(ו) הנודר (טו) צדקה אינו יכול לחזור בו, ²⁰⁰אלא א"כ נשאל לחכם (טז) והתיר לו. ²⁰¹ואם הגיע ליד הגבאי (יז), אינו יכול להשאל עליו ⁷³⁷²:

(טו) הנודר כו' – יש מח' אם אמירה לגבוה כמסירה להדיוט לענין הקדש עניים, ואפילו אם בהקדש עניים אמירה לגבוה כמסירה להדיוט, עכ"ז יש שאלה עליו, כל שלא הגיע ליד הגבוה, והצד הסובר שאין אמירה לגבוה כמסירה להדיוט אם כן הקדש עניים נותר על ידי חרטה או פתח, משא"כ הקדש קרבן רק נותר על ידי פתח שהוא כטעות מעיקרא (ש"ך * בצלאל אשכנזי), ויש מחלוקת אם יש אסמכתא להקדש, ולכן אם הקדיש כקנס יש מחלוקת אם חייב, ואין להקל בזה, ואם זה קטן שישלם, ואם זה גדול שהרב יתיר להם (ש"ך * רלב"ח) ⁷⁴ (ש"ך), ועי' ש"ך חו"מ (סי' סו ס"א ד"ה אלא בכתיבה) [זה שאומרים "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", כן הדין בהקדש לעניים בזמן הזה, "כמסירתו" בזה אינו כמסירה ממש, אלא מסירתו, פירושו בהקנאתו, פי' כל אחד ואחד בקנין המועיל לו, ובשטרות הוי ככתיבה ומסירה, הלכך האומר "שטר זה וכל שעבודו יהיה לעניים", זכו לגמרי, והוא שאמר "וכל שעבודו", אע"פ שהקנה של הדיוט לא צריך, אמירה של הדיוט [דהיינו לפרט "וכל שעבודו"] צריך, ע"כ. ועי' תורת אמת [ישנה מחלוקת אם יכול להקדיש לעניים מלוה בשטר. אמנם בשכיב מרע, לא מבעיא מלוה בשטר הקדשו הקדש, אלא אפילו מלוה ע"פ, מאחר ודבריו ככתובים וכמסורים דמו, קנה הקדש] (רע"א), אם אמר סלע זו לצדקה לאחר ל' אינו יכול לחזור בו דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ויש להסתפק בזה (רע"א * רשב"א), מי שנדר דבר לצדקה, אינו יכול לחזור בו תוך כדי דבור דהוי אמירתו כמסירה להדיוט ממש. מי שנדר מתנה לעני ואח"כ נתעשר העני קודם שבא המתנה לידו, אם שלח המעות ביד אחד שיתן להעני והוא זכה בו רגע אחד לשם המקבל בעודו עני, שוב א"י לחזור בו, אבל אם לא שלח המעות עדיין ואפילו צוה לאחד שיתן לו משלו עבדו, יכול לשאול על נדרו ע"י חרטה גמורה בעיקר הנדר, אבל על ידי פתח, שיאמר "אילו ידעתי שיתעשר לא הייתי נודר", אין מתירין לו, דהוי נולד. אך אם הנודר לא ישאל על נדרו, צריך ליתן כל מה שנדר ליד פלוני המקבל, ואפילו לאחר אינו רשאי. אמנם המקבל אסור להנאות מאותה מתנה, שזה בכלל מי שא"צ ליטול ונוטל אלא יתנהו לעני אחר. אמנם יכול ליתנה לאיזה עני שירצה או לאחד מקרוביו העניים. ואם בשעה שנדר אמר שהוא "נודר סך זה לפלוני לפי שהוא עני", א"צ התרה שזה דומה למ"ש לעיל (סי' רלב ס"ט). ויתומים שהתנדבו יחידי סגולה ליתן להם סך קצוב לכל שנה משך ג' שנים וכן עשו כדבריהם עד סוף שנתים ימים, שאז נשאת אמם של היתומים לאיש אמיד באופן שהיתומים אינם צריכים לנדבת היחידים. היכא דלא נתנו רק נדרו ליתן והעשיר או מת לית דין ולית דיין דאפילו התרה א"צ, אף על פי שכבר נתנו על ב' שנים, מ"מ השנה הג' שעדיין לא גבו לא מבעיא אותן שרוצים ליתן סכומם לעניים קרוביהם דשפיר עבדי אלא אפי' אותן שאינם רוצים ליתן כלל נמי אומדנא הוא דאדעתא דהכי לא נדרו (פ"ח).

(טז) נשאל לחכם – ואם נדר מתנה לעני פרטי ושוב רוצה להתיר נדרו עי' לעיל (ש"ך סי' רכח סק"ב). ^{Error! Reference source not found.} (ב"מ), ומגדים להחכם המתיר שמפסיד העניים, ואם אמר "התירתי נדרי בפני פלוני ופלוני והלכו למדה" אינו נאמן וכופין אותו ליתן (רע"א), חכם המתיר נדר זה היה חייב נדרי מפני שמפסיד את העניים ומ"מ הנדר הותר. ואם אמר הנודר "התירתי את נדרי", אין כח בב"ד לכופו, ומ"מ אם ראו ב"ד שהוא

Commented [O29]: ר
אם יש הלכה ברורה
שיוצא מדברי הט"ז
סק"ה

Commented [O30]: ל
א הצלחתי להבין מה
שרע"א רצה מהר"ן

⁷² עי' לעיל סי' רנז סק"ו.

⁷³ עי' לקמן הערה 79.

⁷⁴ עי' לעיל הערה 67.

מאיר הדעה על יו"ד זולק ה' (סי' רג' – סי' רסט')

מערים, מחייבין אותו ליתן ואומרים לו "בפני מי התרת נדרך", אם אמר "בפני פלוני", שואלין אותו, ואם אמר "בפני פלוני והלך לו למד"ה", יש לחייבו ליתן, דאחזוקי אינשי ברשיעי שהתירו נדר כזה לא מחזקינן (פ"ת).

(יז) ליד הגבאי – עי' חו"מ סי' קכה ס"ה, וסמ"ע ושו"ך שם ד"ה נעשה נדר, דאם הוציאו מידו ונתנו לאחר אף שאינו גבאי צדקה קבוע ג"כ לא מצי למיתשל עליה, וי"א דדוקא בגזבר שחשוב כיד עניים, אבל בנותן לאחר יכול לשאול הואיל ואמר "תן" ולא אמר "זכי" הוי זה רק כשלוחו של נותן וידו כיד הנותן, ויש אומרים שכל זה הספק של הי"א רק מתאים אם הנותן קורא בשם ואומר "הולך מנה זו לפלוני העני", בזה יש מקום לספיקו, אבל אם מסר מנה לאדם אף שאינו גבאי קבוע ואמר "תן מנה זו לעניים כפי רצונך", בזה נעשה כגבאי צדקה למעות אלו, כיון שיש לו טובת הנאה, לחלק לעניים כפי רצונו, ואין לו דין שליח אלא דין גבאי ממש. ואם אומר "סלע זו לצדקה", ולקח הסלע מתוך מעותיו והניח לתוך מעות צדקה אשר יש לו, ולא הוציא מרשותו, יש לו התרה בשאלה, ולא אמרינן הואיל ועשה מעשה שהניח הסלע בין מעות צדקה לא אתי דבור ומבטל מעשה. אחד שמסר לאחר סחורה בעד מאה זהובים למכור וליתן המעות לצדקה ואח"כ החזיר לו המקבל הסחורה מפני שלא רצה לטפל במכירת הסחורה ואח"כ נעשה זה הנותן שכיב מרע ורצה לשנות וליתן סך מאה זהובים לצדקה אחרת. הנה כל הצד הזה שצדקה שבא ליד גבאי א"י לשאול עליו אינו מוסכם וחולקים עליו אעפ"כ קשה עלינו לעשות מעשה נגדו, מ"מ בנידון דידן, אפשר לומר דהנה כל שאלה ופתח הוא שהנודר אומר "אלמלי הייתי יודע דבר זה לא הייתי נודר", ואמנם אם הוא משקר ואף אם יודע היה נודר, אין לו התרה, אלא שאין אנו צריכין לחשדו, ולכן הגבאי שנמסר לידו לצורך עניים אינו מחוייב להאמינו ולהפסיד לעניים, ומש"ה אינו יכול לשאול עליו ולפ"ז בנ"ד אם זה שנמסר לידו הסחורה החזירו ליד הנודר בלי עדים ויכול לומר להד"מ נאמן לומר אמת החזרת לי אבל אני מתחרט מעיקרו או מצאתי פתח במגו דלהד"מ ושפיר יכול לשאול על נדרו (פ"ת).

(ז) אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. כיצד, היה לו פקדון ביד אחר, וכפר בו זה שהיא אצלו, אין הבעלים יכולין להקדישו. ²⁰³ אבל אם לא כפר בו(ניה), הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא. ²⁰⁴ בד"א, במטלטלין. אבל קרקע שגולה אחר וכפר בה, אם יכול להוציאה בדיינים הרי זה יכול להקדישה, ואף על פי שעדיין לא הוציאה, שהקרקע עצמה הרי היא ברשות בעליה. הגזול את חברו ולא נתייאשו הבעלים, שניהם אין יכולים להקדישה, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו(ניט). וכן כל כיוצא בזה. הנה: ²⁰⁵ אס"ס יס לו משכון ביד חבירו, מה שהוא נגד הלוואתו אינו יכול להקדיש(כ), והמתיר יכול להקדיש. ²⁰⁶ וי"א דאפילו המתיר אינו יכול להקדיש. ²⁰⁷ המקדיש שטר חוב כריך כתיבה ומסירה כמו בהדיוט ²⁰⁸ (כא):

(יח) אבל אם לא כפר בו כו' - דוקא פקדון, אבל מלוה אפילו לא כפר בו, כיון דמלוה להוצאה ניתנה, ה"ל כדבר שאינו ברשותו ואינו יכול להקדיש (ש"ך).

(יט) לפי שאינו ברשותו - אם הגזלן הודה ורוצה להחזיר י"א דיכול להקדישו וי"ח, וי"א דבגזל רק כ"ז שלא הוציאו בדיינים אבל אם הקדישו ואח"כ העמידו בדין והוציאו מידו בב"ד חל ההקדש (רע"א).

(כ) אינו יכול להקדיש כו' - עי' לעיל (סי' רכא סקמ"ד ?) (ש"ך).

(כא) כמו בהדיוט - עי' חו"מ (סי' סו ס"א). המקדיש שט"ח וחזר ומחלו מחול, כמו במוכר שט"ח להדיוט (שם סכ"ג) (ש"ך).

(ח) ²⁰⁸ אם יש לו חוב על אחד ואומר: יהיה להקדיש או לצדקה, אינו כלום(כב). ²⁰⁹ אבל אם אמר(כג): חוב שיש לי על פלוני, כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה, חייב להשלים דבריו(כד) להקדישו וליתנו כשיבא לידו. ²¹⁰ ואפילו האומר: חוב שיש לי ביד פלוני יהיה

Commented [O31]: א
ם אותם המעות קיימים?

⁷⁵ עי' קצה"ח סי' סו ס"א ד"ה אלא שגם מעמד שלשתם מועיל, ועיי"ש בש"ך שיש אמריה לגבוה כמסירה להדיוט בהקדש עניים, עי' מאיר המשפט סי' רמג ס"ב ד"ה ואם המקבל: אמירה לגבוה כמסירה להדיוט מהוה קנין לעני ולא רק לבדק הבית (ש"ך * הראנ"ח), וי"א שזה רק מחייב מחיים ולא מחייב את היורשים (ש"ך * הרמ"ע), וי"א שזה רק מחייב מטעם נדר (ש"ך * הרמ"א), אין אמירה לגבוה כמסירה להדיוט בצדקה לעניים (רע"א * המהר"ט), ועי' קצה"ח סי' רנ ס"ג ד"ה וכן דין הקדש שעיקר כרמ"א שזה רק מטעם נדר. דגוף השטר אינו ממון והחוב אינו יכול להקדיש כדלקמן ס"ח (גר"א).

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

לצדקה, אם אמר כן בפני ב"ח ובפני הגבאי(כה), ²¹¹או בפני טובי העיר ²¹²אלו אלס חסון שצעים, זכה בו הגבאי מדין מעמד שלשתם(כו), והרי הוא צדקה ואינו יכול לחזור בו, ואסור לשנותו(כז):

(כב) אינו כלום - כיון שאינו ברשותו ומשום נדר לא מחייב דהא לא אמר ש"אקדישנו לכשיבא לידי" אלא אומר "יהיה הקדש", ר"ל עתה יהיה הקדש, ועכשיו אינו ברשותו להקדישו. ואם אמר "שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנו ממך תקדש", הוי הקדש כשיקחנה ממנו, הואיל ובידו להקדישו מעכשיו. אבל אם כבר מכרה, וא"ל "שדה זו שמכרתי לך לכשאקחנה ממך תקדש", ולקחה ממנו אחר כך, לא הוי הקדש, שלא היה בידו להקדישו אז. ואם אמר "זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדש", הוי הקדש הואיל ובידו לפדותה, ואפילו אומר "שדה זו שמשכנתי לך לעשר שנים לכשאפדנה ממך תקדש", הוי הקדש לכשיפדנה. אבל אם אמר "תקדש מעכשיו", לא הוי הקדש, שהרי היא משועבדת למלוה, ועי' לעיל (סי' רכא ס"ז סק" Error! Reference source not found. ו- Error! Reference source not found.) (ש"ך), המשכיר בית לחבירו יכול משכיר להקדישה ומעלה שכר השוכר להקדש, וי"א שאינו יכול להקדיש בית המושכר לאחר, אלא אם הסכים להשכירו בית סתם, והקדיש בית זו, ויתן לו בית אחר, וי"א המשכיר בית לחבירו והקדישו הרי זה קדוש ופקע השכירות ואם דר בו השוכר מעל, ממון מסופק כגון זה אומר שלי וזה אומר שלי והוא בענין דדינן ביה כל דאליס גבר יכול להקדישו מי שאיננו בידו דכל ממון שאינו יכול להוציאו בדייני' אינו מוקדש. ואם הוא בענין שיכול להוציאו בדיינין אם הוא קרקע יכול להקדישו ואפילו שהאחר מוחזק בו דכל היכא דאיתיה ברשותיה דמאריה איתיה ואם הוא טלטל אף על פי שיכול להוציאו בדיינים כגון דכפריה אינו מוקדש אף על פי שהוא שלו אבל אם אינו צריך להוציאו בדיינים אף על פי שהוא מושאל או מופקד ביד אחרים יכול להקדישו, ודין הקדיש ודין מדיר שוים בענין זו, ויכול להקדיש לעניים גוף השדה וישאר הפירות לעצמו (ש"ך * ר' ירוחם תולדות אדם וחווה), ע' שו"ע אה"ע (סי' מ' ס"ז) [הנותן שתי פרוטות לאשה ואמר לה: הרי את מקודשת לי היום באחת, ובאחת לאחר שאגרשך, הרי זו מקודשת, וכשיגרש אותה תהיה ספק מקודשת וכו'] ובח"מ [ובאחת לאחר שאגרשך - ויכולין לחזור בהם כדן "האומר הרי את מקודשת לאחר ל'" ולא עוד אפילו ב"מעכשיו" יש צד לומר כן, שהרי אי אפשר לחול מעכשיו מחמת קדושי הראשונים] (רע"א), אם המקדיש הוא שכיב מרע הקדשו הקדש (פ"ח).

(כג) אבל אם אמר כו' - והוא הדין אפילו אומר כן על דבר שלא בא לעולם, חייב לקיימו כמו שנתבאר בחו"מ (סי' ריב ס"ז ברמ"א) (ש"ך), ישוב א' שנדבה רוחם לבנות בהכ"נ ונדבו סך מה ומסרו ליד גזבר ועוד הסכימו שאם יעלה בידם לעשות מקח עם השר על עורות יהיה הריוח לצורך בהכ"נ והצליחו והרויחו סך רס"ו זהובים ונמסר ליד הגזבר שוב אח"ז בלי שום שאלת חכם חזרו ולקחו הריוח מהגזבר וחלקו ביניהם. מאחר ומסור המעות לגזבר לצורך בנין בהכ"נ כבר קיימו נדרם ואין היתר לנדרם (עי' לעיל סעיף ו, וסי' רכח סמ"ב), והגזבר פשע ואם אי אפשר לו להוציא המעות מיד הבעלים, חייב הוא לשלם (פ"ח).

(כד) חייב להשלים דבריו כו' - משום נדר ועיין בחו"מ (סי' ריב ס"ז) (ש"ך).
(כה) ובפני הגבאי כו' - דאנן ידי עניים אנן והוי כאילו בא ליד עניים. ומשמע דמהאי טעמא אינו יכול לחזור בו ואפילו בשאלה, ואפילו נתחרט ובא ונשאל על ההקדש אינו רשאי לפי שכבר מסר הממון ליד שני האנשים האלה ובמעכשיו, ואין אחר מסירה כלום, דאנן ידי עניים אנן⁷⁶ (ש"ך).

(כו) מדין מעמד שלשתם - עי' חו"מ (סי' קכו ס"א, ועיי"ש סי' קכה ס"ה) (ש"ך).
(כז) ואסור לשנותו - דהוי ליה כאילו בא ליד גבאי עי' לקמן (סי' רנט ס"א) (ש"ך).
(כח) ²¹³המכה את חבירו או חרפו, בענין שחייב לפי תקנת העיר ה' זהובים, ואמר בפני הגבאי(כה) או בפני טובי העיר: איני חפץ בקנס אלא יהיה לצדקה, ואחר כך פייסו עד שמחל לו, אין מחילתו כלום וזכו העניים בקנס: @NO MB@
(כח) ואמר בפני הגבאי - עי' לעיל ס"ח שצריך שיהיה אמירה זו גם כן בפני המחויב וצ"ע (ב"מ).

⁷⁶ זה אותו הרשב"א המוזכר בסק"י(ז), עיי"ש שזה לא לכ"ע.

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

(י) נדרר לצדקה באסמכתא, כגון: אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה, ועשאו, חייב ליתן(כט):

(כט) חייב ליתן - דבצדקה אסמכתא קניא, אבל אם אמר "אם אשחק אתן למלך כך וכך ולהקדש כך וכך", מאחר והוא אסמכתא לגבי הדיוט, ולא מחייב, הוה אסמכתא גם להקדש, ולא מחייב (ט"ז), וה"ה בשאר נדר חייב לקיים דאין בנדר ושבועה משום אסמכתא (עי' חו"מ סי' רז סי"ט) (ש"ך), עיין סמ"ע (סי' רז סי"ט ד"ה ואם נדר): ואפילו באומר דבר זה לכשיבוא לידי אתננו להקדש, אף על גב דאית ביה תרתי אסמכתא ודבר שלא בא לעולם, אפ"ה חייב לקיים נדרו (ב"מ), אם כשעשה הדבר, שכח את נדרו, פטור מליתן לצדקה כההיא דלעיל (סי' רלט סט"ז) (רע"א), ומ"מ יכול לישאל על נדרו אפי' שלא מדוחק (רע"א), מה שכתוב בט"ז, אם עשה אסמכתא להדיוט ולהקדש, אמנם זה רק בקנין א', אבל אם עשה כב' קנינים, אז להקדש מחייב ולהדיוט לא (רע"א * רמ"א), עי' תומים (סי' כ"ו סק"י) (רע"א), [כהגה"ה על דברי הט"ז] מי שקנס עצמו אם לא יעשה דבר פלוני במנה מחציתו לצדקה ומחציתו לשכנגדו י"א דההקדש קנה משום דאין אסמכתא בהקדש ושכנגדו לא קנה משום אסמכתא. וי"א אף שכנגדו קנה (רע"א * מל"מ), מי שאמר "שטר חוב זה לצדקה לעניים" לא זכו בו עניים, אלא צריכים כתיבה ומסירה (רע"א * אורים) ⁷⁸, דוקא בנדר לצדקה בסתם באסמכתא אם אעשה כך וכך מטעם דרובן של נדרים ע"י אסמכתא כגון אם יהיה אלקים עמדי אם נתן תתן את העם הזה בידי והיינו משום טעם ברור דאם לא יקיים הנדר לאחר שעשה עמו אלקים ככל אשר שאל מעמו נראה כאלו מהתל במלכו ובאלהיו אבל במקרה שעיקר הכוונה בנדר לא היתה אלא להבטיח את השני בהא כ"ע מודה דלא מהני אסמכתא כיון דגזים בחמשים אדומים קנס לצדקה ודאי לא היתה כוונתו אלא להבטחה בעלמא שיסמוך ראובן על דבריו (רע"א * ב"ח), טעמא דאסמכתא לא קניא משום דלא גמר ומקנה אבל גבי ההקדש וצדקה כיון דמצוה קא עביד גמר ומקנה אפילו מן הספק. ותו דקי"ל אמירה לגבוה כמסירה להדיוט ופסקו רבוותא גבי אסמכתא שאם הגיע הדבר ליד חבירו קני (פ"ת * רדב"ז), ועי' במג"א וחת"ס [עי' או"ח (סי' תקסב סי"ג)]: יש מי שאומר שמי שנדר ואמר: אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית, מאחר שמה שהתנה הוא דבר הרשות, הוי אסמכתא (פירוש שאדם סומך בדעתו שיוכל לעשות דבר אחד ועל סמך זה הוא נודר או מתחייב בדבר מה). אבל אם אמר: אם לא אעשה מצוה פלונית אשב בתענית, וכן אם אמר: אם יצילני ה' מצרה או אם יצליח דרכי, לא הוי אסמכתא. ועיי"ש במג"א שלענין זה תענית וצדקה שוים ולגבי צדקה אפי' לדבר הרשות לא הוי אסמכתא, ואפשר דמ"ה כת' יש מי שאומר להודיע דברים חולקים בדבר ולכן יש להחמיר. ועיי"ש בחת"ס, דאע"ג דלענין צדקה שיטת המחבר (כאן) שאין אסמכתא לענין צדקה, מ"מ לענין תענית עיקר שיש פרשה של אסמכתא, שאין בזה אמריה לגבוה כמסירה להדיוט, והמקבל תענית בעת צרה יש בו משום אסמכתא (פ"ת).

(יא) איש ואשה שקבלו עליהם חרם להתגרש, והעמידו קנסות על ככה לצדקה, ואח"כ נתפייסו שלא להתגרש, יש מי שאומר(ל) שפטורים מהקנסות(לא). (והוא הדין נשאר דברים כיוצא בזה(לז)):

(ל) יש מי שאומר כו' - י"א אף על פי שקבלו קנין ע"ז פטורים מהקנס, והעיקר דאם התנה על עצמו להתחייב כך וכך לעניים כו', חייב אפילו הקנין אינו כלום (ש"ך).
(לא) שפטורים מהקנסות - לפי שלא העמידו קנסות אלא משום דלא יעכבו זה את זה וכיון שאין אחד תובע חבירו, הרי נתקיימו דבריהם, ואין חיוב לצדקה (ט"ז וש"ך).

⁷⁷ עי' חו"מ (סי' כו ס"ג): אם קבל עליו שאם לא ילך בפניהם [בפני ערכאות עכו"ם] יהיה עליו כך וכך לעניים, אסור לילך לדון עמו לפני עובדי כוכבים וחייב ליתן מה שקיבל עליו לעניים. ויש מי שאומר שאין בית דין מוציאין ממנו, אלא מודיעין אותו שחל הנדר עליו.
מאיר המשפט: ויש מי שאומר שאין ב"ד כו' - ולא מצאתי מי שחולק ע"ז שיסבור שהב"ד מוציאין ממנו, ודרך המחבר לכתוב כן אף שאין בו פלוגתא (סמ"ע), ויש מקור לדבר שיש חולקים על זה (ש"ך), אין כאן נדר גמור, דיכול לילך לדיני עובדי כוכבים אלא שאין הב"ד מניחין אותו, ומ"ש מודיעים אותו שחל הנדר, דהיינו שבדאי נתכוין שלא לילך ולעשות איסור, וגמר בלבו לתת הקנס, ע"כ מודיעין אותו שיש צד לנדר שיחול, וכל דבר שהוא חידוש בעיני המחבר דרכו לכתוב יש מי שאומר (ט"ז).
ועיי"ש בתומים שה"ש מי שאומר סובר שאסמכתא בנדר לא מחייב.
⁷⁸ דלא כש"ך שם.

Commented [O33]: נ
כן זה לא סתירה
לדברי השו"ע כאן?

Commented [O34]: ו
אע"פ שבכל דבר יכול
לומר הריני כאילו
התקבלתי שונה גיטין
שכל התנאי היה כדי
לצער את הצד השני,
ולכך צריך להתקיים
התנאי ממש כמו
שהתנה, אבל בכל דבר
אחר שמתכוין בתנאי
להרויח הואיל ונתפייס
הרי הוא כאילו נתקיים
לו התנאי ממש דמחילה
קבלה היא (ש"ך) -
לא הבאתי

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(לב) והוא הדין בשאר דברים כיוצא בזה - כשמחלו זה לזה פטורים מהקנס (עי' לעיל סי' רלב ס"ז) (ש"ך).

(יב) ²¹⁶אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני(לג), הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו(לד):

(לג) אם הוא עני כו' - יש אומרים דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, לפיכך אם נשבע ליתן כך לצדקה, יכול ליתנו על מנת להחזיר, ואינו שכבר זכו בו עניים, וה"ה מי שאמר ליתן בלא שבועה אינו יכול ליתנו על מנת להחזיר מהאי טעמא, ודוקא לצדקה או לעני, אבל נשבע ליתן לחבירו שאינו עני, יכול ליתן על מנת להחזיר ויצא ידי שבועה כדלעיל (ס' רלח סק"ק). **Error! Reference source not found.** (ש"ך), ה"ה אם המקבל בעל תורה, ומשום מצוה דעץ חיים היא למחזיקים בה אין יכול לחזור בו, ויש חולקים דאם אינו עני דהיינו שיש לו פרנסתו אפילו הוא ת"ח יכול לחזור בו (פ"ת).

(לד) ואסור לחזור בו – י"א שאינו יכול ליתנו לעני אחר, ויש מסתפקים בזה, וי"א דאם יש טרחה לגוף הנודר בגלל זה לא הוי נדר אפילו לעני (רע"א).

(יג) ²¹⁷האומר: חפץ פלוני אני נותן לצדקה בכך וכך, והוא שוה יותר, אינו יכול לחזור בו ²¹⁸(לכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה, אמרינן דיהא אמירתו לגבוה כמסירתו להענין). ²¹⁹אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה, ואחר כך הוקר, יכול לחזור בו(לה) כיון שלא משך ולא נתן הכסף. הגה: ²²⁰אם חשך כלבולו) ליתן איזה דבר לצדקה, חייב לקיים מחשבתו(לו) ואין כריך אמירה, אל"ל (דאם אמר) [אם אמר שתשכן מחייבין(לח) אותו לקיים. ²²¹וי"א דאם לא הוציא צפוי, אינו כלום. והעיקר כסברא הראשונה, ועיין בחושן המשפט סימן ר"ב(לט)]⁷⁹:

(לה) יכול לחזור בו - דכיון שאין הדבור חל בשעתו הואיל וליכא רווחא להקדש אי אפשר שיחול לאחר זמן (ש"ך).

(לו) אם חשב בלבו כו' – עי' בחו"מ (סי' ריב ס"ח) [קנה קרקע אדעתא שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום, יש אומרים דכיון שגמר בלבו לתת לצדקה חייב ליתן, ויש מי שאומר דאע"ג דכתיב כל נדיב לב עולות חולין מקדשים לא ילפינן, והאידנא כל הקדש יש לו דין חולין, שאין הקדש עתה לבדק הבית ואינו אלא לצדקה, הילכך כל שלא הוציא בשפתיו אינו כלום, ויש להחמיר כסברא הראשונה⁸⁰] (ש"ך), אם לא נדר בפיו אלא חשב בלבו ואח"כ חזר בו מיד תוך כ"ד אם יכול לחזור בו תלוי במחלוקת (פ"ת * ושב הכהן).

(לז) לקיים מחשבתו - כשהאדם לא הוציא מפיו כלום אף שהיה במחשבה שלו ליתן שום דבר לצדקה, אין שום חיוב עליו כמו בכל נדר ושבועה דאינו כלום אם לא הוציא בשפתיו, אך אם הוציא מפיו ליתן לצדקה ולא הוציא מפיו מהו שרוצה ליתן או כמה וחשב במחשבתו על דבר או סך הידוע, אז צריך לקיים מה שחשב וכהאי גוונא אם חשב שיהיה לצדקה הידוע אף על פי שנתן ליד הגבאי בסתם הוי כמו שפירש ואינו רשאי לשנותה (פ"ת).

(לח) דאם אמר מחייבין - צ"ל וא"צ אמירה אלא אם אמר שחשב כופין אותו לקיים מחשבתו (חת"ס).

⁷⁹ עי' לעיל הערה 73

חו"מ ריב ח, מ"ב תרצד שע"צ סק"ח,

⁸⁰ עיי"ש ברע"א הביא: עי' או"ח (סי' תקסב ס"ו): ואם לא הוציא בפיו [שרוצה לקבל עליו תענית], אם הרהר בלבו שהוא מקבל תענית למחר, הוי קבלה, והוא שיהרהר כן בשעת תפלת המנחה. ועיי"ש בט"ז: הפסוק שמחייב על הרהור הוא דוקא בקדשים, ואי אפשר ללמוד מקדשים לנדר, אמנם כאן בתענית הוא נחשב ממש כקדשים דהא תענית במקום קרבן שהוא מקריב גופו לשמים ועדיף מצדקה שהיא לצורך הבריות וכו', מ"ה מהני כאן הרהור, משא"כ בח"מ סימן ר"ב לענין צדקה.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(לט) וע' בחוה"מ סי' רי"ב - שם בחו"מ כתב הרמ"א ויש להחמיר כסברא הראשונה, דכאן ביו"ד לא מיירי רק לענין הדין אם עליו חיוב לקיים נדרו מש"ה כתב דהעיקר כסברא הראשונה דמחוייב לקיים נדרו אבל בחו"מ מיירי לענין אם מוציאים ממנו בדיונים אם הודה שחשב כן בלבו מש"ה כתב ויש להחמיר להורות אבל אין כופין אותו כמו כל ספק ממון (רע"א).

סימן רנט – דין אם מותר לשנות צדקה, והנהגת הגבאי עם הצדקה, והממונה עליה, ובו ו' סעיפים:

(א) ²²²האומר: סלע זו לצדקה, או שאומר: הרי עלי סלע לצדקה, והפרישו, עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו(א), בין ללוותו לעצמו בין ללוותו לחבירו, ויפרע אחר תחתיו⁸¹. הנה: ²²³וכן אם הקדיש כלים(ב), יכול למוכרם(ג) לפני ג' זקאים צאומא, ונותן דמיהם לצדקה. משבא ליד גבאי(ד), אסור ללוותו(ד), בין לו בין לאחר בין לגבאי. ²²⁴ואם היה הנאה לעניים בעיבוד המעות ביד הגבאי, כדי לעשות(ה) לאחרים ליתן, הרי הגבאי מותר ללוותם ולפרעם. הנה: ²²⁵לחן הצדקה כהקדש, ומותר ליהנות ממנה. ²²⁶ואין נושאין ונותנין לצדקה העומדת לחלק לעניים, כי אם כסף כספא⁸² וכיוצא בו, שמה יצאו עניים ולא יהיה להם מעות לחלקו. אבל צדקה שאינה עומדת לחלק, רק הקצוץ יהא קיים ויאכלו הפירות, שרי. וכן נוהגין:

(א) יכול לשנות – בין הוא בין יורשו, עי' אה"ע (סי' קז ס"?) (רע"א), הנודר להתעסק במעות, והרווחים יהיו להחזקת לימוד תורה, ובנו של הנודר לא היה חפץ בעת נדרו ללמוד, ואחר כך עבר עליו רוח טהרה וכעת רוצה ללמוד, פשוט שבנו קודם וזוכה בו, ועי' סי' רנא ס"ג, ואם הבן יתחרט ולא ירצה ללמוד חוזר הנדר למקומו (פ"ת * א"א), שכתב עוד דאם ח"ו יתחרט הבן ולא ירצה ללמוד חוזר הנדר למקומו (פ"ת).
(ב) כלים - דוקא היכא שאמדינן שהיא מצוה רבה בחלוקת המעות ועוד יותר מצוה לחלק צדקתו למרובים (ב"מ), מי ששכר חייט לתפור לו בגד חדש ליו"ט ונדר לתת בגדו לעני פלוני, וערב יו"ט הבגד שלו לא מוכן, יכול לתת כסף לעני, א' אומדנא דמוכח שלא נדר לתת בגדו לאחר וילך בבגדי חול, ב' העני מתרצה בכך (פ"ת * שבו"י), וי"א דמי שהיה חולה וצוה לבני ביתו ליתן בגדיו לפלוני עני קרובו ושוב הבריא ורוצה להחזיק הבגדים וליתן שווים לאותו עני בלא דעת העני אינו יכול אלא צריך ליתן גוף החפץ לעני ולא מהני נתינת דמים (פ"ת).

(ג) יכול למכרם - דוקא לדבר מצוה יכול למכור הבגדים ולחלק הדמים אבל אם לא לדבר מצוה לא. וקשה על הרמ"א שסתם וכתב דיכול למכרם ולא הזכיר דבעינן דוקא לדבר מצוה (פ"ת).

(ד) משבא ליד גבאי כו' – י"א שהגבאי יכול לשנות לדבר מצוה⁸³, וכן עיקר (ש"ך)⁸⁴, עי' לעיל (סי' רנ"ו ס"ד), ויש לחלק דלעיל מדובר שגבו בשביל כך, וזה גרע מכאן שלא גבו רק שא' נתן סלע לגבאי עבור דבר זה (רע"א), י"א דמש"כ משבאו לידי גבאי מותר לשנותה לדבר מצוה בהחלט, ואפילו אם לא יפרעוה. אמנם לדבר הרשות אין מותר לשנותה בהחלט כי אם ללוותה ולכשיצטרכו מעות לעניים יגבו פעם אחרת, אבל אם גבו בעיר זו לשלוח לעיר אחרת, ולחלק שם לעניים, הרי הגבאים הראשונים אינם גבאים בכלל, ויכול לשנותו איך שירצה (רע"א * מהרש"ך)⁸⁵, בזמנינו נהגו להקל בזה, אפשר כיון שנהגו כן לב ב"ד מתנה עליהן (פ"ת).

(ה) כדי לעשות - פי' לכופ אחרים שיאמרו בפניהם שאין מעות בצדקה (ט"ז).

⁸¹ צ"ע מה עם בל תאחר עי' לעיל רנז סעיף ג.

⁸² עי' שו"ת רדב"ז ח"ג ת"ד: אם הגבאי עשיר ורוצה לעשות הנאה להקדש ולקבל עליו שאם יקרה עניים ישלם מביתו אז מותר להלוות ברבית אפילו הצדקה העומדת לחלק לעניים עולם, אבל צדקה הקצובה לעני העיר דין הדיוט יש להם שהרי יש להם בעלים ואסור להלוותם ברבית.

⁸³ עי' רנב ש"ך סק"א? שזה דווקא למצוה יותר גדולה, וכן משמע בסעיף ב'.

⁸⁴ עי' אור"ח סי' תרצד ס"ב: אין משנין מעות פורים לצדקה אחרת. הנה: דוקא הגבאים (מרדכי פ"ק דבבא בתרא), אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה.

⁸⁵ דברי המהרש"ך בנויים על דברי המהר"ק המובאים לעיל סי' רנו סק"י.

מאיר הדעה על יו"ד זולק'ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(ו) שמא יבואו עניים ולא יהיה להם לחלק – עי' לעיל (סי' רנו ס"ד סק"?) שבמקום שיש רוח לעניים, ויש ודאות שיוכל לגבות מן הצבור תיכף שיצטרך לעניים לחלק בלי מניעה (ט"ז).

(ב) ²²⁷צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין, יכולים בני העיר לשנותם (ז) לצורך בית המדרש (ח) או ת"ת⁸⁶, ²²⁸אפילו אם הבעלים מעכבים, אבל לא מתלמוד תורה לצורך בית הכנסת (ט) (ו). הגה: ודוקא בדאיכא (ו) למיחש שלא יהיה להם ספוק לתלמוד תורה, אבל במקום שצני העיר מספקים לתלמוד תורה ואם יולאו אלו המעות לצורך ז"ה יתנו מעות אחרים לתלמוד תורה כשיטרכו, מותר. ואפילו אם הוא במקום שאסור לשנות, אם אינן צריכים לדבר שגד, כגון שהקדיש קרקע לבנות עליה בית המדרש ואינן יכולין לבנות מיד, אין המתנדב יכול לחזור בו אלא יהיה עומד כדנ"ל. ועד שיצנו עליה. וכל זה במקום שאין מנהג ידוע (נ"ב) בעיר, אבל במקום שנהגים (יג) שהגדאי או צני העיר משנים לכל מה שירצו, או אפילו במקום שנהגים שאדם משיא איזה דבר בבית הכנסת, כגון ספר תורה או כלי כסף וכדומה, וכשיראה חוזר ולוקחו, וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים, הולכים אחר המנהג. לכל מקדיש (יד) אדעתא דמנהג הוא מקדיש, ולכ"ז מתנה על זה, וכלכל שיהיה מנהג קבוע. ומ"מ אם התנה המקדיש בפירוש שלא יקנו הקדשו ולא יהא כח בזה, פשיטא שאסור לשנותו. וע"ל סי' רנ"ו סעיף ד'.

(ז) יכולין בני העיר לשנותה – ואפילו אם קרובי נותני הצדקות קראו תגר על השנוי לא חיישינן להו (ש"ך).

(ח) לצורך ב"ה כו' – ששינוי זה הוא מעלה שקדושת בית המדרש היא יותר מקדושת בית הכנסת ויכול לעשות מבהכ"נ בית המדרש כמו שנתבאר באו"ח (סי' קנג ס"?) (ש"ך), ועי' מהר"ם גלאנטי הוב"ד לעיל סק"א (א) (ש"ך).

(ט) אבל לא מת"ת לב"ה – דמעלין בקודש ואין מורידין, עי' לעיל (סי' רנו ס"ד) (ט"ז), וש"ך, ואם רוצה לשנות למצוה אחרת עד שיגבו לאותה מצוה אחרת ויפרעו לצדקה הראשונה מותר (ש"ך), רשאי הגבאי ליקח ממעות ת"ת לעשות מלבוש לנער אחד הגון שאין לו במה להתכסות כדי לילך לבית רבו ללמוד, דהלבשה זו עצמה מקרי ת"ת, כיון דגורם לה ואם לא הלבשה לא תקיים ת"ת בנער זה ואין כאן שינוי כלל אם לא כשיש כאן עוד נער אחד לפנינו ללמוד וא"צ להלבשה ואם נלביש לזה ע"כ ידחה זה מת"ת בכה"ג, יש להקדים לזה הצריך מיד לת"ת. פרנסי תלמוד תורה שלשעבר כשהיו מלבישים התלמידים ממעות הקופה נהגו להלביש מאותם המעות גם המלמדים, אסור לעשות כן דזה הוי הורדת קדושה, [שהילדים אין בהם חטא, והמלמדים יש בהם חטא, וכן אם גבו לשיביה זו אסור לשיביה אחרת – שמש צדקה] (פ"ת).

(י) ודוקא בדאיכא – ואם אין ילדים, ויש צורך של בית הכנסת עכשיו, גם כן אסור לשנות, שכן כל יום יכול לבא ילד ללמוד, ואפילו אם קנו בזה בית הכנסת או ארון קודש אפשר להוציא את זה לחולין, ולפרנס התלמוד תורה עדיין יש מקום שהקהילה יכתבו על הסכר ובדיו שלהיות שבעונותינו הרבים אין תלמידים השקענו סך כך וכך מההקדש של תלמוד תורה בבנין בית הכנסת על שם הת"ת כדי לפרוע להקדש ת"ת שכירות בנין העודף בבית הכנסת סך כך וכך לשנה (פ"ת * שמש צדקה).

(יא) אלא יהיה עומד כך – עי' או"ח (סי' קנג ס"ד)⁸⁷. עיר שהתנדבו היחידים נדבות לצורך בנין בהכ"נ ומהם אשר הביאו נדבתם ליד הגבאים ומחמת צוק? העתים א"א להם

Commented [O35]: נ
noi

Commented [O36]: ל
א הבנתי ש"ך סק"ד, ועי'
לקמן סק"י (ח)

⁸⁶ עי' ט, ז, לקמן סק"ה? שהיינו דווקא שנשתקע שמם של המתנדבים.

⁸⁷ ראובן שאמר: קרקע זו אני נותן לבנות עליה בהכ"נ, ולא רצו עובדי כוכבים להניח לבנות בהכ"נ, והקהל אומרים לבנות עליו בית לת"ת, וראובן אומר: אדעתא דהכי לא נדרי, לא מצי ראובן הדר ביה; ואם ראובן לא היה דר שם היו יכולים לשנותה, ואם הוא מבני אותה העיר, אינם רשאים לשנותה אם הוא עומד וצווה (פירוש וצווק), אא"כ יש שם חבר עיר, דכל מאן דאתי אדעתא ידיה אתי. (וז' טובי העיר דינם כחבר עיר).

עי' מג"א סק"ו: עומד וצווה - כיון דאתיהב אדעתא דכולהו וצ"ע דמבה"כ לבה"מ אפי' הבעלים מעכבין שרי כמ"ש בי"ד סי' רנ"ט ס"ב וכ"מ בר"ס זה ובס"ו דלקדושה חמורה לא בעי במעמד אנשי העיר וצ"ל דמ"מ אם אחד עומד ומוחה אין רשאים לשנותה ובי"ד מיירי שאינו מבני העיר. ועי"ש בפמ"ג: עיין מ"א. הקשה מסעיף א' וסעיף ז' לקדושה חמורה ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר או להיפוך מוכרין, אלמא אין צריך דעת בעלים, ותיירץ דמוחה בפירוש גרע טפי, ובי"ד [סימן] רנ"ט

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

לעת כזאת להשלים הבנין, ועתה איזה מהיחידים מערערים כי על דעת כן, לא נדרו רק חשבו כי ימהרו יחישו מעשה הבנין לא יכול לחזור, מאחר שלא נתבטל הבנין לחלוטין אלא שא"א לפי עת להזדרז בזה עד זמן ועידן (פ"ת).

(יב) וכל זה במקום שאין מנהג ידוע כו' - ואז אפילו טוען המקדיש טענת ברי שלא הקדישו אין נאמן לאפוקי מחזקת הקדש אלא א"כ התנה ברבים או בפני עדים בשעה שהקדיש, וי"א הלכה זו גם בס"ת וי"ח כי ס"ת דרך ומנהג העולם להניח בב"ה וידוע דשם האב נקרא על הס"ת א"כ מי יוציאה מחזקת האב כי מה שהניח הס"ת לשם אין ראייה שהיא של הק"ק? כי בזמנים אלו עיקר כתיבת ס"ת להניח לקרות בס"ת ברבים וגם קדושתה גדול ואין ראוי בכל מקום להניח ס"ת, ולכן אין ראייה, כי אף שהניחו הוא לשם בב"ה אין ראייה שהקדישו. אבל הכלי כסף אין המנהג להניחם בב"ה ובאם לא הקדישוהו לא היו מניחים אותם בב"ה רק היו משתמשים בב"ה בשעת הצורך ואחר כך היו לוקחים לביתו. וי"א דכלי כסף הנ"ל שהניחוהו שם הם בחזקת הק"ק וגם בס"ת הוא בחזקת הבעל ששמו נקרא עליו, ר"ל על מי שאומרים זה ס"ת של פלוני מטעם הנ"ל ואין ראוי להעיד בני העיר כי הם נוגעים בעדות אם לא יסתלקו וגם שיהא שם גם כן ס"ת אחרת (ש"ך).

(יג) אבל במקום שנוהגין כו' - י"א דלפי מנהג אותם מקומות גם בע"ח גובה חובו מס"ת שבהיכל, דכיון דבידו למכרו בשעת דחקו, אף בע"ח יכול לגבות ממנו. וקשה מדברי הי"א דלקמן דאינו גובה חובו מס"ת כיון דרשאי להתפרנס מן הצדקה וא"צ למכור ס"ת א"כ גם בע"ח אינו גובה ממנה דלא עדיף ב"ח מחייו. ודבריו שבכאן עיקר, עי' חו"מ (סי' צז סוף סכ"ג) ונאפילו אם הוא תלמיד חכם ותורתו אומנותו, אין מניחים לו ספריו, ואפילו ספר תורה, לפי שהם כשאר נכסים שבעל חוב גובה מהם חובו⁸⁸ (ש"ך), מה שגובה בע"ח ספר תורה, היינו בסתם ספר תורה שלא הקדישו בעליו, אבל אם הקדישו לבית הכנסת, כבר הוקצה למצותו, שהבעלים סלקו הנאת דמים ממנו, ואפילו הקדיש בלשון "אני מקדיש ספר תורה זה ע"מ שאם אלך מהעיר הזאת עם ביתי שיהיה לי רשות להוליכו עמי לכל מקום שאלך" (רע"א * מהרי"ט).

(יד) הולכים אחר המנהג דכל המקדיש כו' - אין מנהג מבטל הלכה אלא א"כ הוא מנהג קבוע על פי חכמי המקום ולא ע"פ המון בעלי בתים, וצריך שיהא המנהג קבוע קודם שיבטל דין הש"ס, ובענין שיהא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת ככמה מנהגים גרועים דלא אזלינן בתרייהו (ש"ך).

(ג) ישראל שהתנדב נר או מנורה לבה"כ, אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו, יכולים הצבור לשנותה (טו) אפילו לדבר הרשות, (אפילו אם גם המתנדב מוחה). ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה, אין יכולים לשנותו לדבר הרשות (טז), אבל לדבר מצוה יכולים לשנותו (יז). ואם היה המתנדב עובד כוכבים (יח), אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה, כל זמן שלא נשתקע (יט) שם בעליה מעליה. (וכל זמן ששם צעלים חקוק על הכלים שנתן, לא נשתקע שם צעליה):

(טו) יכולים הצבור לשנותה - דוקא צבור יכולים לשנות אפי' לדבר הרשות, אבל לא גבאי, ואף על גב דהרמ"א לעיל (סי' רנו ס"ד, סק"ח? - ש"ך) כתב והוא הדין גבאי

Commented [O37]: ר' יהלי אותו הבעיה בחו"מ

סעיף ב' דאפילו הבעלים מוחין יכולים לשנותה מיירי באין מבני העיר. וצ"ע לכאורה, דא"כ למה מבית המדרש לבית הכנסת לא, והא כשאין מבני העיר אפילו לרשות משנין כמו שכתב באות ל"ה, ועיין ש"ך וט"ז שם.

ועי"ש במ"ב סקפ"ד לשנותה - ומסיים המרדכי דמ"מ ראובן נמי לא מצי לשנות ולמהדר ואפילו לא מצי עתה לבנותה מפני השלטון שמא לאחר זמן ימצאו חנינה לבנותה.

⁸⁸ ז"ל המאיר המשפט שם: ואפילו ספר תורה - אע"פ ש"א ש"א בזמן הזה המצוה טפי בקניית ספרים מבס"ת, מטעם שבזמנינו מעמידין הס"ת בהיכל ואין למידין מתוכו, מ"מ שיטת המחבר שגם קניית שאר ספרים מצווין אנו בה, ושעל כל פנים בקניית ס"ת מצות עשה במקומה עומדת (סמ"ע), אבל אותה מסכתא שהוא לומד באותה שעה מניחין לו (ש"ך * ספר החינוך), יש מח' למה לענין מסוים ס"ת לא נחשב בכלל נכסיו, א' בגלל חשיבותו, וא' בגלל שלא מוכרים ס"ת שכל המוכר ס"ת אינו רואה סימן ברכה מזה, ולפי הטעם הראשון גובים בע"ח מספר תורה, דמה ענין זה לבעל חוב ומאי איכפת לי' לבע"ח בזה אדרבה כל שהוא חשוב יותר נוח לו לגבות חובו מעידי עידידות, ולפי הטעם השני לא, שכן אין דעת המלוה על זה להלוות על דבר שאם יגבנו לא יהי' יכול למוכרו כרצונו שאינו רשאי למוכרו, ואפילו אם תאמר שלכו"ע גובים וכן עיקר אמנם כל חפץ שלא הי' דעת המלוה עלי' נהי דמני' גובה ממשעבדי לא טרוף (פ"ת * חת"ס).

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' - סי' רסט')

הממונה מבני העיר היינו לדבר מצוה דוקא (ט"ז, ש"ך), המקדיש כלי לבית הכנסת בארץ ישראל, והתנה "אם הבית כנסת שנתנו לו לא רוצים, שיעבירו לבית הכנסת אחר", אין הקהל יכולין למכרם ולא למשכנם ולא לשנותם אפילו לדבר מצוה ואפילו נשתקע שם הבעלים מעליהם מפני התנאי, אבל אם רוצה להעביר מבית הכנסת בירושלים לצפת אסור שזה הורדתה בקדושתה (פ"ת * רדב"ז), אין הדברים אמורים אלא בקופה ותמחוי וכיוצא בהם שהגבאים גובין לפרנס העניים ליום או ליומים כדי ספקן והותיר ואפי' שלא יותיר ישובו עוד הגבאין לגבות כדי ספקן. אבל בזמן שאין הצבור מספקים צורכי העניים לגמרי ואינה ממלאים חסרונם ובא א והקדיש קרקע שיהיה שכירותו לעניים, אינן רשאים הצבור לשנות הקדש זה לדברים אחרים שהרי גוזלים העניים (פ"ת * רדב"ז).

[O38] Commented: ל כתוב שם

(טז) אין יכולין לשנותה לדבר הרשות – וכן צדקות שהתנדבו לבית עלמין שהוזכר בסעי' ב' הוה לא נשתקע שם הבעלים מינייהו דאל"כ מאי שנא מהכא בנשתקע דיכולים לשנות לדבר הרשות, וזה שונה מלעיל (סי' רנו ס"ד) ששם מדובר כסף שזכו בו אותן העניים ואנן ידי עניים אנן, ע"כ אין להפסיד להם, משא"כ במקדיש כלי שאין כאן מי שיזכה לאותו דבר, ע"כ תלוי הכל בנשתקע או לא נשתקע ואפילו בדרך מקרה, ועיי"ש דברי סק"י (ט"ז), י"א דצ"ל שכבר נשתמש בהן והדליקו בב"ה דאי לא הדליקו בב"ה אפי' לדבר הרשות מותר לדידן דקי"ל הזמנה לאו מלתא ונהי דהנודר אינו יכול לחזור בו ולעכבו לעצמו משהקנהו להדליק בו בב"ה, דנעשה נדר, מכל מקום הציבור רשאים לשנות אפי' לדבר הרשות, ועיקר נראה דזה מיירי כשהבעלים מסכימים בדבר וזה שכתוב אסור לשנות משמע דאיסורא איכא במלתא אפי' הבעלים מסכימים והיינו דוקא בנשתמש בהן דאל"כ הזמנה לאו מלתא היא (ש"ך), א' שחלה ומסר כל ספריו לאיש מהימן להביא אותם לבהכ"נ ושם יעמדו לכל הרוצה ללמוד מתוכם ונתעכב הדבר שנים הרבה שלא נתקיים צוואת המת מחשש גניבה ואבידה בבהכ"נ ועתה נדחקו הצבור לבנות מקוה ורוצים למכור הספרים, אפילו לדעת המקילין, היינו דוקא בנשתקע שם בעליו וגם שלא יתבטל הדבר מצוה לגמרי, דבלא"ה נמי יש נרות בבהכ"נ וכדומה, אבל אם חסר אחד מאלו, אינם רשאים לשנות לדבר מצוה פחותה, ומכש"כ לדבר הרשות ממש, ומעתה בנ"ד אין לך מצוה רבה מלהמציא ספרים ללומדי תורה ואין כיוצא בזה בקהלה ההיא, ואפי' היה מפרש מעותיו לכך אסור לשנות, אף על פי דלא שייך נקרא שמו עליו, מכ"ש שהפריש ספרים שנקרא שמו עליו ולא נשתקע שמו, אי אפשר בשום אופן לשנותו להחליף באר מים חיים בבאר מקוה מים הגם כי צרכי צבור מצוה הוא, מ"מ מצוה זוטא הוא לגבי ת"ת, ואין שום מקום להתיר, ומה שטענו שאין הספרים משומרים בבהכ"נ מפני הגנבים אין זו טענה מכמה טעמים (פ"ת).

[O39] Commented: ל בדוק אם זה אם מקוה של גברים.

(יז) אבל לדבר מצוה יכולין לשנות – אפילו לדבר מצוה שפחותה ממנה דדוקא גבי תשמיש קדושה אמרי' מעלין בקודש ולא מורידין ולא לגבי תשמישי מצוה, אבל במקום דלא ספקי אנשי הקהל לתרווייהו ואם יתנו המעות לצורך ב"ה יתבטל ת"ת, אסור. י"א דנר ומנורה תשמישי מצוה משום דלא נתנו בבית הכנסת אלא כדי להאיר למתפללים בתוך הסידור התפלות והמחזוריים ואין זה אלא תשמיש מצוה לאדם עצמו, וכן הפחים שעל הספר תורה אינן תשמישי קדושה, כיון שלא נעשו אלא לסימנים בעלמא לצורך בני אדם שלא יטעו להוציא ספר תורה שלא הוזמנה לקריאה לחובת היום וה"נ כדי שלא יטעו בתפלה כשאין מאור בבהכ"נ, ויש חולקים וס"ל דמעות שהתנדב לצורך בית הכנסת עדיף מתשמישי מצוה, כיון שאין שם קדושה על המעות, ועוד היינו דוקא בשיש מנורות ונרות כדי הצורך לבית הכנסת אבל אם אין סיפוק אין הציבור רשאים לשנות, וכן אם אין קבע למאור אלא על פי יד הנודר ולפעמים לא יספיקו הקהל שמן למאור די הסיפוק הראוי בזה נראה שאין כח לשנותה (ש"ך).

[O40] Commented: ל בדוק שזה בשלימות

(יח) המתנדב עובד כוכבים אסור כו' – דסתם עובד כוכבים צועק תמיד שעשו שלא כהוגן ויש חילול השם בדבר, אבל בישראל ציית לדברי חכמים ואפי' אם אינו ציית מכל מקום אין כאן חילול השם (ט"ז), משום שהעובד כוכבים יאמר "הקדשתי דבר לב"ה של יהודים ומכרוהו אותו" (ש"ך), ויש בו משום חילול ה', וזה אפילו ששינה אותו לדבר מצוה, אבל ישראל שמקשיב לדברי תורה, לא יצעק, ואפילו אם יצעק אין בזה חסרון (ש"ך * רא"ם) (יט) שם – אבל נשתקע יכול לשנות אפילו לדבר רשות (ש"ך).

[O41] Commented: ל אם יש עוד הלכה יוצא מש"ך סק"יג

(ד) עובד כוכבים שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת, מקבלים ממנו. והוא שיאמר: בדעת ישראל הפרשתי אותה. ואם לא אמר כן, טעון גניזה (ב). (ועיין לעיל סי' כ"ז):

מאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

(כ) טעון גניזה - שמא בלבו יחשוב לעבודת כוכבים, וי"א שמא בלבו היה לשמים כלומר להקריב בהם קרבן דוקא מה שלא עלה ע"ד ישראל (ט"ז).

(ה) מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה, חייב ליתן אותם לצדקה. הגה: אבל מי שהקדיש דבר כלשון שמסופקים בו(כא), ומת, שאין לידע כוונתו, נקראו היורשים מוחזקים וההקדש שצא להוליא מהם עליו הראיה, וכל זמן שאינו מציא ראיה הנכסים בחזקת היורשים:

(כא) בלשון שמסופקין בו כו' – עי' חו"מ (סי' רנ סק"?) שצריך עיון ליישב דעת רמ"א שלעיל (סי' רנח ס"ב) פסק "גם השני צדקה" והוא דבר התלוי בלשון המסופק, פסק להחמיר, וכאן פסק להקל, והרי שם ס"ג פסק ג"כ להחמיר וצ"ע. וי"א דבהקדש ונדרים כל היכא דאיכא למימר הכי או הכי, לא אמרינן להחמיר, אלא אוקי ממונא בחזקת מריה וה"ה לענין בעל השטר ידו על התחתונה. ועיקר דבכל מידי דהוא ספק שא"א להתברר בשום פעם כהיה דסי' רנ"ח, שאם נאמר יש יד לצדקה הוה כאלו אמר בפירוש וזה יהיה ג"כ צדקה ונמצא אפילו אם הוא אומר שכוונתו היתה שזה יהיה להוצאה שלי, אינו נאמן. וכן בהך דהכא שזכר הש"ע שהממון מסופק אם של צדקה הוא, בזה ודאי מחמירים, מה שאין כן בנדרן זה ששכיב מרע אמר איזה לשון שאנו מסופקים בכוונתו, ואלו היה קיים והיה מגלה כונתו, היינו מאמינים לו (עי' סי' רח ס"?) סתם נדרים להחמיר ופירושן להקל) דמצי לומר אלו היה אבא קיים היה מגלה כוונתו שיהיה שלו, על כן לא מפקינן מחזקת יורשים (ט"ז), אף על פי שזה ספק הקדש, אין אומרים שהוא ספק איסור ולחומרא, משום שהקדש עניים ממון בעלמא הוא, ואומרים לעניים, שתביאו ראיה ונקח עבורך, ולכן בין בהקדש עניים בין בהקדש בית הכנסת, אינו הקדש כל שהוא ספק בתחלתו אם חל אם לאו. ויש חזקת ממון כנגדו ואומרים שמעמידיים את הכסף בחזקת הבעלים, וכן הוא בחו"מ (סי' רנ ס"ג) ואפי' תפסו העניים מוציאין מידם והיינו לפי הצד דבתיקו שבש"ס לא מהני תפיסה (עי' & שחולק) (ש"ך)⁸⁹, ועיקר כש"ך שזה ספק ממון (ב"מ), עי' ש"ך, וי"א דספק צדקה ספיקא דאיסורא הוא והכי נקטינן ממילא מחשבינן לעני מוחזק מדכתיב צדק משלך ותן לו אבל זה רק אם אין הבע"ד טוען ברי אבל אם הבע"ד טוען ברי כמו שכל מקום שעמד לא מבעי בסתם צדקה דממון שאין לו תובעין הוא אלא אפי' בהקדיש דבר מה לחבורה ידועה והגבאים עומדים ותובעים מ"מ אין אחר ברי שלו כלום. אמנם אם מת ונפל ליד היורשים י"א דהוי ספק איסורא ולחומרא וי"א דאינו אלא ספק ממון, שיכול לומר קים לי כצד השני (פ"ת), אמנם בנדר שכל ספק יד לנדר הוא לחומרא, אם כן זה ספק איסורא ולחומרא (פ"ת * בגדי כהונה), בספק צדקה זה לקולא ככל ספק ממון, היינו דוקא היכא שהמקדיש מוחזק בנכסים בשעה שנולד הספק, משא"כ אם אין המקדיש מוחזק אפי' אם המחזיק אינו גזבר הוא אלא אדם סתם, אז גם ההקדש אינו מוחזק מ"מ הוי ככל ספק איסורא דאורייתא דלחומרא, אבל אם אמר חפץ זה יהיה הקדש ויש כאן ספק או שהוא

⁸⁹ עי' נתה"מ קיצור כללי תפיסה (הובא בחו"מ אחרי סי' כה): ממון עניים שהוא גם כן ממון שאין לו תובעין, אז אם יש ספק בגוף הנדר אם חל, כגון בספק אם יש יד לצדקה (עי' יו"ד סי' רנח ס"ב) וכיוצא, דהספק הוא לענין איסור בל יחל ובל תאחר, ספק איסורא לחומרא. ואם הספק הוא בלשון הנדר, אם דבר זה הוא בכלל הנדר, מותר (עי' יו"ד סי' רנט ס"ה), דכונת הנדר הוא רק על משמעות הודאי שבלשונו ולא על משמעות הספק שבלשונו, שאדם לא מכניס את עצמו לספק, ומכל שכן כשהנדר עצמו אומר "ברי שלא לכך נתכוין", כיון שנאמן בדבר איסור. וכן אם א' נדר ספק נדר לצדקה, ומת, אצל היורש אין איסור בל יחל, אז ספיקו לקולא. אבל אם הוחזק כממון צדקה, כגון שמונח בתיבה ממון שלו וממון צדקה, ונמצא ממון מן הצד ואינו יודע אם הוא ממון צדקה, אפילו הרוב הוא ממון שלו, הרי זה צדקה ולא הולכים אחר הרוב. אבל אם תיבה אחת, השתמשו בו לגמרי לצדקה ואחר כך לגמרי לחולין, או להיפך, אז אם נמצא בו כסף, האחרון קובע מהו הכספים האלה. ועי' רמ"א (יו"ד סי' רנט ס"ו) דאפילו בצדקה אזלינן בתר רובא. אמנם הוא תמוה וצריך עיון. ובמקום שתולין להקל בספק, לא מהני תפיסה במתנות עניים, וכן בכל מתנות כהונה, כיון שהוא ממון שאין לו תובעין הוי כמו ספק בכורות, אבל ממון עניים מיוחדים, הוי כמו שאר ממון ומהני תפיסה כמו בשאר ממון.

עי' קונטרס הספיקות (כלל א' סי' ט): היכא דשייך ביה חזקת מרא קמא לקולא עבדינן, ואף שהוא ספק מתנות עניים, אבל היכא דלא שייך בו חזקת מרא קמא אלא חזקת ממון לחודא, אף דבשאר ממון עבדינן ביה ג"כ קולא לנתבע, במתנות עניים עבדינן לחומרא, אבל אם הספק תלוי בנדרו, ר"ל ספק נדר בכך או לא, והדומה, אף דאיכא נמי חזקת מרא קמא אפ"ה לחומרא עבדינן, דכל דלא מקיים נדרו עובר בבל יחל ובל תאחר, ואיסורא הוא וספיקו לחומרא, זהו שורש דבריו.

במאיר הדעה על יו"ד זולק' ה' (סי' רג' – סי' רסט')

מסופק על מעות אם הם של צדקה, אז ספיקו לחומרא פילו ליורשים (פ"ת * בית אפרים)⁹⁰.

(ו) אין לקהל לתבוע מסים וארנוניות ממעות צדקה. הגה: מי שמלא כס מלא מעות בתיבתו, וכתוב עליו: לזקה, סמכין אכתיבה והרי הן לזקה(כז). וכן אם אמר אחד לבניו: מעות אלו לזקה הם, אם נראה להם שעשה זה כמוסר דבריו (בלשון נוואה, דבריו) קיימים. ואם עשה זה שלא יקחו כלום, או שלא יחזיקו אותו לעשיר, אין בדבריו כלום. וכן אם אמרו בחלום: אלו המעות שהטמין אציק(כג), של לזקה הם, אינו כלום, דבריו חלומות לא מעלין ולא מורידין. אבל אם אמר להם כן אחר, אם הם במקום שהיה יכול ליטול אלו המעות וליתנם ללזקה, נאמן במה שהיה נותנם ללזקה. ואם לאו, אינו נאמן. השתמש בתיבה(כד) מעות הקדש וחולין זה אחר זה, ומלא אחר כך מעות, אזלינן בזה בזה. ואם השתמש בזה אחת בשתיקה, אזלינן בזה בזה. ואם מלאו בגומא, לאיכא למימר שהיו מונחים שם זמן ארוך ולא ראה, אפילו בזה אחר זה אזלינן בזה בזה:

(כב) סמכין אכתיבה וה"ה צדקה - עי' חו"מ (סי' פא סי"ז) שאם יש כתב ידו של אביו שמת שחפץ זה של לוני, אפשר שלא לשהביע עצמו עשה כן, וה"ה לענין אם כתב כן על הקדש (פ"ת * תומים), וי"א דדוקא לגבי הדיוט אמרי' הכי דמודה שהוא של פלוני שסובר בדעתו שאותו פלוני לא יחפץ לקחת את שאינו שלו וא"כ לא יהיה לו הפסד בהודאה זו משא"כ בהקדש (פ"ת * בית אפרים), וי"א שכאן מדובר שידע שיש לו כס צדקה וא"י איזהו. בזה סומכים על הכתיבה כיון דודאי יש לצדקה כס כאן אבל אי לא ידע כלל שיש לו שום כס, אז צ"ע אם מוציאים מהמוחזק ע"י כתיבה ותליא בפלוגתא אי ספק צדקה בזה"ז דומה לאיסורא⁹¹ (פ"ת).

(כג) אלו המעות שהטמין אביך כו' - פירוש שאינו יודע היכן המעות שהטמין אביו, ומראה לו בעל החלומות המעות ואומר לו "אלו המעות שהטמין אביך", ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (ש"ך), והא דלא חיישינן שמא החלום הזה הוא אמת כדלעיל (סי' רי ס"ב) בנודר בחלום ולקמן (סי' שלד סל"ה), וזה אפילו אם בחלום גילוי המקום וסכום הכסף, ועי' לעיל (סי' רי' סק"ג?) (פ"ת).

(כד) בתיבה - מי שהיו אצלו מעות צדקה ומעות שלו כו'⁹² עד ההיזק לפי החשבון. גבאי צדקה שלח שליח ליקח מעות ממתן בסתר והשליח הביא המעות ועירבם בכס מעות חולין של הגבאי בלי מנין ומספר והגבאי אינו יכול לברר חשבוננו כמה היה מעות חולין, כיון שהשליח לא עשה כהוגן ואדם מועד לעולם וא"כ הגבאי ששלח שליח זה מיחשב שומר שמסר לשומר ומתחייב השומר הראשון בפשיעת השני ולכן חייב הגבאי כדי לצאת ידי שמים שיעיין בפנקס הצדקה כמה רגיל בחודש להיות הכנסת המתן בסתר ויראה כמה שנים זה אח"ז ויתפוס ערך היותר גבוה ובוזה יוצא גם ידי שמים שאין צורך לחשוש לדבר שלא שכיח כלל. ואם אירע דבר זה בין איש ובין רעהו במעות שלהם שאינו של צדקה כיון שהוא לא פשע כלום א"צ זה שחבירו עירב מעותיו עם מעותיו להחזיר לחבירו רק מי שברי לו שיש בכיס עודף על מעותיו, אבל כל כמה שהוא מסופק אולי זהו שלו, א"צ להחזיר אפילו לצאת ידי שמים (פ"ת).

¹ טור, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"א.

² ב"צ י ע"א, כתובות סח ע"א.

³ תענית כא ע"א.

⁴ רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ב.

⁵ שבת קנא ע"ב, רמב"ם שם.

⁶ טור.

⁹⁰ עי' ש"ך לעיל סי' רנח סק"ח.

⁹¹ עי' לעיל סק"כא.

⁹² ?לא עשיתי

- 7 שבת שם.
- 8 שבת קנו ע"ב.
- 9 תענית ט ע"א.
- 10 ב"י.
- 11 גיטין ז ע"ב, רמב"ם מנח"ע פ"ז ה"ה.
- 12 ב"ב ז ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"י, רא"ש ב"ב פ"א סי' כז.
- 13 ב"ב ח ע"ב, רש"י ד"ה אפילו בע"ש, רמב"ם שם.
- 14 שם ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ב.
- 15 גיטין נב ע"א, שו"ת מהר"י מינץ סי' א.
- 16 ב"ק קיט ע"א.
- 17 רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ב.
- 18 שו"ת הרא"ש כלל יג סי' יא.
- 19 שם.
- 20 תוספתא ב"ק פי"א ה"ב, מרדכי ב"ב ת"ה.
- 21 ב"ב ח ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"א.
- 22 רמב"ם איסורי מזבח פ"ז ה"א.
- 23 כתובות סז ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"א.
- 24 כתובות נ ע"א, רמב"ם שם ה"ה.
- 25 רא"ש כתובות פ"ד סי' טו.
- 26 כתובות נ ע"א.
- 27 כתובות סז ע"ב, רא"ש שם.
- 28 מהרי"ל הלכות ר"ה עמוד רעג.
- 29 ב"ב ט ע"א.
- 30 ב"ב ט ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ד.
- 31 שם. ה"ה.
- 32 רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ז.
- 33 ב"ב שם ע"א.
- 34 רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"זסנו
- 35 שבת סג ע"א.
- 36 ב"ב י ע"א.
- 37 שם ע"ב ותוס' ד"ה אלא.
- 38 כתובות סז ע"ב.
- 39 שם.
- 40 רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"א.
- 41 רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ב.
- 42 רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ג.
- 43 רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ד.
- 44 סמ"ג עשין קסב, ב"ב י ע"ב.
- 45 ב"ב קלג ע"ב, רות רבה (פ"ה אות ו'), שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקפא.
- 46 ב"ב י ע"א.
- 47 מהרי"ק קכג.
- 48 ירושלמי פאה פ"ח ה"חמהרי"ק קכח, תשב"ץ סי' תקלו.

- 49 רוקח ריז.
- 50 כתובות סז ע"ב.
- 51 ספרי ראה סי' קיח, תוספתא פאה פ"ד ה"י.
- 52 ב"י.
- 53 כתובות סז ע"א.
- 54 ב"ב ט ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ז, רש"י ב"ב סז ד"ה אין נזקקין, רא"ש סז פ"א סי' לה.
- 55 פאה פ"ח מ"ז, רמב"ם סז ה"ח.
- 56 שבת קיח ע"א.
- 57 תוספתא פאה פ"ד ה"ח.
- 58 כתובות סז ע"ב.
- 59 שו"ת הרשב"א ח"ג סי' שפ.
- 60 שו"ת הרשב"א ח"ג סי' שפ.
- 61 גיטין מז ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ד, יראים סי' קנו.
- 62 גיטין סא ע"א.
- 63 גיטין לז ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ד.
- 64 ב"י בשם הרמב"ם סז, יראים סי' מז [קנו].
- 65 כתובות נ ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"י ה"ז.
- 66 נדרים סה ע"ב, מרדכי ב"ב תלד.
- 67 פסרי ראה קטז, מרדכי סז תקג.
- 68 מהר"ם מרוטנברג, דפוס ברלין סי' תקיב.
- 69 ב"מ לג ע"א, טור.
- 70 נדרים סה ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכב.
- 71 מרדכי ב"ב תלד.
- 72 מרדכי ב"ב תפו, שו"ת הרא"ש כלל יג סי' יד.
- 73 מרדכי ב"ב תלד. מהר"ם מהרוטנברג סי' תתקמב.
- 74 מרדכי סי' תלג.
- 75 מגילה כז ע"א.
- 76 אבות פ"א מ"ה, ב"מ ס ע"ב.
- 77 ב"ב ט ע"א, ירושלמי הוריות פ"ג ה"ד.
- 78 כתובות סז ע"א, הוריות יג ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ז.
- 79 הוריות סז, רמב"ם סז ה"ז-י"ח.
- 80 ירושלמי הוריות פ"ג ה"ד.
- 81 ב"מ לג ע"א.
- 82 ב"ב ט ע"א.
- 83 ריטב"א ב"ב ח ע"א.
- 84 פאה פ"ה מ"ה, מרדכי ב"ב תרנ"ז-תרנ"ח.
- 85 מרדכי ב"ב תרנ"ח.
- 86 שו"ת הרא"ש כלל ו'.
- 87 שו"ת תהרא"ש כלל ו' סי' ב.
- 88 ב"ב ח ע"א, רמב"ם מתנות עניים פ"ח ה"י.
- 89 ב"ב ג ע"ב, רמב"ם סז ה"א.
- 90 מהרי"ק שורש ז'.

- 91 רמב"ם שם ה"י.
- 92 מהרי"ק שורק ז'.
- 93 גיטין מה ע"א.
- 94 כתובות נב ע"א רמב"ם שם ה"ב.
- 95 תוס' גיטין מה ע"א ד"ה דלא, רא"ש שם פ"ד סי' מד
- 96 גיטין מה ע"א.
- 97 גיטין מו ע"ב.
- 98 שם מז ע"א.
- 99 טור, רמב"ם מתנות עניים פ"ח ה"ד.
- 100 שם.
- 101 הוריות יג ע"א.
- 102 מרדכי כתובות רפח.
- 103 הוריות שם.
- 104 מרדכי שם.
- 105 מרדכי ב"ק נו.
- 106 מרדכי ב"מ סז.
- 107 מרדכי ב"מ סז, ב"ק נו.
- 108 מרדכי ב"ק נח, כתובות ערל.
- 109 מהר"י וייל סי' קמט.
- 110 פאה פ"ח מ"ז.
- 111 שם מ"ח-ט.
- 112 מרדכי ב"ב תקא, אור זרוע לדיקה סי' טו.
- 113 כתובות סח ע"א, רא"ש פ"ו סי' יא.
- 114 רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ד.
- 115 מרדכי ב"ק ב.
- 116 מרדכי ב"מ רמא.
- 117 מרדכי ב"ק רב, הגהות אשרי ברכות פ,א סי' י ד"ה הרווא.
- 118 ברכות י ע"ב.
- 119 מרדכי ב"ב תק, אור זרוע לדיקה סי' יד.
- 120 ב"ק ז ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ז-י"ז.
- 121 תוס' ב"ק ז ע"א ד"ה אי.
- 122 פאה פ"ה מ"ד, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ו.
- 123 טור, עי' פ"א פ"ה מ"ד.
- 124 ספר התרומות שם"ה ח"ב סי' ב, שו"ת הרי"ף ח"א סי' קטז.
- 125 ר' ירוחם נתיב י"ט ח"א, דף קסו ע"ג.
- 126 שקלים ג ע"א, סוף פרק ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ח.
- 127 רמב"ם פיה"ש שם, רא"ש ב"ב פ,א סי' כט.
- 128 שו"ת הרשב"א ח"ד סי' נה.
- 129 שו"ת הרא"ש כלל לב סי' ו
- 130 מרדכי כתובות קעו, שו"ת הרא"ש שם.
- 131 רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ג, תוספתא דפאה פ,ד ה"י.
- 132 רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ט, כתובות סז ע"ב.

- 133 שם
- 134 טור
- 135 פסחים נג ע"ב, ביאה לב ע"ב ברכות לד ע"ב.
- 136 מרדכי ב"ב תלז, הגהות המרדכי תקנט, תוספתא דפאה פ"ד הט"ז.
- 137 הגהות מרדכי ב"ב תקנט.
- 138 סנהדרין כו ע"ב. תוס' שם ד"ה אוכלי, רא"ש שם פג סי' יב, רמב"ם עדות פי"א ה"ה.
- 139 ב"ב י ע"ב.
- 140 רש"י ב"ב יא ע"א ד"ה ללא, תוס' שם ח ע"א ד"ה יתיב.
- 141 מהר"י וייל סי' סז.
- 142 פסחים קיג ע"א.
- 143 ב"ב קי ע"א.
- 144 פאה &, רמב"ם מתנ"ע &.
- 145 ב"ב ח ע"ב, פאה פ"ח מ"ז, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"א-ג.
- 146 פאה שם, טור.
- 147 סנהדרין לה ע"א, רמב"ם שם ה"ד.
- 148 ב"ב ח ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ה.
- 149 שם, רמב"ם ה"ז.
- 150 ב"ב ט ע"א, רמב"ם שם.
- 151 מהרי"ק ה.
- 152 ר"ן ב"ב ח ע"ב ד"ה ורשאין, רא"ש שם פ"א סי' כט.
- 153 מהר"י וייל סי' כו.
- 154 מהרי"ק קכג.
- 155 ב"ב ח ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ב.
- 156 מהרי"ק שורש יז ענף ג, מרדכי ב"ב תעז.
- 157 מגילה כז ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ז ה"ד.
- 158 מרדכי מגילה תחכה.
- 159 מרדכי ב"ק קלב, ב"ב תרנט.
- 160 מגילה כז ע"ב.
- 161 ב"ב ח ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ט ה"ח-י.
- 162 שם.
- 163 שם ט ע"א.
- 164 טור.
- 165 מהר"י וייל סי' קעג.
- 166 שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רפג.
- 167 ר"ה ו ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"א.
- 168 מרדכי ב"ב תלא, ר"ה תשג-ג.
- 169 & רא"ש פ"א סי' א.
- 170 רא"ש נדרים פ"א סי' ח.
- 171 מרדכי ב"ב תרנז גיטין שסב.
- 172 גיטין ל ע"א ורש"י שם.
- 173 מרדכי ב"ב תרנז, גיטין שסב.
- 174 מרדכי ב"ב תפט.

- 175 מרדכי ז"ב תפח.
 176 נדרים סה ע"ב, מרדכי ז"ב חג-תלד, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רלז.
 177 עירובין סג ע"א, מרדכי ז"ב תקב.
 178 שבת קיח ע"ב, רש"י שם ד"ה ממחלקי.
 179 מרדכי ז"ב \$.?
 180 מהרי"ק שורש ו'.
 181 נדרים ז ע"א, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ב.
 182 מרדכי ע"ז תשכט, הגהות אשרי פ"א סי' יג.
 183 שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רסט, ספר התרומות שם"ו ח"ד סי' ת.
 184 הגהות אשרי ע"ז פ"א סי' יג.
 185 נדרים שם, רמב"ם שם, רא"ש נדרים פ"א סי' ג.
 186 הגהות אשרי שם.
 187 מנחות קו ע"ב, רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ג.
 188 תוספתא ז"ק פי"א ה"ב.
 189 מרדכי ז"ב תלה.
 190 טור, תוספתא ז"ק פי"א ה"ב.
 191 שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רסח.
 192 תוספתא שם.
 193 מרדכי ז"ב תלג, מרדכי ז"ק רג.
 194 מרדכי מגילה תתכה, מהר"ם מרוטנברג סי' תק.
 195 שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רלג.
 196 שם.
 197 שו"ת הרשב"א ח"ג רלד.
 198 ספר התרומות ש"א סוף ח"א.
 199 רי"ף ק"י ע"ב, תוס' ז"ק לו ע"ב ד"ה יד עניינ, רא"ש ז"ק פ"ד סי' ג, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רחל.
 200 שו"ת הרא"ש כלל יב סי' ב.
 201 שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנו.
 202 ז"מ ו ע"ב, רמב"ם ערכין פ"ו הכ"ז-כ"ד, רא"ש פ"א סי' יב.
 203 ז"ב פח ע"א.
 204 ז"מ שם.
 205 מרדכי ז"ב תקסה.
 206 ר' ירוחם נתיב יט ח"א.
 207 שו"ת הרשב"א ח"ה סי' קמ.
 208 נ"י ג ע"ב, תוס' ז"ק לו ע"ב ד"ה יד.
 209 תוס' ז"ק לו ע"ב ד"ה יד, רא"ש שם פ"ד סי' ג.
 210 ז"ק שם תוס' שם ד"ה יד, רא"ש שם פ"ד סי' ג.
 211 ר' ירוחם נתיב יט ח"א.
 212 שם.
 213 שו"ת הרא"ש כלל יג סי' ד.
 214 שם סי' ב, מהר"ם מרוטנברג סי' קמג, מרדכי ז"ק מד-מו.

215 תרומת הדשן סי' שיא.

216 מרדכי ז"ב תלח-הלט, רא"ש ז"מ פ"ד סי' יב.

217 הגהת אשרי ז"ב פ"ח סי' לח.

218 ר"ן קידושין יא ע"ז ד"ה ואיכא למידק, הגהות אשרי ז"ב פ"ח סי' לח, מרדכי קידושין תלה.

219 קידושין כט ע"א, תוס' שם ד"ה משכו.

220 מרדכי קידושין שם, ז"ב תלח, מהרי"ק קסא ע"ה-ז.

221 שו"ת הרא"ש כלל יג סי' א.

רגז א. לשון הטור [ריש
הסימן] ממימרא דרב
נחמן אמר רבה בר אבוא,
וצרייתא שם בערכין דף
ז' ע"א, וכפירוש רש"י
[שם ד"ה לשנותה],
והתוספות שם [ד"ה ואילו;
רי"ף בבא בתרא ו, א; רא"ש
שם פ"א סימן כט]:

222

רגט א) ב"י סוף סימן זה
[עמוד פ ד"ה כמוז צהגהות]
בשם הגהות מרדכי
דכתובות [רמז לזה]:
ב) טור [עמוד עו]
(*) מהרמב"ם שם [ממנות
עניינים ת, ה]:
ג) ב"י סוף סימן זה [שם
ד"ה כמוז צהגהות] ^{אוצר החכמה} בשם ספר
התרומוות שער ח"ו [ח"ד
סימן ת] ^{II} והגהות מיימוני
[דפוס קושטא מלוה ולוה סוף
פ"ד; תשובות מיימוני
משפטים סימן יד]:

3. לשון הרמז"ס בפרק
ח' מהלכות מתנות עניים
[הלכה ה'] מאוקימתא
דגמרא שם ע"ז הא דרב
ינאי דיזיק ופרע:

224

(ב) 225

(ג) 226

ג. טור [עמוד עה] בשם
אזני הרא"ש והוא
[בש"ת] כלל י"ג סימן י"ד
ומהרי"ק שורש קכ"ח [ענף
ד]:

227

ג.*. צ"י סימן רנא עמוד
לח ד"ה וכתוב עוד שם,
בשם מרדכי צבא צהרא
רמו חפו שכתב כן בשם
מהר"ם מרוטנבורג
דפוס פראג סימן
חמקמב, ושכן נראה
מדברי הרא"ש שם
ומדברי שו"ת הרשב"א
המיוחסות לרמב"ן סימן
רסח: